

Education, Law, Business

Collection of scientific articles

Submitted for review in
Conference Proceedings Citation Index -
Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)

Cartero Publishing House
Madrid, Spain
2020

Cartero Publishing House, Madrid, Spain**Education, Law, Business****Reviewers:*****Valery Babich,****Doctor Hab. in Economics, Professor, Association of Russian scientists of Massachusetts (Boston, USA)****Dr. Reena Agrawal,****PhD in Entrepreneurship, Assistant Professor Accounting, Finance and Entrepreneurship, Chairperson-Centre for Entrepreneurship Development (CED), Jaipuria Institute of Management, Lucknow (India)***Science editor:*****Drobyazko S.I.****Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics, European academy of sciences, London, United Kingdom*

Education, Law, Business: Collection of scientific articles. - Cartero Publishing House, Madrid, Spain, 2020. - 104 p.

ISBN 978-2-5494-0322-3

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, candidates and doctors of sciences, research workers and practitioners from Europe, Russia, Ukraine and other countries. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern economy and state structure. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern economic science development.

ISBN 978-2-5494-0322-3

© 2020 Copyright by Cartero Publishing House
© 2020 Authors of the articles

CONTENT

NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT	5
Lidiia Karpenko, Ilona Pliatsek. FOREIGN EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS DEVELOPMENT: THE EUROPEAN BAROMETER	5
ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT	10
Teresa Dieguez. SUSTAINABLE BUSINESS THROUGH OPEN INNOVATION.....	10
Ingo Lothar Haase. DEVELOPING AN SME FUNDING PROGRAM BASED ON THE DESIGN THINKING APPROACH TO IMPROVE USABILITY	14
Tetiana Dedilova, Oksana Yurchenko. ON THE ISSUE OF THE RELEVANCE RISK MANAGEMENT ENTERPRISES OF ROAD ECONOMY IN THE CONSTRUCTION AND OPERATION MAINTENANCE OF HIGHWAYS	19
Maryna Makarenko, Anna Kalinina. PECULIAR FEATURES OF EUROPEAN SEA PORT DEVELOPMENT	23
Inna Tokar. STRUCTURAL CHANGES AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ROAD ECONOMY OF UKRAINE	27
MONEY, FINANCE AND CREDIT	31
Vessela Todorova. SAFE HAVEN ASSETS – NATURE, TYPES AND USAGE	31
TAXATION AND ACCOUNTING SYSTEM	37
Leonardo Stoev. INSTITUTIONAL ORGANISATION OF TAX AND SOCIAL INSURANCE CONTROL IN BULGARIA.....	37
MATHEMATICAL METHODS IN ECONOMY	40
Kristina Kocisova. HOW TO ELIMINATE OUTLIERS ON THE INPUT AND OUTPUT SIDE IN DEA USING R.....	40
STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE ...	46
Nataliya Tkachova, Olena Kazanska, Olha Shevtsova. DISTANCE LEARNING AS A MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF EDUCATION.....	46
TOURISM ECONOMY	50
Federico de Andreis, Massimiliano Carioni. BRAND CONSISTENCY AS AN EFFICIENT STRATEGY OF HOTEL MANAGEMENT	50
Antoneta Polo. ECONOMIC CRISIS AND TOURISM CRISIS IN THE CONDITIONS OF COVID-19. THE CASE OF ALBANIA.....	55
Marina Zaitseva. FACTORS INFLUENCING THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF TOURIST ENTERPRISE	60
MANAGEMENT	64
Alla Kvasko. METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATION OF LOGISTIC STRATEGY EFFICIENCY	64
PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY.....	69
Larysa Harashchenko, Kirieieva K.V. PHYSICAL CULTURAL CLASSES THROUGH PLOT STRUCTURE AS A MEANS OF ACTIVATION OF CHILDREN'S MOTOR ACTIVITY	69
Lia Gachechiladze, Roman Samkharadze. SIMULATION OF VISUALIZATION A DISK SCHEDULING OPERATIONS	74
Lyubov Kanishevskaya. SOME ASPECTS OF THE PROBLEM IN FORMING READINESS OF BOARDING SCHOOLS STUDENTS FOR CONSCIOUS PARENTING.....	77

Ivanna Tarhonii. FORMS AND METHODS OF EDUCATION OF TOLERANCE IN STUDENTS OF PEDAGOGICAL COLLEGES IN OFF-TREATMENT ACTIVITIES	82
Doncho Tilev. ROLE PLAY AS A METHOD OF TRAINING IN SPECIAL POLICE TACTICS	85
Iryna Shavrina. RELIGIOUS WORLDVIEW FEATURES IN MODERN SOCIETY	89
Panchenko T. L. FORMATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' INCLUSIVE COMPETENCE IN THE LEARNING PROCESS	92
Olga Sokolova, Olena Polataiko. PEDAGOGICAL FASILITATION AS A MEAN OF EFFECTIVE FORMING TEENAGERS' MOTIVATION FOR CHOREOGRAPHIC ACTIVITY	97

NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT

Lidiia Karpenko,

Doctor in Economics, Professor of the Economic and Financial Policy Department
*Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for
Public Administration under the President of Ukraine, Ukraine*

Ilona Pliatsek

Post Graduated Student
Odessa National Polytechnic University, Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS DEVELOPMENT: THE EUROPEAN BAROMETER

Abstract. *In the article the foreign experience of small and medium-sized business development state regulation which as the European barometer is investigated. In this work, the authors generalize the main directions of the state policy in support of SME in terms of increasing the availability of funding, presented concrete international practice of supporting small and medium-sized businesses in developed countries. Comparisons of the survival rates of small enterprises with the relative stability of their total size and production volumes indicate the high intensity of internal reorganization processes within the SME sector, which helps to optimize the utilization of their potential in a market economy.*

Keywords: *business development, international practice, key indicators, small and medium business, state policy.*

The problem statement. Small and medium-sized enterprises (SME) are the most dynamic component of a market economy that contributes to the development of innovative processes, strengthening the economic status of regions, increasing employment, increasing competition, filling the market with goods and services that are in high demand among consumers. Despite the formal availability of all the necessary laws and other governing instruments and institutes for entrepreneurship, Ukraine is a country where the number of small and medium-sized enterprises per thousand people is very low. Thus, according to the World Bank, the number of small businesses in Ukraine is 7.6 per thousand people, while in Poland – 22, the US – 74.2, EU countries – 45 [1].

The latest researches and publications analysis. Research of the development estimation of small and medium business enterprises, potential strategy in the external market, its structure and methods for evaluation, the innovation investment enterprises development were conducted in the scientific works by foreign and domestic scientists: O.Amosha, I.Blank, M.Bondar, I.Boyarko, V.Grinova, E.Dobrovolsky, S.Drobyazko N.Ilysheva, S.Krylov, L.Karpenko, D.Pierce, F.Fabozzy, N.Hrusch, and others. Analysis of the recent scientific materials indicates the results of comprehensive research on the development and implementation of the innovation and investment mechanism elements, improvement of the investment climate, some economic and statistic calculations, in total modelling of functioning of enterprise development strategy in the external market.

Problem Formulation. The scientific article goal consists of investigation of the foreign experience of small and medium-sized business development state regulation which is the European barometer.

Key research findings. Financial support for SME economic activity is the least researched issue in the management system of reformed domestic enterprises. If in the USA about 83%, and in Germany more than 92% of owners make the planned predictions, then in the southern region of Ukraine, according to a sample survey, their number is only 24%.

As the experience of developed countries shows, SME develop successfully there when it is conducted under the patronage of the state: using budgetary funds, political levers, capable of attracting funds from economic entities in small businesses. SME support policy in Europe is implemented through the activities of States and through specific programs implemented under EU auspices.

Small business support measures are financed from the EU Structural Funds, in particular from the Regional Development Fund and the Social Fund. At the state level, financial assistance is provided with significant tax benefits in the first years of operation, loans on preferential terms to entities focused on innovation, environmental protection and environmental projects operating in backward regions, enterprises of high social importance [2]. It is worth noting the significant contribution of the Government of the countries to the financial support of organizations and foundations that help the development of small business. These funds are divided into joint venture companies and joint venture companies. National Chambers of Commerce and Small Business Associations also play an active role in the financial development of small businesses.

In Scandinavian countries, the main "donor" of financial "injections" to SME is the state. The governments of these countries provide grants and direct loans to start-ups. Promising and important projects of 50-75% can be financed by public funds. Ireland pays a monthly allowance of £ 50 to certain categories of start-up entrepreneurs. Preferential loans are allocated for the implementation of new projects and the modernization of SME, at a rate almost twice lower than the market rate.

In Italy, a system of state financial support for small businesses has been developed through subsidizing and preferential lending to the activities of certain small business areas and the activities of consortia and cooperatives uniting small businesses. The subsidy of such associations does not exceed 300 million lire a year or 800 million lire over a 3-year period.

An interesting form of non-governmental financial support for SME is widespread in Spain. Mutual Guarantee Societies are created there through voluntary contributions from entrepreneurs. The purpose of such partnerships is to provide guarantees to banks for their members in obtaining loans. In the event of a lack of own funds, the Spanish Government provides the companies with financial assistance. When accumulated by a company of a certain capital, it can turn into a mutual financing company, acquires the status of a financial institution and is engaged in direct investment of business activity.

In the USA, SME support is mainly due to subsidies, direct guaranteed loans. In addition, state support programs are being implemented to support SME through non-government funding. In the event of insolvency of the borrower, the state fully

According to Eurostat, a statistical service of the European Union (EU), in the CIS countries, of the 20 million active enterprises, with the exception of the financial sector, 67.4% were SMEs [5]. And, in the USA, Japan, Great Britain, the Federal Republic of Germany, the Italian Republic, the French Republic, about 9% of enterprises are small and medium-sized [6].

In the context of periodic crises, as well as in the restructuring of the economy and in the process of transition to post-industrial development, there is a decline in production in traditional industries with a constant reduction in employment. In these cases, one of the most important features of SME is clearly demonstrated – the ability to quickly generate new jobs, which significantly reduces social tensions in depressed areas. For example, in the United States, in the period 1976-1996, large enterprises lost 500,000 jobs, and the SME sector created 3.2 million new jobs during that time.

Conclusions. So, in foreign companies, the internal corporate planning of small and medium-sized business structures is quite detailed and systematic, as they develop several types of plans for the respective hierarchy. Such planning is time-consuming, but also allows you to develop more options for the development of the enterprise in different types of circumstances. This is due to the pragmatic nature of entrepreneurs and the demanding legislation.

Thus, the long-standing experience of developed and developing countries shows the high socio-economic importance of small and medium-sized enterprises. Each of these states develops a long-term policy of achieving the strategic goals of socio-economic development of societies and makes the appropriate decisions to involve the largest and most active population in the SME sector in this work. In this regard, the state takes a number of legal, organizational and other measures that stimulate the full support and development of SME in areas that are in the public interest. However, it uses a variety of measures, mechanisms and tools to support SME, a variety of organizational forms of support infrastructure and business development.

Solving these problems of small business development in Ukraine should become one of the key directions of the state policy, because small business will contribute to a considerable increase of the efficiency of realization of domestic economic potential, optimization of participation of Ukraine in the international division of labour, strengthening of competitiveness of the national economy.

References

1. Karpenko, L.M. (2016). Strategic competitive analysis of innovative enterprises development: predictive validity / L.M.Karpenko, S.V.Filyppova // Actual problems of the economy. – 2016. – № 6 (180). – P. 392-404.
2. Pearce, J.A. (2008). Strategic Management: formulation, implementation and control / J.A. Pearce, R.B. Robinson // 8-th ed. – McGraw-Hill / Irwin, New York, 2008. - 1087 p.
3. Hilorme, T. & Karpenko, L. (2018). Innovative methods of performance evaluation of energy efficiency project. Academy of Strategic Management Journal, London, 2018, V. 17(2), pp. 1-10. Print ISSN: 1544-1458; Online ISSN: 1939-6104.
4. Dziubanovska, N. (2019). Multifactor models for studying the EU countries' international trade. In: Research Journal of Economic Annals-XXI, 2019, Vol. 175, No. 1-2, pp. 29-34.
5. Karpenko, L. & Voronzhak, P. (2018). Base alternatives and the paradigm of impact investing development in the coordinates of globalization changes and euro integration. In:

- Proceedings of the 4th International Conference on European Integration 2018. Ostrava: VSB Technical University of Ostrava, 2018, pp.659-668.
6. Karpenko, L., Zhylynska, O., Zalizko, V., Kukhta, P., Vikulova, A. (2019). Human development in the context of provision of the social safety of society. *Journal of Security and Sustainability Issues*, Vol. 8(4), pp. 725-734. Available at: [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4\(15\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.4(15))

ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT

Teresa Dieguez

Professor, Specialist (Strategy and Entrepreneurship)

Polytechnic Institute of Cávado and Ave (IPCA) and Polytechnic Institute of Porto (IPP), Portugal

SUSTAINABLE BUSINESS THROUGH OPEN INNOVATION

Abstract. *Competition is growing and companies need to find competitive advantages in order to survive in the market. Innovation is essential, but it is not always easy to measure. In this sense, it is necessary to find tools that help companies to do so, in order to help managers to make long-term decisions. This study begins with a literature review, followed by presentation of a case study. Some conclusions are presented and some suggestions for future management of the company are presented.*

Keywords: *Innovation, innovation management, open-innovation, Leadership, organizational culture.*

INTRODUCTION

Business is more and more dependent on the company's ability to innovate and thus find competitive advantage. Many researchers argue that innovation impact strategies, strategic results and sustainability (Alegre & Chiva, 2008), being nowadays accepted as being critical to keep going and guarantee the improvement of corporate business (Chesbrough, 2012). New innovation systems appear triggered by technological change (Hekkert, 2007), news demands and expectations are required and consumers must be satisfied (Azar & Ciabuschi, 2017). In this context, innovation becomes known as an essential prerequisite for the success and sustainability of all sectors of activity (Marcon, de Medeiros & Ribeiro, 2017). The present research is structured as follows: Section 2 introduces a theoretical background; Section 3 describes the methodology, Section 4 presents results analysis and discussion and finally conclusions and some suggestions are presented.

LITERATURE REVIEW

Innovation assumes a fundamental role in differentiating productive agents (OECD, 2012), providing new solutions to market and adding value to companies, enabling them to gain competitive advantage (Ionescu & Dumitri, 2015). Measure innovation is not always easy (Smith, 2006). Companies are mainly focused on input indicators and sometimes combine them with output indicators. However inputs are only facilitators and literature emphasizes the need to identify more results and a specific structure for using as product/services indicators (Ylitalo, 2017).

All over the world, a lot of innovation management key techniques for knowledge economy are used, namely Design Thinking, Brainstorming, Innovation Diagnosis and Innovation Storming, among many others (Šooša, Ferenczb & Dugasc, 2015). For the present study it was used the Innovation Scoring System, a tool developed in Portugal by COTEC and aiming to provide organizations with a self-diagnostic tool of their innovation capabilities and performance. It also contributes to the strategic reflection of companies on their innovation processes, allowing them to

know in more depth the various dimensions that support such processes, as well as identify areas for potential improvement (Sivam, Dieguez, Ferreira & Silva, 2019).

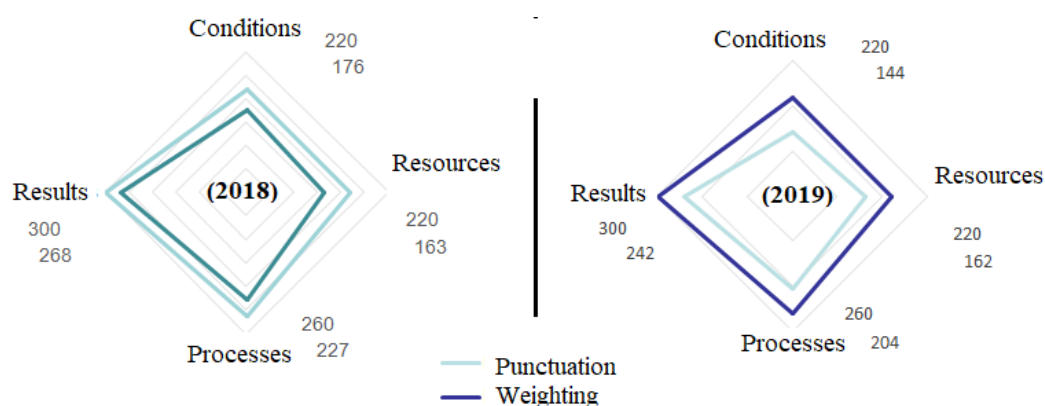
METHODOLOGY

In the present research study, we chose to use a quantitative methodology and the working instrument was the questionnaire of the Innovation Scoring 1.0 system, already tested and validated in about 700 companies in Portugal.

The main research question was try to understand how a textile company (here called ABC for confidentiality reasons) improved its performance, enhancing efficiency and increasing profitability. As general objectives, it was proposed: i) perform two diagnoses to a company in the textile sector in two different time periods (July 2018 and July 2019) and ii) propose suggestions for company's improvement in order to maximize its effectiveness / profitability. The used questionnaire (Innovation Scoring 1.0) was divided into 4 dimensions (Conditions, Resources, IDI Processes and Results) and presented 43 questions. The data were collected in a textile company, located in the north of Portugal and operating in the national and international market. It is a Small and Medium Company in the Dyeing and Finishing sector, with about 100 workers, most of whom have the high school. The study started with a face-to-face interview with the General Manager, aiming to explain the objectives of the study and ask for authorization to send the questionnaire. The questionnaire was sent electronically, accompanied by a supporting document, with a brief explanation about the Innovation Scoring system. The two questionnaires were completed by the company's General Manager. After data collection and before the diagnosis, a new face-to-face meeting was done trying to understand what, in the opinion of the person in charge, could have happened and that could justify any deviations that might be verified.

RESULTS ANALYSIS AND DISCUSSION

Each question in the questionnaire has a weighted value (Conditions: 220; Resources: 220; Processes: 260; Results: 300) and when the questionnaire is completed (maximum 1000), it is possible to quantify the company's situation in what concerns innovation management system.

Figure 1. Global company 'score

In general, the company manages innovation well as can be seen in Figure 1. However Conditions and Resources are the worst presented Dimensions in the two analyzed periods.

The following table (Table 1) summarizes the worst observed dimensions and the corresponding observed subgroups, namely Competencies, Structures, Leadership and Strategy, due to the decline they had from 2018 to 2019.

Table 1

Results of Dimensions: Resources and Conditions

Dimensions	Subgroup	2018	2019
Resources	Human Capital	54,50%	54,50%
	Competences	83,30%	76,70%
	External Relationships	60%	100%
	Structures	88,90%	73,33%
Conditions	Culture	85,30%	85,30%
	Leadership	94,30%	60%
	Strategy	61,30%	50,70%

In view of the achieved results, we tried to understand, near the General Manager, the possible reasons for that. A possible justification for recording relatively low values in the Resources dimension, in the Human Capital subgroup, may be the lack of employees motivation, not only due to the death of two colleagues, but also due to technological changes that the company has been undergoing since 2018: machinery was replaced and employees are still in an adaptation phase. For Competencies one of the reasons is that the mandatory training (30 hours per year) does not take into account the profile and the role of the employee. For External Relationships subgroup, there company has been systematically developing cooperation actions in innovation with external entities and participates in Sector and Trade Fairs, which leads to an increase in new external contacts. Its participation in business missions was an asset, in the sense that it helped to realize that the challenges of the textile industry are a reality today, forcing it to work more closely with its suppliers and customers. For Structures, it should be noted that the company's organizational structure underwent unexpected changes in 2019, due to the death of two employees who held leadership positions in the departments where they were inserted. As long-time employees in the company and with no prompt replacement, it appears as a solution to unite these departments, which may have justified, according to the company's General Manager, the decrease that occurred in this subgroup. With regard to the Conditions dimension, the Culture subgroup maintained a considerably high value, leading to the conclusion that the company follows a defined and well-publicized culture. As for the Leadership subgroup, the change in the results can be justified by the fact that unexpected changes were made in management positions in two sectors of the company, as mentioned above. With regard to the Strategy subgroup, everything seems to conclude, based on the recorded values, that the company does not currently have a well-defined and structured innovation strategy.

CONCLUSION

The study showed that a company may improve its results through open innovation, being leadership and organizational culture determinants in the process. Some suggestions are proposed, namely: i) Develop cooperative actions with other companies / partners, in order to create synergies for eventual cost reductions, increasing solutions to market needs and share relevant knowledge to Innovate and cooperate in Research and Development; ii) Collaborate more with Universities or other Teaching Areas and Technology Centres; iii) Promote innovation activities and encourage employees to integrate these activities; iv) Develop skills and create conditions for the implementation of a more dynamic and structured strategy; v) Make a diagnosis of the type of required training and promote it (internal and external) accordingly needs; vi) Promote and encourage collaboration between different departments, while implementing other practices such as brainstorming and internal workshops for generating ideas and involving managers at different levels; vii) Promote the systematic evaluation of the company's innovation activities, considering its continuous monitoring a priority; viii) Sensitize employees to the process of adopting good practices and the competitive advantages they can bring, both at an individually and organizationally levels.

References

1. Alegre, J. & Chiva, R. (2008). Assessing the impact of organizational learning capability on product innovation performance: an empirical test. *Technovation*, 28(1:2), 315-326.
2. Chesbrough, H. (2012). Open Innovation: Where We've Been and Where We're Going. *Research-Technology Management*, 55(4).
3. Hekkert, M.P., Suurs, R.R.A., Negro, S.A., Kuhlmann, S., & Smits, R.E. (2007). Functions of innovation systems: A new approach for analysing technological change. *Technological Forecasting and Social Change*, 74 (4).
4. Ionescu, A. & Dumitri, N. R. (2015). The role of innovation in creating the company's competitive advantage, *Ecoforum*, 4:1(6), 99-104.
5. Marcon, A., de Medeiros, J. F., & Ribeiro, L. D. (2017). Innovation and environmentally sustainable economy: Identifying the best practices developed by multinationals in Brazil. *Journal of Cleaner Production*, 160(1), 83-97.
6. OECD (2012). Innovation for Development. A discussion of the issues and an overview of work of the OECD Directorate for Science, Technology and Industry. OECD.
7. Sivam, A.; Dieguez, T.; Ferreira, L., & Silva, F. (2019). Key settings for successful Open Innovation Arena. *Journal of Computational Design and Engineering*, 6(4), 507-515.
8. Smith, K. (2006), Measuring innovation. *The Oxford Handbook of Innovation*, Oxford University Press, Oxford.
9. Šooša, L., Ferenczb, V., & Dugasc, J. (2015). Innovative management techniques in the field of environmental education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 3542-3546.
10. Ylitalo, P. (2017). Value creation metrics in systematic idea generation. Tese Doutoral de Tecnologia e Ciências Naturais da Universidade de Oulu, Linnanmaa.

Ingo Lothar Haase

Master of Science, M.Sc., Business Psychology and Management,
Ph. D. Student Faculty of Management,
Comenius University in Bratislava, Slovakia

DEVELOPING AN SME FUNDING PROGRAM BASED ON THE DESIGN THINKING APPROACH TO IMPROVE USABILITY

Abstract. *This article examines how design thinking can be used to develop support programs for SMEs. The user-centered approach is intended to increase the usability of state economic development for entrepreneurs and at the same time to reduce the bureaucratization of administrative procedures. The goal is to increase the use of external management consultancy. Against the background of digitization, this can strengthen the competitiveness of German SMEs*

Keywords: *Usability, Funding Program, SME, Design Thinking Process*

INTRODUCTION

According to DIN EN ISO 9241, usability is defined as the extent to which “a product, a system or a service can be used by users in an application context in order to achieve specific goals effectively, efficiently and satisfactorily” (Woywode, S. 8th). In its colloquial meaning, this term is often equated with the user-friendliness of applications (Institut für Mittelstandsforschung, 2012, p. 23).

Relatively few people are employed in startups and small businesses. As a result, the company boss, the office worker and or the temporary staff are reliant on coping with these formal and technical applications (Niklas 2016, p. 43).

The extent to which users can operate a website is therefore essentially crucial for success. When developing an application, the following questions should be asked: Is there an understandable description of what the website is all about? Can the existing information be found? Is there intuitive usability? (Zerfaß 2004, p. 5).

Can this fact be found in practice in funding programs?

THE MEANING OF USABILITY TO INCREASE THE ACCEPTANCE OF A SERVICE

In its brochure "Mittelstand-Digital - Strategies for the digital transformation of business processes", the Federal Ministry of Economics describes that IT products with poor usability and user experience cause more effort, errors and frustration for the customer. In this context, usability means that digital technologies, IT systems, digital services and products are easy to use and suitable for everyday use. Products with good usability, on the other hand, have the advantage that they ensure greater customer satisfaction and are usually more successful on the market. When developing software and IT systems, care must be taken to consistently use usability methods. Another aspect is the so-called user experience: "Only if the user experiences the application of the technology as something positive will he accept it" (BMWi, 2018, p. 18).

According to the 2019/2020 entrepreneur survey by the Federal Association of Small and Medium-Sized Businesses, Entrepreneur Association of Germany, 75.29% of those surveyed consider government support programs to be too bureaucratic. Furthermore, 12.40% of those surveyed stated that they had completely digitized the

business processes in their companies (Bundesverband mittelständische Wirtschaft, p. 5).

This must be seen against the background that the so-called support areas, the commercial processes of a company, are also under “digitization pressure”. While entrepreneurs deal with strategic topics such as big data, artificial intelligence or cyber production systems, an “operational digitization of business processes” should not be neglected (Dahmen and Sargut 2019, p. 4).

The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy is of the opinion that small and medium-sized companies depend on the easiest possible submission of applications and reports to authorities. The online access law (OZG) forms the legal basis for the digitization of administrative services. By the end of 2022 at the latest, the Federal Government has committed to offering all public administration services online as well. By creating a basic register, companies can store their master data with a national business number. Due to this “once only principle”, further (registration) notifications with other authorities are no longer necessary. (Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (BMWi) 2019, p. 11).

The Federal Office of Economics and Export Control (BAFA) is involved in the implementation of various support programs and individual projects. They have the purpose of promoting the middle class. The focus is therefore on the implementation of programs for small and medium-sized companies. (Bundestag 17.12.2018, p. 134).

The “Entrepreneurial know-how funding program”, an online process, is to be considered in this article as an example. Advisory funding in “on all questions of corporate management” (Federal Office of Economics and Export Control (BAFA) 2019, p. 67).

USING THE DESIGN THINKING APPROACH TO DEVELOP THE PROTOTYPE

Design thinking is a concept that has the following features: Interdisciplinary teams work together in an iterative process in an environment that fosters creativity in order to develop innovative solutions to a problem (Fleischmann et al. 2018, p. 11).

David Kelley from the design agency IDEO and the professors Larry Leifer and Terry Winograd are the authors. When studying engineering at Stanford University, you realized that in addition to the purely technical aspects of developing marketable products, the focus should be on user-related aspects. With his support, Hasso Plattner made a significant contribution to the further dissemination in research, academic teaching and operational practice. The institutions of the d.school Institute of Design at Stanford University and the School of Design Thinking at the University of Potsdam (HPI D-School) are named after him. With his support, Hasso Plattner made a significant contribution to the further. At the beginning of the design thinking process, a detailed overview of all the people involved in the product or service was outlined. This enables problem areas and their relationships to be disclosed and understood in context. This is followed by an analysis of the problems, the identification of the problem areas and the elaboration of proposed solutions. Rough drafts of all solutions considered can be tested directly with users. These prototypes are used to find out as quickly as possible which of these suggestions

could potentially be successful. In order to be able to try out different perspectives and options in the idea generation phase, the quantity of ideas must come before the quality of the designs (Susanne Asheuer et al., P. 13).

A key requirement of design thinking is to create empathy for the target group. This is a prerequisite for identifying an optimal solution in the overlap area of people's wishes (human-psychological aspect), feasibility (technological aspect) and economic efficiency (business aspect). The following three properties should include the innovation to be developed: Desirability: something that people really like. Feasibility: being feasible from a technological and procedural point of view and viability, being successful from an economic point of view. Representatives of the target group of innovation, i.e. H. Customers or users, with their needs in the foreground. Design Thinking also focuses heavily on the people involved in the project as individuals and as a team. The approach involves using diversity in interdisciplinary teams to improve the quality of results. The team members should be both experts and generalists. The experts are deeply rooted in their field and bring the appropriate expertise. This can also be accompanied by the technical representation of an interest group (stakeholders) (e.g. sales, production, IT). Looking at the problem from different perspectives should help to develop new approaches: a synthesis of know-how and experience from different domains (Fleischmann et al. 2018, pp. 141–143).

Regarding the entrepreneurial know-how funding program, a panel of experts and those involved in the process from the Federal Office's Authority (BAFA) are available. This includes clerks from the Department for Economic Development, in which the application process is processed, as well as employees from the company's IT department and the Department for Organization. The technical representation of the Federal Office of Economics and Export Control (BAFA) can be supplemented by business consultants who work in this program are listed and certified as consultants. Not to forget the target group: applicants who can report on their experience in using the program. Support can be provided from the entrepreneur network of BVMW, the federal association of medium-sized businesses. Scientific expertise would be a collaboration with the Rhein-Main University, leading the BVMW study on the 2019/2020 entrepreneur survey and representatives of a usability competence center, who act as supervisors and are experts in the practical implementation of design thinking projects. In order to bring all the protagonists together, it would be conceivable to set up a “virtual laboratory”. This enables the process participants to communicate and interact “online”. With the help of usability questionnaires, users' experiences with product use can be gathered and the office's software system evaluated. In addition, the questionnaire after the actual usability test can be used to collect additional information. Independent of a usability test, standardized expert interviews can be used to qualitatively record usability problems. The criteria determined in the expert interviews are worked out with a computer-assisted qualitative data and text analysis, e.g. the MAXQDA software, as dimensions and sub-dimensions of usability. A usability assessment can also be carried out quantitatively by means of an “online survey” among applicants. This enables a correlation to be made with the statements of the experts and validation of the

statements made. (Usability competence center for medium-sized companies at the Technical University of Chemnitz, p. 50).

CONCLUSION

In summary, the following thesis can be derived: The higher the usability of a product or service for the end consumer, the higher its acceptance will be.

The benefits of usability tests in the optimization of funding programs can be seen in several dimensions: The procedure can be adapted to specific target groups. This enables more efficient and effective application and processing. Possible uncertainties, frustration and the time spent during the application decrease - while the subjective satisfaction with the usability of the program. Increases. The customer experience is perceived as positive and this is transferred to the acceptance, content and use of promotional services.

Overall, the functionality of the application process is increased because future users are involved in all development steps from the beginning. In addition, the requirements of IT developers at the technical and the processing level are also considered. "The more intensive the contact with the users, the more empathetic the development team can put themselves in their position and adapt the product to the needs of the customer group." (Niklas 2016, p. 42)

References

1. Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle. (2019). Jahresbericht 2018: Dafür arbeiten wir. https://www.bafa.de/SharedDocs/Downloads/DE/Bundesamt/jahresbericht_2018.html, pp.
2. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, & BMWi (2018). Mittelstand-Digital – Strategien zur Digitalen Transformation der Unternehmensprozesse. https://www.mittelstand-digital.de/MD/Redaktion/DE/Publikationen/mittelstand-digital-broschuere-englisch.pdf?__blob=publicationFile&v=3
3. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. (2019). Wertschätzung – Stärkung – Entlastung: Mittelstandsstrategie. <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/19/147/1914791.pdf>
4. Gesetz über die Feststellung des Bundeshaushaltsplans für das Haushaltsjahr 2019 (Haushaltsgesetz 2019) (2018).
5. Bundesverband Mittelständische Wirtschaft. (2020). UNTERNEHMERUMFRAGE Die Ergebnisse 2019/20.
6. Dahmen, A., & Sargut, K. (2019). STUDIE ZUM DIGITALISIERUNGSGRAD DES DEUTSCHEN MITTELSTANDES (2019): Eine Analyse zum Status quo und der Bedeutung der operativen Digitalisierung in kaufmännischen Geschäftsprozessen und ihrer Umsetzung.
7. Fleischmann, A., Oppl, S., Schmidt, W., & Sary, C. (2018). Ganzheitliche Digitalisierung von Prozessen. Springer Fachmedien Wiesbaden. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-658-22648-0.pdf>
<https://doi.org/10.1007/978-3-658-22648-0>
8. Hochschule der Medien (Ed.). Mittelstand 4.0-Kompetenzzentrum Usability Einfach nutzen - Positiv erleben Usability - User eXperience.
9. Kompetenzzentrum Usability für den Mittelstand Technische Universität Chemnitz. Methodenhandbuch. <https://www.usabilityzentrum.de/dokumente/Erfolgsfaktoren.pdf>
10. Mittelstand 4.0 Kompetenzzentrum Usability (2019). Zukunft der Arbeit Photo by rawpixel.com from Pexel <https://www.pexels.com/de-de/foto/arbeiten-aufsicht-bildschirm-diagramm-130536> Photo by rawpixel.com from Pexel Digital erweiterte Arbeit einfach nutzbar und positiv erlebbar gestalten. <https://www.kompetenzzentrum->

- usability.digital/kos/WNetz?art=File.download&id=2024&name=Broschu%26%23776%3Bre_Kompetenzzentrum.pdf
11. Niklas, S. (2016). KMU und Usability. *Wirtschaftsinformatik & Management*, 8 (1), 42–44. <https://doi.org/10.1007/s35764-016-0003-0>
  12. Susanne Asheuer, Joy Belgasse, Wiete Eichhorn, Rio Leipold, Lucas Licht, Christoph Meinel, Anne Schanz, & Maxim Schnjakin (2012). Akzeptanz und Nutzerfreundlichkeit der AusweisApp: eine qualitative Untersuchung ; eine Studie am Hasso-Plattner-Institut für Softwaresystemtechnik im Auftrag des Bundesministeriums des Innern (Technische Berichte des Hasso-Plattner-Instituts für Softwaresystemtechnik an der Universität Potsdam; 69). <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6296/file/tbhpi69.pdf>
  13. Woywode, M. (2012). Abschlussbericht des Forschungsprojekts Gebrauchstauglichkeit von Anwendungssoftware als Wettbewerbsfaktor für kleine und mittlere Unternehmen (KMU): Institut für Mittelstandsforschung an der Universität Mannheim Lehrstuhl für Wirtschaftsinformatik IV der Universität Mannheim Fachhochschule Kaiserslautern ERGOSIGN GmbH Im Auftrag des Bundesministeriums für Wirtschaft und Technologie aufgrund eines Beschlusses des Deutschen Bundestages.
  14. Zerfaß, A. (2004). Usability von Internet-Angeboten Grundlagen und Fallstudien - Stuttgarter Beiträge Band 10 - Endversion 18.12.03.doc. https://www.hdm-stuttgart.de/~glaeser/files/beitr%E4ge/Stuttgarter%20Beitr%E4ge%20Nr_10.pdf

Tetiana Dedilova,

Candidate of Science (Economics), Associate Professor
Kharkiv National Automobile and Highway University (Ukraine, Kharkiv)

Oksana Yurchenko

Candidate of Science (Economics)
Sumy National Agrarian University (Ukraine, Sumy)

ON THE ISSUE OF THE RELEVANCE RISK MANAGEMENT ENTERPRISES OF ROAD ECONOMY IN THE CONSTRUCTION AND OPERATION MAINTENANCE OF HIGHWAYS

Деділова Т.В.,

канд. екон. наук, доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Юрченко О.В.

канд. екон. наук
Сумський національний аграрний університет

ЩОДО ПИТАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА ПРИ БУДІВНИЦТВІ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

Abstract. *The article is devoted to the substantiating the relevance of risk management of road enterprises in the construction and operation maintenance of highways. Emphasis is placed on the need to account different risk groups, given the considerable life cycle of the highway. It is proposed to systematize risks in the field of road construction, taking into account their negative impact on the final result. On the basis of risk classification, it is proposed to minimize the amount of risks, which will allow choosing the road development strategies that will increase its effectiveness.*

Keywords: *risks, highways, construction and operation maintenance of roads.*

Анотація. *Статтю присвячено обґрунтуванню актуальності управління ризиками підприємств дорожнього господарства при будівництві та експлуатації автомобільних доріг загального користування. Наголошено на необхідності обліку різних груп ризиків з урахуванням значного терміну життєвого циклу автомобільної дороги. Запропоновано у сфері дорожнього будівництва систематизувати ризики з урахуванням їх негативного впливу на кінцевий результат. На основі систематизації ризиків запропоновано мінімізувати величину ризиків, що дозволить обирати стратегії розвитку дорожньої галузі, які підвищать її ефективність.*

Ключові слова: *ризики, автомобільні дороги, дорожнє господарство, будівництво та експлуатація доріг.*

Облік факторів ризику і невизначеності притаманний в тій чи іншій мірі будь-якій діяльності, проте їх вплив на кінцевий результат є різним. Ризик становить об'єктивно неминучий елемент прийняття будь-якого управлінського рішення в силу того, що невизначеність виступає невід'ємною характеристикою умов ведення виробництва.

Кожен вид господарської діяльності супроводжується ризиками. Але в дорожньому виробництві ризик є значно більшим в силу ознак, характерних тільки для цього виду господарювання. Основними джерелами ризику є:

спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха; випадковість; зіткнення суперечливих інтересів; імовірнісний характер науково-технічного прогресу; неповнота і невірогідність інформації про об'єкт, явище; обмеженість і недостатність ресурсів; неможливість однозначного пізнання об'єкта; відносна обмеженість свідомої діяльності людини, розбіжності в соціально-психологічних оцінках [1].

Проблемам визначення, суті та сприйняття «ризик», «ризик-менеджменту» економічними суб'єктами, присвячена велика кількість праць як вітчизняних так і іноземних вчених. Так, за оцінку ризиків при інвестуванні Нобелівську премію з економіки отримали Г. Марковіц, Дж. Тобін, В. Шарп. Проблемами управління підприємством у ризикових ситуаціях займалися П. Бернстайн, Т. Васильєва, В. Вітлінський, Ф. Епіфанов, Ю. Єрмольєва, В. Лук'янова, А. Маршал, А. Матвійчук, М. Міллер, А. Пігу, В. Розсоха, О. Сохацька, А. Старостіна, О. Таран, О. Ястремська. Теоретичні аспекти поняття ризику вивчають такі вчені як: Р. Ібатулін, К. Балдін, С. Воробйов, С. Ільяшенко, В. Москвін, М. Лапуста, Л. Шаршукова та інші.

Однак питання визначення ризику в дорожньому господарстві залишається достатньо не висвітленим і актуальним.

Отже, метою дослідження є обґрунтування актуальності управління ризиками підприємств дорожнього господарства при будівництві та експлуатаційному утриманні автомобільних доріг загального користування.

Рисунок 1. Блок-схема формування бази екологічного страхування автодоріг (авторська розробка)

Дорожнє господарство належить до стратегічних галузей національної економіки, а його важлива складова – мережа автомобільних доріг загального користування є вагомою частиною потенціалу інфраструктури України. Сучасний стан автодоріг впливає не тільки на безпеку та якість перевезення вантажів та пасажирів, мобільність та рівень зайнятості населення, доступність різноманітних послуг, а й обумовлює зміну темпів та потоків руху капіталу в Україні та за її межами, є необхідною передумовою розвитку конкурентоспроможності економіки країни в цілому.

Тому оцінка ризику, зокрема, екологічного, – аналіз причин його виникнення і масштабів прояву в конкретних ситуаціях, має важливе значення для оптимального функціонування дорожньої галузі.

В умовах ринкових перетворень становлення інституту екологічного страхування автомобільних доріг (на наше бачення) повинне створюватися у певній послідовності (рис. 1).

Основу пропонованої системи екологічного страхування формують: інформаційна база даних про кількість укладених договорів та страхові суми; інформаційна база даних про види ризиків, частоту страхових випадків та заявлені страхові випадки; інформаційна база даних про обсяги та структуру інвестицій у розвиток дорожнього господарства; інформаційна база даних та відповідних нормативів природоохоронного, податкового і страхового характеру. За результатами цих даних здійснюється прийняття рішення про страхову компенсацію розміру реальних збитків, які завдаються дорозі, яка не може перевищувати рівень екологічних збитків, але й не повинна бути нижчою величини збитку [1, 2].

Необхідно розробити та впровадити методикку проведення оцінки ризиків та загроз, зумовлених експлуатацією екологічно небезпечних об'єктів, обчислення страхових тарифів відповідно до визначеного рівня ризику. Надзвичайно важливим є створення ринку послуг екологічного страхування та заснування страхових компаній, здатних забезпечити надійний механізм страхування.

В дорожньому господарстві система еколого-економічних ризиків невід'ємна від процесу ведення дорожніх робіт.

Відсутність ефективної системи контролю за якістю виконання дорожньо-будівельних та ремонтних робіт на державному рівні веде до масових порушень технологій дорожнього виробництва, поширення недоліків експлуатаційного утримання автомобільних доріг, зокрема обумовлює недостатній рівень підготовки земляного полотна та штучних споруд до зимового утримання, низьку якість ямкового ремонту, несвоєчасність ліквідації деформацій покриття, відсутність поверхневого водовідводу з верхньої частини земляного полотна тощо. Існуюча система контролю якості дорожніх робіт в Україні неефективна і потребує докорінного реформування під час реалізації реформи системи управління дорожньою галуззю України. Розвиток системи управління станом дорожніх покриттів, поширення діагностичних досліджень доріг та штучних споруд, впровадження системи управління якістю та удосконалення лабораторної бази дорожніх підприємств, а також активне залучення громадськості до здійснення контролю за якістю будівельних робіт

та станом доріг повинні стати невід'ємними складовими нової системи контролю якості дорожніх робіт [3].

Реформування дорожньої галузі неможливе без запровадження нових механізмів фінансування дорожнього будівництва. Отримання максимально достовірної та об'єктивної інформації щодо вартості дорожніх робіт є головною задачею в системі ціноутворення в дорожній галузі. Тому запорукою ефективного використання бюджетних коштів та оптимізації грошових потоків в дорожній галузі є удосконалення системи кошторисного ціноутворення.

Для розвитку дорожнього господарства (при мінімізації усіх видів ризику) необхідне: визначення пріоритетних напрямів для першочергового залучення приватних інвестицій; спрощення процедур оформлення прав користування земельними ділянками для будівництва доріг; розробка механізму фінансування проектів будівництва та експлуатації дорожньої мережі країни; вирішення дискусійних питань та затвердження принципів функціонування платних доріг; забезпечення належного вагового контролю на дорогах для уникнення передчасного їх руйнування.

Література:

1. Доброноженко О.В. Проблеми управління еколого економічними ризиками на підприємствах будівельної індустрії / О.В. Доброноженко, О.О. Несветов // Вісник СНАУ розділ «Економіка та менеджмент». – 2009. – № 12 (38). – С. 116-120.
2. Плану заходів Міністерства інфраструктури України з виконання Програми діяльності КМУ, Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020» та Коаліційної угоди у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mtu.gov.ua/uk/show/road_area.html
3. Доброноженко О.В. Еколого-економічна оцінка функціонування дорожнього господарства / Доброноженко О.В Несветов О.О. // Вісник СНАУ, розділ «Будівництво». – 2013. – № 8 (17). – С. 99-102.

Maryna Makarenko,

Ph.D., Professor,

Anna Kalinina

Ph.D., Associate Professor

*Azov maritime institute National university "Odessa maritime academy"
(Ukraine, Mariupol)*

PECULIAR FEATURES OF EUROPEAN SEA PORT DEVELOPMENT

Макаренко М.В.,

док. екон. наук, професор,

Калініна Г.Г.

канд. екон. наук, доцент

Азовський морський інститут національного університету «Одеська Морська Академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОРСЬКИХ ПОРТІВ ЄВРОПИ

Abstract. *The importance of seaports for the economy of the states was substantiated. The evolution and priority areas for the development of Europe's seaports have been investigated and identified.*

Keywords: *seaport, development, cargo tonnage, shipping, IT - technologies, smart programs, cyber security, autonomous vessels.*

Анотація. *Обґрунтовано значення морських портів для економіки держав. Досліджено еволюцію та визначено пріоритетні напрямки розвитку морських портів Європи.*

Ключові слова: *морской порт, развитие, грузооборот, судоходство, IT - технологии, смарт - программы, кибербезопасность, автономные судна.*

На сьогодні зростає проблема визначення перспектив розвитку морських портів. Така невизначеність значною мірою обумовлена поєднанням геополітичних і економічних ризиків. Цьому сприяє також поява нових тенденцій, зокрема поширення цифрових технологій, які можуть змінити вигляд світового судноплавства та портової галузь. Дослідників та практиків цікавить те, яким чином ці чинники будуть розвиватися і в якій мірі вони будуть підтримувати або стримувати процес пожвавлення росту морських перевезень та впливати на функціонування портової інфраструктури.

Важливість морських портів для економіки країн продовжує зростати. Крім задоволення внутрішніх проблем держав, порти є активними учасниками процесу обслуговування вантажопотоків транзиту, міжнародних транспортних коридорів. Посилення процесів глобалізації та екологізації економіки особливо позначилися на вимогах до розвитку та ефективного функціонування портів. Ефективність роботи портів, є предметом зацікавленості для багатьох країн та міжнародних організацій таких як ЮНКТАД [1]. Сьогодні ключовим чинником зростання та процвітання країн у світі є безперебійне та стійке перевезення вантажів та пасажирів. Маючи різноманітний флот судноплавство Європи вкладає в загальний обсяг ВВП ЄС приблизно 140 млрд. євро.

Розвиток порту впливає на створення робочих місць та стимулювання економічної активності. У ЄС, незважаючи на наявність розвиненої

інфраструктури, 640 тисяч робочих місць і 57 млрд. євро були отримані у 2015 році шляхом надання морських послуг [2]. Треба зауважити, що це безпосередньо більше, ніж зайнятих у сфері туризму, лісовому виробництві тощо. У мінливій міжнародній ситуації морські порти зазнали радикальних змін, особливо з точки зору організації та структури. У цих рамках порт пройшов в основному через чотири покоління (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік поколінь розвитку морських портів Європи [3]

Покоління	Роки	Концепція	Основні визначення
1 – е покоління	1940	Механічний порт	Механічна робота, ручне виконання робіт
2 – е покоління	1960	Контейнерний порт	Вільна зона, промислова зона, вільний від податків порт
3 – е покоління	1980	Електронний обмін даними	Міжнародна мережа, інтегрований центр, комерційна зона, послуги електронного обміну даними
4 – е покоління	2000	Інтернет порт	Глобальна мережа, портові співтовариства, логістична зона, інтермодальні послуги, інтернет послуги
5 – е покоління	2020	Розумний порт	Інтелектуальна транспортна система порту, логістична спільнота, розумне місто, розумні внутрішні сполучення, мультимодальні послуги, самопідтримуючий порт

На сьогоднішній день починає своє функціонування п'яте покоління портової моделі такої, як «розумний порт».

Отже, першочерговими у Європейській організації морських портів вважаються наступні пріоритети: портові адміністративні органи продовжують бути гібридними; інвестування в європейські порти є інвестуванням у конкурентоздатність Європи; ключовим зв'язком між портами та логістичними центрами країн є мультимодальне сполучення; діджиталізація посилює роль портів як координаторів логістичних ланцюжків постачання; Європейські порти прагнуть максимально сприяти відкритому торговому середовищу.

Європейська портова система все ще займає одну із найпотужніших портових систем у світі. У 2014 році загальна пропускна спроможність оцінювалася 3,85 мільярда тон. Цифри за останній доступний рік виглядали більш перспективними з глобальним зростанням на 2%, вкотре перейшовши на зростання ВВП. На сьогоднішній день морський порт Роттердама — найбільший порт у Європі. Порт Роттердам переробляє величезні вантажопотоки, основу яких складають нафта і нафтопродукти. У 2018 році Роттердам зберіг свою позицію лідера ринку в діапазоні портів між Гамбургом та Гавром за загальною пропускною спроможністю. Порт Антверпен розташований в центрі Європи, це другий за величиною морський порт в Європі після Роттердама. Об'єм вантажообігу в Антверпені вдвічі збільшився за останні 20 років до 235 млн. тон. Це робить Антверпен на сьогодні найбільшим портом Бельгії. У попередньому році найбільший вантажообіг порту складають контейнерні вантажі.

В сучасній морській індустрії ІТ-технології відіграють дуже важливу роль, причому їх роль і значення постійно підвищуються [4, 5]. Основні цілі провадження ІТ технологій в європейські морські порти наведено у табл. 2.

Таким чином, виділяються три тренди: блокчейн, Інтернет речей, автоматизація. Всі ці процеси тісно взаємопов'язані. Точніше, можна сказати, що вони являють собою єдиний потік інновацій в морській галузі. На сьогоднішній день розроблена система Port Forward, яка включає в себе програмні засоби, які дозволяють портовій владі більш ефективно і безпечно керувати своїми операціями в порту і знижують витрати на активи.

Таблиця 2

Основні цілі ІТ технологій в морських портах Європи

№	Цілі
1	Розвиток систем зв'язку для зручного обміну даними між судами, судном і портом, береговими об'єктами і іншими користувачами;
2	Підвищення ефективності перевезень і логістики;
3	Поліпшення ефективності служб пошуку та рятування;
4	Інтегрування інформаційних систем на судах і морських портах, зростання якості подання інформації для мінімізації помилок персоналу в процесі прийняття управлінських рішень;
5	Підвищення ефективності обробки вантажів;
6	Оптимізування портового простору

Вони заохочують співпрацю і координацію між усіма користувачами порту, що дозволяє швидше обробляти судна, поїзди та судна внутрішнього плавання. Це призводить до посилення конкурентних позицій порту.

Перевагами від провадження смарт – технологій в морські порти можуть бути наступними [6]:

- Прогнози та відхилення прибуття судів, вантажів та інспекції;
- Коротший термін виконання заходу, краща прогнозованість, менші витрати на бункер та чартер, менші викиди під час кожного заходу в порт;
- Краща прогнозованість, краща зайнятість терміналів та скорочення часу очікування;
- Прогрес у режимі реального часу та оновлення статусу допомагають користувачам відповідно налаштувати свої операції;
- Поєднання найточніших даних, доступних з різних джерел, дає цінну інформацію про надійність та ефективність роботи залізничної мережі та допомагає набагато ефективніше використовувати всю наявну потужність, персонал та активи;
- Графіки ремонту та обслуговування з клієнтами;
- Планування бюджетів та ризиків для управління активами;
- Інформація про небезпечний вантаж у порту. Захищає ліцензію на експлуатацію;

Оптимальні заходи до порту і планування причалів. Дає можливість максимально використовувати потенціал порту.

Розвиток морських портів має велике значення для Європи, адже саме перевезення вантажів та пасажирів є ключовим фактором для зростання та

процвітання. Завдяки різноманітному флоту судноплавство Європи вкладає в загальний обсяг ВВП ЄС приблизно 140 млрд. євро, що свідчить про надзвичайні успіхи в морській галузі. Лідируючими портами Європи є Роттердам та Антверпен. Було проаналізовано динаміку вантажообігу портів, визначено пріоритетні вантажі.

Технологічний прогрес в портовій галузі відкриває значні можливості. Разом з тим зберігається невизначеність відносно можливих інцидентів, які стосуються охорони та безпеки, включаючи кібербезпеку, а також побоювання відносно негативних наслідків з точки зору зайнятості людей в портовій галузі.

Одне з ключових завдання впровадження смарт програм полягає в досягненні функціональної сумісності технологій, з тим щоб налагодити безперебійний обмін даними при одночасному забезпеченні кібербезпеки и захисту важливої комерційної інформації.

Література:

1. UNCTAD: Review of Maritime Transport 2019/ New York and Geneva –2013.–204с [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>
2. The economic value of the EU shipping industry [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ecsa.eu/images/>
3. Seaports actual development [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.onthemosway.eu/wp-content/uploads/2015/07/Seaports-development-v-2.0.pdf>
4. ТОП-10 пріоритетів портів Європи для нової влади в ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ports.com.ua/uk/opinions/top-10-prioritetov-portov-evropy-dlya-novoy-vlasti-v-es>
5. European port industry sustainability report 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.waterborne.eu/media/10488/european-port-industry-sust-rep-2016.pdf>
6. Port of Rotterdam 2018 Annual - Report [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://safety4sea.com/wp-content/uploads/2019/03/Port-of-Rotterdam-2018-Annual-Report-2019_03.pdf

Inna Tokar

Associate at the Department of Economics and Entrepreneurship
Kharkiv National Automobile and Highway University (Ukraine, Kharkiv)

STRUCTURAL CHANGES AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ROAD ECONOMY OF UKRAINE

Токар І.І.

асистент кафедри економіки і підприємництва
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Abstract. *The article is devoted to questions an analysis of the functioning of the road economy of Ukraine. The main trends of its development are established. A graphical interpretation of the list of structural changes and directions of development of the Ukrainian road economy is proposed. The complexity of the structure of management of the national road economy as a result of the current state of road sector reform is noted.*

Keywords: *road economy, Ukravtodor, public administration, reform, financing, roads, development.*

Анотація. *Статтю присвячено аналізу функціонування дорожнього господарства України. Встановлено основні тенденції його розвитку. Запропоновано графічну інтерпретацію переліку структурних змін та напрямів розвитку дорожнього господарства України. Наголошено на складності структури управління вітчизняним дорожнім господарством в наслідок поточного стану реформування дорожньої галузі.*

Ключові слова: *дорожнє господарство, Укравтодор, державне управління, реформування, фінансування, автомобільні дороги, розвиток.*

Стан дорожньо-транспортної інфраструктури є одним з головних факторів розвитку економіки країни. Саме дорожнє господарство виконує розподільчу функцію, забезпечуючи своєчасність розподілення товарних потоків, впливаючи на формування цін на відповідні товари і послуги, надаючи належну якість транспортних послуг, підтримуючи мобільність трудових ресурсів тощо. На жаль, наявний технічний стан вітчизняних автомобільних шляхів та показники господарської діяльності дорожніх підприємств свідчать про існуючу кризу в сфері бюджетного фінансування галузі, що зумовлює економічні та екологічні збитки інших суб'єктів господарювання.

Питання функціонування підприємств дорожнього господарства займають особливе місце в сучасній економічній науковій літературі України. Зазначимо, що дослідженням стану та встановленням перспектив розвитку дорожнього господарства України в цілому в своїх роботах займалися І.А. Дмитрієв, І.Г. Канцур, Є.С. Луцкін, О.С. Левіщенко, О.О. Солодовнік та ін. Особливості фінансового забезпечення функціонування дорожнього господарства розглядали в своїх роботах такі вчені, як А.О. Безуглий, О.В. Жулин, О.І. Никифоров, О.О. Святець, Н.В. Серьогіна.

Не зважаючи на загальну кількість наукових праць, опублікованих в останні роки, додаткового розгляду та висвітлення потребують результати

дослідження щодо функціонування дорожнього господарства в контексті реформування транспортно-дорожнього комплексу України та його інтеграції до інфраструктури Європейського Союзу.

Метою дослідження є комплексний аналіз функціонування дорожнього господарства України та встановлення на цій основі головних тенденцій його розвитку.

Головним суб'єктом державного управління в сфері дорожнього господарства, який реалізує під наглядом Кабінету Міністрів України відповідну державну політику, є Державне агентство автомобільних доріг України (Укравтодор). При цьому основна діяльність підприємств дорожнього господарства проваджується у складі ПАТ «ДАК «Автомобільні дороги України», яке дотепер практично є монополістом на вітчизняному ринку дорожньо-будівельних робіт.

В результаті реформування дорожнього господарства протягом 2016-2018 рр. було проведено заходи щодо зміни розподілу обов'язків в межах існуючих функцій суб'єктів (рис. 1). Так, починаючи з 1 січня 2018 р., згідно напрямку реформ з децентралізації управління дорожнім господарством, Укравтодор є відповідальним за ремонт і утримання доріг тільки державного значення.

Рис. 1. Структурні зміни та напрями розвитку дорожнього господарства України

Джерело: розробка автора

Якщо в 2015 р., за даними Укравтодору [1], він обслуговував 172 тис. км українських автошляхів, то в 2018 р., згідно з реформою, ця цифра була значно зменшена (123,1 тис. км доріг місцевого значення перейшли до відповідальності місцевої влади). Це означає, що фінансування експлуатаційного утримання та ремонту автодоріг місцевого значення

відбувається за рахунок коштів Дорожнього фонду на розсуд місцевої влади, яка самостійно визначає пріоритетність регіонального об'єкту на місцях.

Пріоритетом оновленого дорожнього господарства має стати залучення приватних підприємців до виконання будівельно-монтажних робіт на усіх рівнях дорожнього виробництва, повноцінне фінансування операційної діяльності дорожніх підприємств державної форми власності, які з 2018 р. ще залишаються у складі відповідних Облавтодорів ПАТ «ДАК «Автомобільні дороги України». В подальшому діяльність зазначеної акціонерної компанії підлягатиме реструктуризації та роздержавленню з перерозподілом її підпорядкованості місцевим органам влади й приватному інвестору у складі державного приватного партнерства.

Структурні зміни та напрями розвитку дорожнього господарства України передбачають також реформування системи контролю в дорожньому господарстві. Зараз функцію контролю за якістю виконання дорожніх робіт реалізує ДП «НТЦ «Дорожній контроль якості». Також оновлений Укравтодор залучатиме до контролю якості іноземних та вітчизняних незалежних експертів в сфері дорожнього виробництва, громадські організації. Контроль за цільовим використанням бюджетних коштів підприємствами дорожнього господарства здійснюватиметься Державною аудиторською службою, забезпечуватиметься громадський контроль, реалізовуватиметься принцип прозорості та відкритості даних (зокрема, за допомогою системи тендерних торгів та держзакупівель «ProZorro»), впроваджуватимуться механізми фінансових гарантій на виконанні будівельно-монтажні роботи.

Крім того, напрями розвитку дорожнього господарства України закріплено й у Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року [2], яка була схвалена в 2018 р.

Таким чином, забезпечення розвитку дорожнього господарства не можливе без наявності та впровадження ефективного механізму реформування означеної сфери. Такий механізм присутній та реалізується за чітко сформованою «дорожньою картою».

КМУ веде активну роботу з його реформування, спрямовану на децентралізацію державного управління, розвиток конкуренції, впровадження незалежної системи контролю якості, забезпечення необхідного фінансування, впровадження інновацій, розвиток державного приватного партнерства при ремонті та будівництві нових автошляхів.

За останні два роки спостерігається позитивна тенденція щодо збільшення обсягів фінансування дорожніх робіт і це наслідок створення цільового Дорожнього фонду, який має прогресивну структуру доходів і видатків. Крім того, наповнюваність фонду покращилася також за рахунок залучення коштів міжнародних інвестиційних інституцій під гарантії, надані державою.

Також спостерігається нарощування обсягів робіт з будівництва та ремонту автомобільних доріг з боку дорожніх підприємств для усіх рівнів замовників, що свідчить про поступовий перехід дорожнього господарства до стабільного фінансування будівництва та утримання автомобільних доріг.

Література:

1. Реформи управління автомобільними дорогами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/reformi-v-dorozhniy-galuzi.html> (дата звернення : 01.04.2020).
2. Луцкін Є. С., Серьогіна Н. В. Основні проблеми та можливості розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури України / Є.С. Луцкін, Н.В. Серьогіна [Електронний ресурс] // Вісник ОДАБА. – 2016. – № 63. – С. 223-229. – Режим доступу: <http://mx.ogasa.org.ua/handle/123456789/2108> (дата звернення : 01.04.2019).

MONEY, FINANCE AND CREDIT

Vessela Todorova

Ph.D., Ass.professor at the Department “International Economics and Politics”,
UNWE, Sofia, Bulgaria

SAFE HAVEN ASSETS – NATURE, TYPES AND USAGE

Abstract. *Safe haven assets protect from unexpected market volatility. In the past precious metals, currencies, stocks from definite sectors have been noted as safe haven assets. In different market volatility safe-havens react differently. There is no consistent idea. Investors sentiment is a constant market force, but it's impossible always to be clearly defined. In times of economic stress like the Great Recession the flight to safe havens may produce surprising – even confounding – macroeconomic effects.*

Gold is a safe haven for investors during crisis. But it is not necessary to be in times of confidence in the fundamentals of the economy. Whilst most safe haven assets behaved as expected during the global financial crises, the dollar unexpectedly rose. In every uncertainty of the US equity market as well as the decline of the US dollar the investor may consider investing in a safe haven currencies like the yen or the Swiss franc. Bitcoin in particular has become more attractive to investors. It is not directly exposed to political forces provoking market turbulences and they weren't sure elsewhere.

Keywords:: *Safe Haven (s), Safe Haven asset, Safe Haven Currencies, Risk Aversion, Risk spectrum.*

JEL: E, F, G

1. Safe haven assets

1.1 Defining of a phenomenon “Safe Haven”

The phenomenon “Safe Haven” is accepting as an investment that during turbulent times of the markets is hoping to retain or increase in value. The investors are seeking them to limit their losses mainly in the event of downturn tendencies.

Investors are aiming to diversify their portfolios by using a safe haven investment in times of market volatility. Most of the times, it is for a short period of time, the markets rise or fall. However the downturn of the market is possible to be prolonged during an economic recession. When the markets are in turmoil, the market value of most investments falls rapidly and steeply. In other words, in systemic times of market distress investors seek to buy safe haven assets that are uncorrelated or negatively correlated to the market conditions. Safe haven assets either retain or increase in value, while most assets are falling.

There are many investment opportunities that could be safe havens. Some of them are gold, treasury bills, defensive stocks, cash, safe haven currencies.

1.2 The most appropriate Safe Havens

The risk trends of the global financial markets always have their own settings. The underlying sentiment is always exerting some degree of influence on the assets we trade. Investors sentiment is a constant market force, but it's impossible always to be clearly defined. Thus the most important limitation can be found in their own psychology. When we are the midst of a market-rally or fully-tilt financial crisis,

it is difficult to miss the speculative drive. Panic and greed are the extremes of the scale. At the same time sentiment has moderate settings. Investors are pushed to evenly higher risk assets with a balance of greater safety and stability by the confidence at the market. After starting to appreciate the constant influence of the sentiment at the market, the evaluation would be better if it is changing to exact true pressure and as a result produce more productive price change.

Finding the accurate place of the asset we going to trade on the “risk spectrum” is useful when the undercurrent for sentiment is not full. That’s a better preparation for unexpected cross currents. Pure risk trends tendencies are far more systemic. They match intensity and duration. In the traditional study of the place of all recognizable assets on the scale the logics that most evolution follows is that equities are “risky” and bonds are “safe”. The simplest portfolios seek a combination of these two assets and a third floating exposure from either specific commodities or cash equivalent. For the intermediate market participants, the emerging markets and high yield fixed income (“junk bonds”) are more risk assets while the Treasuries, the US Dollar and Gold are systemic havens. The basic interpretations are not wrong, but sometimes they are too strict (Kicklighter, 2018).

The fundamental directions of the markets are quite changeable. So it would not be right to consider that the best asset on both extremes would change with circumstances.

In our current conditions the choice of some traditional assets according to our sentiment does not coincide with their classical usage. That is true of havens given their risk exposure from a market, government, consumer and business aspect. In other words most risk assets have been pushed to extremes to be ready to answer to instability. Providing harbor to financial storms, those assets are facing a lot of difficulties. The Dollar is a typical instrument. Being at the center of growing trade tension, the US currency may be a victim of all collisions in the world. If we are looking for havens to account for our current settings, gold is the most appropriate one. Its attractiveness as a traditional haven is rising up if it is paired with a devaluation of traditional “fiat” assets like currency and government debt. The Swiss franc is the other asset ignored but better suited to our circumstances. Despite the dissatisfaction of the markets from the failed SNB monetary policy, it is acting neutral during financial crises according its status in military and policy evaluations.

1.3 Safe Havens and Global Financial Crisis

Safe haven status changes over time depending on the specific circumstances and events. Safe haven currencies are the best example, historically. There are a lot of examples in the literature, when a country with safe haven currency is in a crisis and its currency would depreciate against other safe havens as investors sought other ways of mitigating the risk.

At the onset of the financial crisis in 2008 after the financial shocks, the dollar’s value unexpectedly rose against the other currencies. That surprised the economists and demonstrated how hard it is to predict the behavior of the safe haven currencies [2, 3].

In the past, as the economic theory says, the shocks to the U.S. economy are converting into a reason for weakening the dollar. As it was at the beginning of the Great Recession, the depreciation of the dollar was expected to re-balance the global economy [4]. The global financial crisis led to the highest rising of the American currency in comparison with all other recognized at that time safe-havens, partly due the attractiveness of the U.S. Treasury bonds and the anticipated reversal of carry traders [5, 6]

The outburst of the subprime crises in August 2007 evidenced the safe haven status of other two currencies – the Swiss franc and the Japanese yen. With the intensification of the international crisis, both currencies experienced waves of massive appreciation. The magnitude of the appreciation and its consequences in terms of deflationary pressures and output losses forced the monetary authorities in the two countries to adopt unconventional policies to limit the appreciation of their currencies.

The tendency remains the same in September of 2008 when the Lehman Brother collapsed. The investors turned away from riskier corporate bonds and oriented to the U.S. government- backed Treasury bonds. The safety attracted them, despite the fact that the increased demand for Treasuries pushed their yield downward up to 0% return [7]. Meanwhile, the inflow of capital into Treasuries stimulated the demand for dollar, raising the USD exchange rate even more.

The global economy suffered a dramatic decrease in international trade, caused by “operationally hard borrowing” of dollars as a result of the fight to U.S. Treasuries and the

American currency [8]. Due to high risk banks refused to lend-cross border. That made difficult to get dollar financing. Consequently, greater part of the financial flows turned back to the U.S.

The U.S. importers were backed by the appreciation of the dollar but the exporters were hurt. The Japanese manufacturers and exporters were similarly negatively influenced by the strong yen. On the other hand the Japanese export businesses were hurt by the declined consumer spending in the U.S. equivalent to reduced import demand. In the early 2009 U.S. imports from Japan fell by 40% [9]. Estimations of the World Trade Organization say that the global trade declined by around 12% during the Great Recession and at the same time the ratio of global trade/GDP fell by nearly 30% [10].

Ordinary the gold did behave as expected. Economists underline that gold prices “act as an indicator to the health of the economy”. Investors turn to gold to protect their capital when there is high risk expectation [11]. When economy recovers, gold loses its appeal. It was demonstrated in the global financial crisis by the increasing of the producer price index (PPI) of gold with almost 25% for two years from 2008 to 2010 [12]. When the crisis began to subside, the price of the gold fell – 22% by 2012, as expected.

The Japanese yen is another critical safe haven. It was the only Asian currency that appreciated during the Great Recession, impacting the global economy and changing the balance of power in the global FX markets [13]. According to CNN reports at the time of the crisis, a strong yen can “be devastating for world markets”

and further influence the economic and financial stability of the whole global economy, because Japan is a major exporter of goods [14].

The Swiss franc also appreciated during the global financial crisis. In comparison to the dollar, gold, treasuries, and the yen its effects on international markets were minimal [15].

2. Safe haven Future

The global economy today is experiencing one of the longest expansion periods. Since the 2008 global financial crisis the economy has nearly a decade of growth. The worse-off start of the 2008 global financial crisis in comparison with the Great Depression of 1929-1938 is a historic issue. The recovery started since about July 2009. The last July 2019 is a decade since the world markets survived after sub-prime mortgage crisis. There have been about 28 cycles of expansions and contraction, known as boom and bust cycles. The data shows that the boom cycle lasts for 38.7 months, while the bust cycle – 17.5 months. The change has been quite small since the 2008 global financial crisis. Fears of recession appeared among analysts, economists, and investors.

2.1 Rising Unpredictability

The way safe haven currencies and assets, especially the dollar, reacted to the events of the Great Recession caused a fundamental change in the way experts comment the global economy. According to them safe havens don't always follow history examples. Nowadays they are influenced by the specific features of the new epoch and are moving in unexpected ways.

According to an article from Financial Times (2017), economists declared, that all assumptions about safe haven currencies and assets is an act “fraught with risk”. For example, they use the term “risk-off” periods when there is a flight to less risky assets such as bonds in the markets. From 2007 to 2016, the dollar was the second most consistent safe haven. But the tendency was not the same for the last three years. It was falling rather than increasing at “risk-off” periods. In other words all predictions of the experts may introduce risk in or risk of.

The unpredictability of the safe havens is shown in Wall Street Journal report (March, 2018) with the strengthening of the dollar and the yen in tandem while the market stress was growing as expected. The gold, treasuries, the Swiss franc depreciated, “confounding analysts and investors”.

Gold is a safe haven for investors during crisis. But it is not necessary to be in times of confidence in the fundamentals of the economy. At the same time gold is not a safe haven against any special asset class. Mainly it is a protection against systemic risk. That is an insurance against the current monetary system based on the fiat U.S.dollar.

2.2 Market tradition

In every uncertainty of the US equity market as well as the decline of the US dollar the investor may consider investing in a safe haven currencies like the yen or the Swiss franc.

The yen is currently undervalued on a PPP basis making it a more attractive pick. For investors around the world the yen means safety and are trying to take advantage of this. If we know, that the yen is going to rise, when the world economy fell into panic, then there is no problem buying it even if we are not sure for the action of the others at the market

2.3 The Bitcoin as Safe Haven

The investors were pushed to look for a new safe haven as a result of the rising tension between the US and China that pressed the markets and fed the fears of economic recession the previous year. Bitcoin in particular has become more attractive to investors. It is not directly exposed to political forces provoking market turbulences. It's decentralized and not dictated by a single government nature saves the cryptocurrencies from the central bank or any political party policy.

The isolated character helped bitcoin reach recent multi-month highs in the global equity trade. In other words traders looked for refuge in the cryptocurrency because they weren't sure elsewhere.

Therefore unexpected asset price volatility is a constant market problem for investors. All types of safe haven assets are the best way for protection for them against the systemic risks of the current monetary system.

References

1. Dollar appreciation in 2008: safe haven, carry traders, dollar shortage and overhedging. Bank for International Settlements; https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0912ipdf.
2. "Fight to Safety and U.S. Treasury Securities," Federal Reserve Bank of St.Louis; <https://www.stlouisfed.org/publications/regional-economist/July-2010/flight-to-safety-and-us-treasury-securities>
3. "Global Financial Crisis and Asian Currencies," VOX EU; <https://voxeu.org/debates/commentaries/global-financial-crisis-and-asian-currecies>
4. "Great Recession and the Great Recession," Sunshine Profits; <https://www.sunshineprofits.com/gold-silver/dictionary/gold-great-recession/>
5. "Gold prices during and after the Great Recession," U.S.Bureau of Labor Statistics; <https://www.bls.gov/opub/btn/volume-2/gold-price-during-and-after-the-great-recession.htm>
6. "Haven currencies are not always a safe bet," Financial Times; <https://www.ft.com/content/32e5b37a-a747-11e7-93c5-648314d2c72c>
7. "Haven currencies are not always a safe bet," Financial Times; <https://www.ft.com/content/32e5b37a-a747-11e7-93c5-648314d2c72c>
8. "Is The Swiss Franc A Safe Haven?," Investopedia; <https://www.investopedia.com/articles/forex/031715/swiss-franc-safe-haven.asp>
9. Kicklighter, John. Chief Currency Strategist , Which Assets are Risky and Which Safe Havens in These Unique Circumstances, Jun 19, 2018 8:42 pm -07:00.
10. "Strong yen is everybody's problem," CNN Money; https://money.cnn.com/2008/10/27/markets/the_buzz/index.htm?postversion=2008102716

11. “Safe Haven Assets are Moving Strangely: Why That Should Worry Investors,” The Wall Street Journal; <https://www.wsj.com/articles/safe-haven-assets-are-moving-strangely-why-that-should-worry-investors-1522436950>
12. “The recession and international trade,” Policy Options Politics; <https://policyoptions.irpp.org/magazines/g8g20/the-great-recession-and-international-trade/>
13. What Explains Global Exchange Rate Movement During the Financial Crisis?, European Central Bank; <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1060.pdf?e5ad3363438fcc1e4b644cee53725cb6>
14. What Explains Global Exchange Rate Movement During the Financial Crisis?, European Central Bank; <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1060.pdf?e5ad3363438fcc1e4b644cee53725cb6>
15. “Why was Japan’s trade hit so much harder?,” VOX EU; <https://voxeu.org/article/why-was-japan-s-trade-hit-so-much-harder>

TAXATION AND ACCOUNTING SYSTEM

Leonardo Stoev

Ph.D. student

VUZF University, Sofia, Bulgaria

INSTITUTIONAL ORGANISATION OF TAX AND SOCIAL INSURANCE CONTROL IN BULGARIA

Abstract. *For the development and the implementation of a well-functioning tax and social insurance system, not only the taxes and social security contributions that will be imposed and paid matters, but also the organization of their collection. This depends directly on the way in which the tax administration structure is constructed. The tax administration is also responsible for exercising control over the tax and social insurance system. In order to analyse that topic, it is necessary to review the structures of the tax system, which is responsible for the administration of all types of taxes. The main emphasis of the research is on the necessity of change in the institutional organization of the tax control in the country, due the high levels of tax fraud and taxes not collected.*

Keywords: *taxes, tax system, tax fraud.*

In Republic of Bulgaria, there are three institutions involved in the administration of taxes and compulsory health and social insurance contributions: National Revenue Agency (NRA); Customs and the municipalities. It is of interest to analyse the current organization of tax and social insurance control and determine if it can effectively and fully collect the taxes due.

Of the existing taxes, the NRA administers: VAT; tax on insurance premiums; corporate income tax; tax on expenses; income taxes on natural persons. The compulsory social insurance contributions, which are levied on the workers' wages, are also administered by the NRA. The local taxes and fees are collected by the municipalities, and excise duties are collected and controlled by the Customs. The latter also levies VAT on imports, which are paid directly to the state budget without the right to "deduct the tax with other receivables from the customs or the NRA".[2]

The NRA's jurisdiction as part of the revenue process is governed by the National Revenue Agency Act (NRAA). The regulation of the procedures for establishing obligations for taxes and compulsory social insurance contributions, as well as for securing and collecting public receivables assigned to the revenue authorities, is being regulated by the Tax and Social Insurance Procedure (TISP), which entered into force on 01.01.2006.

The NRA commenced its work on January 1, 2006. The newly established Revenue Agency brought altogether the control, establishment and collection of receivables that are carried out in the country [8, p.143]. Thus, it has replaced the existing by 2006 Tax Administration and seized its functions. NRA started to collect the compulsory social and health insurance, seizing this function from the National Social Insurance Institute. Once the Revenue agency started its work the administration of local taxes was transferred to the municipalities, and later that year, the organization, collection and control of the excise tax was transferred to the Customs. Also, in 2010 the State Receivables Agency was merged with the Revenue Agency. With this change, the NRA started collecting all public and private state

receivables and undertook the representation of the state in bankruptcy proceedings [7].

The second institution in the Bulgarian tax system, which is the municipal administration, has the obligation to establish, secure and collect local taxes and fees, making the municipalities the institutions that exercise tax control over this type of taxes. These activities related to the administration of the taxes are performed by the municipal administration in accordance TISP, giving the municipal employees the rights and obligations of revenue authorities. Local taxes and fees are regulated by the Local taxes and fees act (LTFA), which regulates the taxation regime for the real estate taxes, inheritances, vehicles, donations, tourism, patent tax and property acquisitions, and numerous fees. Some of them are: municipal waste tax (MWT); fee for use of markets and sidewalks; fee for use of day nurseries, kindergartens, care homes and camps; fee for technical and administrative services and etc.[1]

Although the control exercised by municipalities on local taxes and fees is largely formal, due to the nature of the tax obligations themselves and the lack of a broad scope for taxpayer manipulation, the local taxes are an important element of the tax system, carrying more than 40% of revenues in the municipalities.

The third institution in the modern tax system of the Republic of Bulgaria that exercises control over the related tax system are the Customs. This is evident from the VAT Act, which states that "the import tax is collected by the customs authorities", and also from the Excise Duty and Tax Warehouses Act (EDTWA). They both state that "the Director of the Customs shall issue compulsory instructions to officials within the structure of the Agency for the uniform application of excise duty within the functions and powers of the Agency." [4] The Excise Duty and Tax Warehouses Act replaces the repealed Excise Duty Act in the beginning of 2006, becoming the main normative act regulating excise duty in the country. Products subject to excise duties are: alcohol and alcoholic beverages; tobacco products; energy products and electricity.

Except the three different institutions that are forming the tax administration, it is also necessary to analyse the competence of these institutions to give interpretations on the application of the tax methodology and the proceedings related to the normative acts under the Tax Code.

The study of the regulatory framework shows that in the cases related to the TISP proceedings, the competent state authority is the relevant territorial directorate of the NRA.[3] In cases when determining and interpreting the tax methodology, when it is related to the Local Taxes and Fees Act or the Taxation, again the competent authority is the National Revenue Agency. This raises the question of whether different taxes need to be collected by different institutions, represented by the NRA and the municipalities, when the only one competent to interpret the laws and provides guidance on the implementation of the methodology is the NRA.

The question of the efficiency of the functioning of the tax system in the country is raised by data presented by the Revenue Agency for the period 2000 to 2017, according to which the state hasn't collected VAT for over BGN 16 billion. Again, according to NRA data from 2019, the state loses over BGN 400 million annually from social contribution frauds.[5] According to Professor Veysel, these hidden incomes are due to "black box" payments, which are, in essence, the

distribution of informal wages from employer to employee[6,p.196]. In addition, the Ministry of Finance published statistics for the period 2015-2016 showing that the average collectability of the two major local taxes administered by municipalities - real estate tax and tax on the motor vehicles, is only 71.51% and 65.86%, which in itself is unacceptably low. Huge treasury damage is also caused by various corporate tax fraud schemes, as well as from VAT evasion and drainage.

In conclusion, it can be stated that the efficiency of the tax system in Bulgaria must be improved. The improvement can be sought in the administrative organization, represented by the NRA, the municipalities and the Customs. It must be determined whether the model, which operates in countries such as the UK - one institution to administer all types of public claims, should be applied in Bulgaria too.

References

1. Bulgarian Local taxes and fees act. Last updated SG on 28.02.2020.
2. Bulgarian Value added tax act. Last updated SG on 28.02.2020.
3. Bulgarian Tax and Social insurance procedure code. Last updated SG on 28.02.2020.
4. Bulgarian Excise duties and Tax warehouses act. Last updated SG on 24.03.2020.
5. Ministry of Finance of Bulgaria. 400 million loses due to social contributions frauds. [in Bulgarian] Available at: <https://minfin.bg>.
6. Veysel, A. (2017). Auditing (Financial Audit), Ciela [in Bulgarian] p. 196.
7. History of NRA. [in Bulgarian] Available at: <https://nap.bg/page?id=516>.
8. Drenska, T., Bobev, R. (2012) Tax control and Social Insurance control, UNWE [in Bulgarian] p. 143.

MATHEMATICAL METHODS IN ECONOMY

Kristina Kocisova

Assoc. Prof., Ph.D.

Technical University of Košice, Kosice, Slovakia

HOW TO ELIMINATE OUTLIERS ON THE INPUT AND OUTPUT SIDE IN DEA USING R

Abstract. *One of the concerns about using the non-parametric method like Data Envelopment Analysis (DEA) is the presence of outliers. The estimation of the efficiency frontier may be sensitive to measurement errors in the sample as the extreme observations determine the production frontier in DEA. It is, therefore, desirable to consider a procedure that allows us to identify and eliminate such outliers. Therefore, this paper aims to present different methods which could be used in the RStudio framework to find out outliers on the input or output side. The presented methodologies are then applied within the banking area. We also provide programming code for implementing the procedure.*

Keywords: *DEA, outliers, bank, graphs.*

INTRODUCTION

As mentioned by many authors (e.g. Banker & Chang, 2006; Johnson & McGinnis, 2008; Tran et al., 2010; Khezrimotlagh, 2013), one of the disadvantages of DEA is, that it is sensitive to outliers, since in DEA models extreme observations determine the production frontier. If an observation has been contaminated by a noise that increases the observed outputs or decreases the observed inputs such that it gets ranked as efficient, then it may also refer to other observations and distort their estimated efficiencies. In such setting, the technical efficiency calculated from the dataset that includes outliers could be misleading. It is, therefore, desirable to consider a procedure that allows us to identify and eliminate such outliers.

Banker & Chang (2006) defined outliers as a few extreme observations often caused by errors in measuring either the inputs or outputs. According to Bogetoft & Otto (2010), outliers are decision-making units that differ in no small extent from the rest of firms and therefore may end up being poorly captured by the model or having a too significant impact on the model. Outliers are useful when most empirical methods are used, but they are often considered to be uncomfortable for DEA, as an outlier helps to span the frontier and may have a significant impact on the ranking of several other decision-making units. They are several reasons a firm may be an outlier:

1. They may be errors in the data. Inputs or outputs may have been lost, and errors may occur when entering or punching data values. Such outliers should ideally be corrected or removed as they reflect an actual production process.

2. The observations may be potentially correct but very atypical, and sometimes we can call them high leverage points. They could be identified and eliminated so that the model is not deformed to fit these extreme observations.

3. The observations that suggest exceptionally low or high relative efficiency in a parametric model are candidates for outliers' detection. As reported by Bogetoft & Otto (2010), regular comparison implies that observations that affect the estimations for a large portion of the reference set should correspond to replicable firm-level

performance for the same set and circumstances. If the relative difference in efficiency is extreme, the individual observations are classified as outliers in regular benchmarking for preventive reasons, which are not necessarily the same as the second types of outlier detection. On the other hand, such observations could be a remarkable phenomenon. They could reflect the first introduction of new technology into a production process or innovation in management practice from which others would like to learn.

The impact of outliers also depends on the model. The DEA model is sensitive on the outliers; therefore, it is necessary to define observations in the best practices. The outliers could influence the average efficiency of the whole sample. Outliers are also crucial in regression models, where they can have a significant influence on the estimates. Therefore, in the application of DEA model, it is necessary to use methods which can help us to identify not only individual outliers, but also groups of outliers.

METHODOLOGY

Several approaches to detect outliers in DEA have been described. The easiest way to define outliers is by using graphs on the data (e.g. scatterplot, boxplot). The simple graphical method is a useful first method of finding outliers, but such graphs are not useful if the extreme features are reflected in a linear combination of more than two variables. Another methodology based on the graphs was presented by Mahlberg & Raveh (2012).

The second way is to use the super-efficiency DEA model and classify firms as outliers if their input based super-efficiency is large. Extremely high super-efficiency means that the firm is significantly pushing out the efficiency frontier. The advantage of super-efficiency model based on SBM model is that we can identify the outliers that may deform the shape of the efficiency frontier and therefore, it is better to exclude them from the analysis. This method was used for example, by Banker & Chang (2006), Banker et al. (2017), or Kočíšová & Palečková (2017).

Another more sophisticated method is Timmer's procedure. Timmer (1971) proposed to exclude a certain percentage of technically efficient observations from the sample and reassess the production frontier using the remaining units. Next method was presented by Banker and Gifford (1988) who in BG methodology suggested using the super-efficiency score to identify outliers. Observations with super-efficiency scores higher than a preselected screen should be excluded. If an efficient observation is an outlier that has been polluted by noise, then it is more likely to have an output (or input) level much higher (smaller) than that of other observations with similar input (or output) levels. As mentioned by Banker & Chang (2006), such outliers are more likely to have a super-efficiency score much higher than one. The similar methodology was also applied by Johnson & McGinnis (2008).

Next method is a so-called data cloud method. This method with mathematical formulations is described in detail by Bogetoft & Otto (2010). We suppose that we have decision-making units which use inputs (x) and produce outputs (y). All observations could be seen as a cloud of points, where each point represents a decision-making unit. If we remove the decision-making unit from the dataset, then the volume of data cloud can decrease. If the removed decision-making unit is in the middle of the cloud, the volume will be unchanged. If the decision-making unit is

outside the remaining cloud, then the volume will be much smaller. To look for one or more outliers, we can, therefore, look at how the volume of the cloud changes when removing one or more observations.

In line with Bogetoft & Otto (2010), let $D^{(i)}$ be the determinant after removing decision-making unit i , and consider the ratio of the new volume of the data cloud to the old volume:

$$R^{(i)} = \frac{D^{(i)}}{D} \quad (1)$$

When the decision-making unit i is not an outlier, then D will not change much and $R^{(i)}$ will be close to 1. If the unit i is an outlier, then $R^{(i)}$ will be much smaller than 1. To look for outliers, we, therefore, must simply look for small values of $R^{(i)}$.

APPLICATION IN BANKING WITH RSTUDIO

To demonstrate the presented methodology, we use a simple example with data set for 22 domestic universal commercial banks from the Czech Republic and Slovakia. We suppose that each bank uses two inputs and produce two outputs. To select input and output variables, we apply the asset-oriented intermediation approach. The input variables were: labour (x1) and deposit (x2) expressed in thousands of EUR. The labour was measured by the personnel costs, covered wages and all associated expenses. The output variables were total loan (y1) and net interest income (y2) expressed in thousands of EUR.

Table 1

Input and output variables (in thousands of EUR)

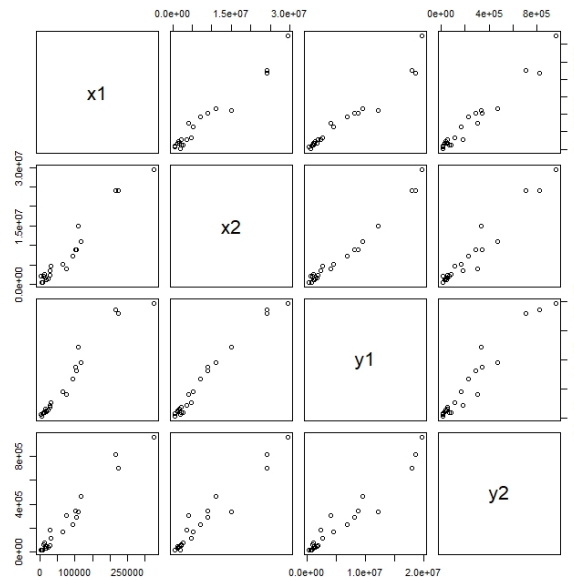
	x1	x2	y1	y2
Bank 1	65,185	5,252,134	4,502,454	167,367
Bank 2	17,491	1,247,796	1,271,311	47,290
Bank 3	28,494	3,532,287	2,249,442	185,152
Bank 4	16,964	1,732,199	1,619,163	52,060
Bank 5	6,324	513,400	258,147	14,177
Bank 6	22,838	1,466,992	1,351,801	37,854
Bank 7	117,080	11,062,984	9,536,299	469,081
Bank 8	103,910	8,918,023	8,084,517	290,609
Bank 9	101,977	8,954,486	8,732,192	344,485
Bank 10	12,914	2,567,512	1,000,740	82,405
Bank 11	325,752	29,517,173	19,703,646	959,571
Bank 12	216,638	24,095,492	18,561,959	818,007
Bank 13	17,812	1,251,221	1,120,555	31,441
Bank 14	8,740	489,645	743,148	17,860
Bank 15	1,431	2,070,988	564,548	14,611
Bank 16	32,079	4,664,688	2,646,090	115,738
Bank 17	225,148	24,039,955	17,895,469	704,230
Bank 18	75,000	4,136,802	4,043,931	305,000
Bank 19	11,211	2,226,948	954,871	64,455
Bank 20	92,956	7,211,590	6,770,615	228,493
Bank 21	27,898	2,304,427	1,878,922	52,134
Bank 22	110,261	14,965,956	12,176,452	334,965

Source: Authors' calculations

The reason for collecting interest income instead of net fee and commission income was that net interest income accounted for almost 80% of bank's gross income, as Slovak and Czech's banks still prefer interest rate policy before the fee policy. The data were extracted from banks' end-of-year unconsolidated balance

sheets and income statements based on international accounting standards. All data were reported in EUR as the reference currency. Data set of all input and output variables used in the analysis is given in the table (Table 1).

The easiest way how to find outliers in data is to make simple graphs of the data. We use a scatterplot matrix, which in R is available via the function *pairs*. To find outliers using RStudio (2020), we first load the data from MS Excel file (*data2015.xlsx*). Then we use function *pairs*, where we define which columns should be compared. In our sample, the input and output variables are in the second, third, fourth and fifth column, therefore our command will look like: *pairs(data2015[2:5])*.

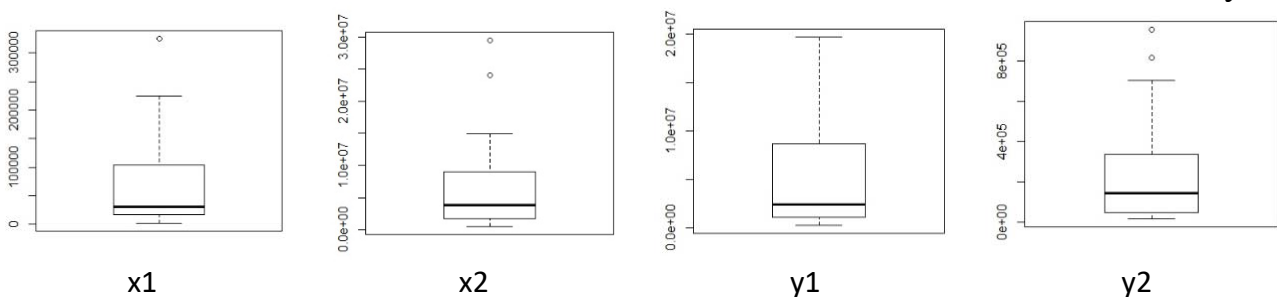

Figure 1. Scatterplot matrix: two inputs and two outputs

Source: Authors' calculations

In Figure 1, there are signs of an outlier: some banks seem to have more significant inputs and outputs than the other firms, as, on the bottom line, there is a single dot above all the other grouped dots. This simple graphical method is a useful first method of finding outliers. According to this method, we can market as outlier bank number 11.

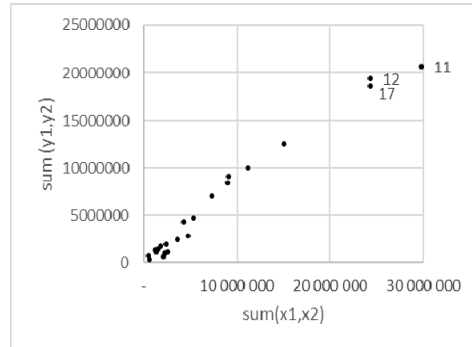
The second graphical method is a boxplot method. We can also display a boxplot of different input and output variables by using command *boxplot (name of the selected variable)*. In Figure 2, we can see boxplot for each variable. According to display values, we can see one outlier in case of x1, two outliers in case of x2 and also two outliers in case of y2. According to this method, we can market banks number 11 and 17 as outliers in case of x2 and banks number 11 and 12 in case of y2.

Figure 2. Boxplots: two inputs and two outputs

Source: Authors' calculations

We also applied the cloud method to find out outliers. In the first step of the analysis, we have to graph the aggregate input and aggregate output (Figure 3), which we have derived by simple summing inputs and outputs. In the figure, we can see that banks 11, 12, and 17 can be considered as outliers.

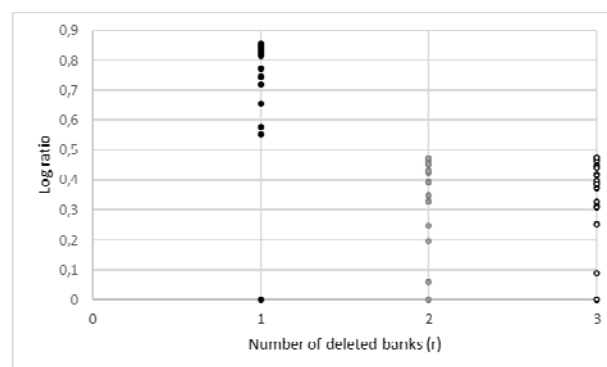

Figure 3. Aggregate input and output

Source: Authors' calculations

The next question is, how many banks it is necessary to exclude to obtain better dataset. To find out this, we have to calculate the $R^{(i)}$ after removing each bank separately. The following lines of R code provide a straightforward way to calculate the determinants D and $D^{(i)}$ and the ratio $R^{(i)}$.

```
x <- with(data2015, cbind(x1,x2))
y <- with(data2015, cbind(y1,y2))
xy <- cbind(x,y)
D <- det(t(xy)%*%xy)
i <- c(1) # banks to remove
xyi = xy[-i,]
Di <- det( t(xyi) %*% xyi )
Ri <- Di/D
```


Figure 4. Log ratio plot

Source: Authors' calculations

We gradually removed banks from 1 to 22 and calculated the values of $R^{(r)}$. Between calculated values, we have to find the smallest one. Then we have calculated log ratio and plotted the ordered pairs $\left(r, \log\left(\frac{R^{(r)}}{R_{\min}^{(r)}}\right)\right)$. To find out how many outliers (r) should be excluded, we look for points in the graph where there is a most

significant gap between point 0 and the point above 0. In Figure 4 we can see that the best one is to exclude only one bank $r = 1$, so we have one outlier. From Figure 3, we know that this is bank number 11.

To verify our findings, we could also see that deleting bank number 11 from the dataset results in a value of 0.1393 is the minimum when we exclude only one bank from the dataset.

CONCLUSION

Our approach for detecting outliers is based on the graph method, and also on the data cloud method. We illustrate how the outlier values could find out within the dataset. We present the scatterplot matrix, boxplot analysis and also data cloud method. Based on the results, we can see that all mentioned methods marked as outlier the same commercial bank, therefore we can suppose that the results could be considered as representative. As the benefit of the paper could also be mentioned the presence of commands which could be used within the RStudio framework.

ACKNOWLEDGEMENT

This research was supported by the Slovak Scientific Grant Agency as part of the research project VEGA 1/0794/18 “Development of a methodological platform for evaluation of efficiency in the financial and non-financial sector”.

References

1. Banker, R. D., & Chang, H. (2006). The super-efficiency procedure for outlier identification, not for ranking efficient units. *European Journal of Operational Research*, 175(2), 1311–1320. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2005.06.028>
2. Banker, R. D., Chang, H., & Zheng, Z. (2017). On the use of super-efficiency procedures for ranking efficient units and identifying outliers. *Annals of Operations Research*, 250(1), 21–35. <https://doi.org/10.1007/s10479-015-1980-8>
3. Bogetoft, P., & Otto, L. (2010). *Benchmarking with DEA, SFA, and R*. Springer Science & Business Media.
4. Johnson, A. L., & McGinnis, L. F. (2008). Outlier detection in two-stage semiparametric DEA models. *European Journal of Operational Research*, 187(2), 629–635. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2007.03.041>
5. Kočíšová, K., & Palečková, I. (2017). The Super-efficiency Model and its Use for Ranking and Identification of Outliers. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 65(4), 1371–1382. <https://doi.org/10.11118/actaun201765041371>
6. Mahlberg, B., & Raveh, A. (2012). Co-Plot: A Useful Tool to Detect Outliers in DEA. <https://ssrn.com/abstract=1999370>
7. RStudio. (2020). Open source & professional software for data science teams. <https://rstudio.com/>
8. Timmer, C. P. (1971). Using a Probabilistic Frontier Production Function to Measure Technical Efficiency. *Journal of Political Economy*, 79(4), 776–794. <https://doi.org/10.1086/259787>

STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE

Nataliya Tkachova,
Doctor of Public Administration, Professor
Olena Kazanska,
Candidate of Public Administration, Associate Professor
Olha Shevtsova
Candidate of Economic Sciences
National Aviation University (Ukraine, Kyiv)

DISTANCE LEARNING AS A MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF EDUCATION

Ткачова Н.М.,
д-р наук з держ. упр., професор
Національний авіаційний університет (м .Київ, Україна)
Казанська О.О.,
канд. наук з держ. упр., доцент
Національний авіаційний університет (м .Київ, Україна)
Шевцова О.О.
канд. екон. наук
Національний авіаційний університет (м .Київ, Україна)

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТЯНСЬКОЮ СФЕРОЮ

Abstract. *The article considers the features of public administration in the sphere of education and accents the need to improve distance learning as an innovative mechanism of public administration.*

Keywords: *public administration, sphere of education, distance learning.*

Анотація. *У статті розглянуто особливості державного управління в сфері освіти й акцентується увага на необхідності удосконалення дистанційного навчання як інноваційного механізму державного управління.*

Ключові слова: *державне управління, сфера освіти, дистанційне навчання.*

Державне управління освітою - особливий вид професійної діяльності, спрямований на систему освіти з метою забезпечення її життєдіяльності та динамічного розвитку. Сьогодні, освіта як самоорганізована система, що пристосовується до постійних змін, реагуючи на виклики часу, вимагає переходу від традиційної освітньої моделі, що базується на пріоритеті простого засвоєння і відтворення інформації, до освітньої моделі як засобу всебічного розвитку та задоволення потреб особистості, коли освіта сприймається як товар, а не як державна або суспільна справа.

Нові відносини, зумовлені суспільними, політичними, економічними, культурними змінами, глобалізацією, інформаційною революцією, вимагають революційних змін в освіті, зокрема в управлінні цією сферою відповідно до

розвитку демократії, ринкових відносин. Модернізація управлінських механізмів стає важливим засобом розвитку освіти в Україні.

Сучасний стан державного управління освітянською сферою еклектично поєднує в собі як інститути, успадковані від радянської адміністративно-командної системи, так і нові, сформовані вже за роки незалежності, які не завжди відповідають стандартам демократичної правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою. Чинні механізми управління забезпечують лише запізнилу реакцію на ситуації, що складаються. Практично не працюють механізми прогностичного або випереджального управління. Механізми управління розвитком освіти практично не розроблені. Як наслідок для вирішення завдань управління інноваційними процесами використовуються схеми управління процесами функціонування, що "тиражують" існуючі недоліки.

Багато з цих проблем в силах вирішити широке впровадження в Україні дистанційної освіти. Із другої половини XX ст. заочні вищі навчальні заклади, вечірні університетські курси й дистанційні університети, віртуальні та відкриті університети відкрили доступ до вищої освіти широкому загалу студентської молоді, зокрема тим, хто з різних причин не міг регулярно відвідувати заняття. Ще донедавна навчання на відстані відводилося другорядне місце, проте сьогодні дистанційне навчання стало розглядатися як найефективніший засіб забезпечення безперервної освіти, що знайшло своє відбиття у формуванні цілеспрямованої державної освітньої політики України, закріпленої в законах України «Про вищу освіту» та «Про Національну програму інформатизації», Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, «Положенні про дистанційне навчання».

Стрімкий розвиток інформаційних технологій підвищує актуальність модернізації системи освіти. Дистанційне навчання - сукупність інформаційних технологій, які забезпечують доставку здобувачу вищої освіти основного обсягу навчального матеріалу; інтерактивну взаємодію здобувачів освіти і викладачів у процесі навчання; надання їм можливості самостійної роботи із засвоєння навчального матеріалу; а також оцінювання їхніх знань та умінь у процесі навчання [1].

Дистанційне навчання, має такі позитивні характеристики:

- гнучкість - можливість викладення навчального матеріалу конкретної дисципліни з урахуванням підготовки і здібностей здобувачів освіти;
- актуальність - можливість впровадження найновітніших інноваційних-педагогічних, психологічних, методичних розробок;
- зручність - можливість навчання у зручний час, у певному місці;
- здобуття освіти без відриву від основної роботи, відсутність обмежень у часі для засвоєння навчального матеріалу;
- модульність - виокремлення матеріалу на функціонально завершені теми, які вивчаються у міру засвоєння і відповідають здібностям окремого здобувача освіти або групи в цілому;

- економічна ефективність - дистанційне навчання є дешевшим, ніж традиційне, оскільки ефективніше використовуються навчальні приміщення, полегшується коригування електронних навчальних матеріалів і доступ до них;
- раціональність - можливість одночасного використання значного обсягу навчальної інформації великою кількістю здобувачів вищої освіти;
- інтерактивність – активне он-лайн спілкування між студентами групи і викладачем, що значно посилює мотивацію до навчання, поліпшує засвоєння навчального матеріалу;
- діагностичність - більші можливості контролю якості навчання, які передбачають проведення дискусій, он-лайн чатів, форумів, використання засобів самоконтролю, відсутність психологічних бар'єрів при спілкуванні;
- географічна необмеженість - відсутність географічних кордонів для здобуття вищої освіти, у різних навчальних закладах світу є можливість вивчення різних курсів.

Проведений аналіз можливостей впровадження дистанційного навчання дозволив визначити такі категорії здобувачів вищої освіти, що зацікавлені в такій формі навчання, а саме:

- здобувачі, які бажають отримати другу вищу освіту;
- здобувачі, які за сімейними обставинами (декретна відпустка, тощо) не можуть відвідувати аудиторні заняття;
- здобувачі, які за умовами праці перебувають тривалий час за межами України або на тимчасово окупованій території;
- громадяни України, які тимчасово або постійно проживають за її межами;
- здобувачі освіти з особливими потребами;
- сьогодні виявило ще одну категорію - здобувачі вищої освіти в умовах карантину.

З 2020 р. зміниться принцип фінансування університетів, також зміняться підходи до управління закладами вищої освіти. Наразі система фінансування та управління не дає заслуженої винагороди викладачам, через систему «зрівнялівки», і найбільш ефективним закладам вищої освіти. Міністерство поставило за мету, щоб через п'ять років, за даними національних опитувань, принаймні 35% респондентів - роботодавців переважно позитивно оцінювали вищу освіту. І першим кроком на цьому шляху має стати зміна фінансування та управління вищої освіти. Тобто, одним із принципів зміни фінансування закладів вищої освіти буде отримання кращими університетами більших ресурсів. Цей принцип передусім має стосуватися оплати праці викладачів, яка на сьогодні залежить від кількості студентів. Також діяльність закладів вищої освіти оцінюватиметься за конкретними показниками, серед яких і якість освіти, яку вони надають. Окрім цього, заклади вищої освіти отримають фінансову автономію, введено систему KPI для ректорів університетів, в межах якої будуть визначатися показники стратегічної ефективності управлінців вищої освіти.

Так, понад 70% студентів вважають якість освіти в Україні середньою, низькою або дуже низькою. В 2019 році серед офіційно зареєстрованих безробітних майже 50% становили особи з вищою освітою, а 30% - з

професійно-технічною. 40% роботодавців, які потім наймають тих, хто вийшов із закладів вищої або професійної освіти, кажуть, що у наших випускників є прогалини в навичках і передусім у м'яких навичках (вміння розв'язувати складні завдання, креативно і критично мислити, комунікувати і співпрацювати.). Близько 40% студентів вважають, що зміст навчальних програм не відповідає ринку праці [2].

Таким чином, подальший розвиток України безпосередньо залежить від якісної підготовки спеціалістів, рівня їхніх знань. Забезпеченню високого інтелектуального рівня громадян може сприяти дистанційна освіта, яка відкриває перед людиною широкі можливості для отримання освітніх послуг у необмеженому географічному просторі.

Література:

1. Крисюк С. В. Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. "Державне управління освітою" / С. В. Крисюк. - К. : НАДХ 2009. – 220 с.
2. Новосад анонсувала реформу вищої освіти “без зрівнялівки” [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2844594-novosad-anonsuvala-reformu-visoi-osviti-bez-zrivnalivki.html>

TOURISM ECONOMY

Federico de Andreis,

Professor

Università Giustino Fortunato, Benevento, Italy

Massimiliano Carioni

Professor

Università Giustino Fortunato, Benevento, Italy

BRAND CONSISTENCY AS AN EFFICIENT STRATEGY OF HOTEL MANAGEMENT

Abstract. *The definition of the term “brand”, is quite often limited to a distinctive sign developed by the seller to identify its offer and differentiate it from that of competitors. This meaning, however, does not fully express the concept of brand, since it only focuses on the identification and signage function of the brand, leaving out completely the relational role that it plays.*

In the hotel management, in addition to this function, the brand also becomes the guarantee of the consistency, i.e. the quality of always behaving or performing in a similar way, or of always happening in a similar way. From this perspective, the brand can be understood as the result of a relationship with the market resulting from a process of sedimentation of the brand itself and the relationship with its users.

In this research we will analyze the strategies that strengthen the brand's position in hotel management, examining the centrality of the offer and of the customers in order to valorize the confidence in the choice of a hotel.

Keywords: *hotel management, brand, tourism market, business value, brand awareness.*

We can define a brand as a name, term, design, symbol or any other feature that identifies one seller's good or service as distinct from those of other sellers. Brands, normally, are used in business, marketing, and advertising for recognition and, importantly, to create and store value as brand equity for the object identified, to the benefit of the brand's customers, its owners and shareholders.

In other words as Philip Kotler, has deepened in his studies, a brand represents a name, a term, a sign, a symbol, a design, or a combination of all these, which aims to identify goods or services of on a seller or a group of sellers , distinguishing them from those of other competitors.

The brand, in fact, is always including a “ distinctive element” and nowadays the brand has reached a more complex value than a simple product differentiation;

in fact, consumers do not use words, marks or drawings, describing a product does, but they use adjectives, describing directly the brand characteristics.

In tourism management, the brand therefore assumes the role of fundamental asset, since, by constantly following the needs and behavior of the tourism market, any operator in the sector can enhance and make its name known.

In the tourist market, hotel branding plays a predominant role, i.e. the themes, skills and strategies that hoteliers cannot ignore in order to assert their structure and promote their activities.

The product offered, in the hotel sector, is essentially intangible as it is based mainly on the quality and quantity of services, benefits and tools offered in order to satisfy consumers, , which do not result in any form of possession.

The first thing to do is to identify the Unique Selling Proposition – USP, that is the characteristic that differentiates one hotel from others, and makes it unique compared to competitors..

The Unique Selling Proposition or Unique Selling Point is a marketing strategy of making a unique propositions to customers that convinced them to switch brands. It was used in successful advertising campaigns of the early 1940s. The term was coined by television advertising pioneer Rosser Reeves of Ted Bates & Company, with the idea that differentiation is one of the most important strategic and tactical activities in which companies must constantly engage.

This feature is not easy to focus, but it's precisely because of this that a structure can be truly recognizable.

It can be related to a proposed style of holiday, a particular type of breakfast, food, room furnishings, use of common areas, but regardless of what is connected, the important thing is that it is strong in tourist communication and makes customers want to be there and not elsewhere.

First of all, we need to define the target audience we want to target and ask ourselves what the customer is looking for when considering a particular brand.

The first golden rule is that it is not possible to address everyone at the same time, with the same communication.

Basically, in this strategy we have to take into consideration the regular customers who stay at the hotel every year, those who have somehow already been “conquered”.

By observing the purchasing behavior and making an identikit picture of the customers, we can find out numerous information about the target audience.

The necessary questions to define a target audience are can be summarized in:

1. Are we facing business or leisure costumers?
2. Which is their social class?
3. Which is the age group they belong to?
4. Which is the purpose of their stay (work, relax or leisure)?
5. How much are they willing to spend on average for a hotel room?
6. Is it better to be courteous and professional or more friendly?

Therefore, must always consider how each customers would like develop and spent its ideal day, but also every other detail about individual preferences in a customer oriented strategy could be relevant to identify the target audience to address.

Once all the data has been collected, a correct analysis establishes some macro-categories of customer type, based on all the information gathered so far, in order to start profiling the groups in a marketing perspective; nowadays, with the tendency to a greater connotation of commodities for all goods and services and therefore less differentiation of the offer.

By now, many companies, driven by the interest of being more and more competitive, are moving to a new level of value creation for customers.

To differentiate their offerings, they create and manage the entire customer experience related to the brand or company.

Levitt theorized a model for designing a company's offering (1980), dividing it into three levels of products and services, adding value for the customer at each level.

The basic level is an 'essential benefit', for which, in order to design the type of hotel offer, the essential benefits or services sought by the tourist must first be defined.

At the next level the essential benefits must be transformed into "actual products"; thus, the characteristics of the product/service must then be developed and its style, level of quality and design.

Finally, (third level) an "extended product" around the essential benefit and the actual product can be developed, in order to offer the consumer additional services and benefits.

The quality of the product or service, in this case, becomes one of the main positioning tools available to the company, closely linked to value and customer satisfaction.

For most cutting-edge organizations, customer-oriented quality has become a regular and fundamental practice.

The approach in which all components of the company are dedicated to constantly improving the quality of the company's products, services and processes is defined by Total Quality Management - TQM.

According to this approach, born in Japan and widespread in the United States in the 1950s, the whole enterprise must be involved in achieving the objectives.

This also involves the contribution and mobilization of all employees and the reduction of waste, with a view to optimizing efforts.

In tourism businesses adopting this system, the front line staff plays a decisive role, also influencing the behavior of the customer, who tends to adapt to the widespread behavior within the structure itself.

In fact, each member of staff is entrusted with the task of embodying a mission, i.e. creating insuperable value for customers.

The basic philosophy should therefore be to create value for the client, approaching it as an issue that concerns everyone.

Nowadays, companies tend to measure the profitability of quality, and therefore see the returns as an investment with the final results of ending up in their profit and loss balance.

This is why companies choose a level of quality that meets market needs and competes with challenging products and services.

The service offered by a tourism enterprise is in any case a "product" which, however, has particular characteristics and marketing needs.

The main differences derive from the fact that the services are essentially intangible, inseparable, variable and perishable.

The intangibility of the service consists in the impossibility to see, perceive or hear the product before the purchase. It therefore becomes the task of the service provider to make the service as tangible as possible and to send the right signals about the level of quality offered, even though it can be difficult to determine the price of services, or to communicate effectively what is being promoted.

It is therefore very important to exploit the potential of reviews and word of mouth. A good review, in fact, is able to increase customers' confidence and stimulates the purchase.

The inseparability of the service indicates the simultaneity of production and consumption and the consequent impossibility of separating the service from the provider. The customers themselves do not just buy and use the service, but play an active role in providing the product.

Services are performances produced by human beings, so there will never be two exactly equal services.

The heterogeneity also comes from the fact that no two clients are exactly the same, each one will have specific needs or live the service in his own way. So, the heterogeneity of services is largely the result of human interaction and all the singularities that accompany it.

The variability of the service indicates the wide margin of variation in the quality of the service itself according to both the provider and the time, place and mode of delivery.

Some hotels owe their reputation to the provision of higher quality services than their competitors, but within the same structure it could happen that an employee is available and efficient while another one is slow and unsympathetic.

Even the quality of the service provided by the same employee may vary depending on personal energy and mood at the time of meeting with the client.

The perishable nature of the service, indicates that the services cannot be retained for future sale or use. In the case of hotels, in fact, the demand is subject to fluctuations, so it is quite likely that difficulties will be encountered. Therefore, in order to overcome these difficulties, strategies will have to be designed to make the service adhere to market demand, such as applying lower prices in low season to attract more customers.

Customer retention is perhaps the most indicative measure of the quality of service in a hotel or a hotel chain. The company's ability to retain customers depends on the consistency and on the reliability over time of its value offer, compared to expectations of customers and to the differences with competitors.

From this point of view, the best brands in the tourism sector, which offer a product/service of high quality standards, closely observe the performance of their own services and those of their competitors and do not aim at simply good service, but they're aiming for a 100% flawless offer.

While doing their best, even the best companies will be delayed or have a few employees who are not up to the required standard. An effective re-establishment of service, however, can make loyal even the most unsatisfied customers.

We can state, in fact, that in a efficient hotel management strategies, effective recovery actions, indeed, can achieve a higher level of purchase and loyalty than impeccable service from the very first attempt.

Hoteliers are always looking for new ways to increase revenue without having to lower prices to the point of completely eroding profit margins. To do this, they need to develop a efficient management strategy for their hotel that adapts to the specific characteristics of their structure.

The tourism and hotel sector, over the years has increasingly taken on an important role in the economy of several countries. In this context, it becomes essential to improve the hotel management strategies in order to take full advantage of the great opportunities of the sector and its constant innovations, through tools and

methodologies functional to the strategic, organizational and commercial management of hotel activities.

Such strategies must focus on the customers, who, recognizing in the brand the guarantee to find the product they are looking for, make a choice.

When it comes to products, services, brands, each customer has its own preferences, which often do not depend - or not only - on competitive prices, convenience, logistics, etc.. They are, in fact, personal preferences, tastes or services.

However, we could identify a common feature to most - if not all - of these personal and different choices, i.e. the consistency. That is, the ability of a brand to convey a constant image of itself, that is, in line with its values and ideals.

As customers are habitual, they seek such consistency as a measure of a brand's credibility and quality.

In today's diverse and crowded marketplace, each company must learn how to use what is called brand consistency as a tool to make a good impression and remain among the customer's preferences.

References

1. Bengtsson A., Bardhi F., Venkatraman M. (2010) How global brands travel with consumers: An examination of the relationship between brand consistency and meaning across national boundaries. *International Marketing Review*, 27(5), pp. 519-540.
2. De Andreis F. Carioni M. (2019) A Critical Approach to the Tourism Management. *Open Journal of Applied Sciences*, 09(05), pp. 335-341
3. Hatch M. J., Schultz, M. (1967) Relations between organisational culture, identity and image. *European Journal of Marketing*, 31(5/6), pp. 356-365.
4. Kotler P. (1967). *Marketing Management: Analysis, Planning and Control*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
5. Kotler P., Zaltman G. (1971) Social Marketing: An Approach to Planned Social Change. *Journal of Marketing*, 35(3). pp. 3-12.
6. Levitt T. (1980) Marketing success through differentiation of anything. *Harvard Business Review*, 58, pp. 83-91.
7. Miles R.E., Snow, C.C. (1978), *Organizational Strategy, Structure, and Process*. New York: McGraw-Hill Book Company.
8. Niu Y., Wang C. (2016). Revised Unique Selling Proposition: Scale Development, Validation, and Application. *Journal of Promotion Management*, 22(6), pp. 1-23.

Antoneta Polo

Ph.D.

University of Gjirokastra, Albania

ECONOMIC CRISIS AND TOURISM CRISIS IN THE CONDITIONS OF COVID-19. THE CASE OF ALBANIA

Abstract. *The pandemic sheds light on the social and economic systems around the world, exposing some of the imperfections of capitalism. Capitalism is facing at least three major crises: A health crisis caused by the pandemic, which causes a crisis in the economy with incalculable consequences for financial stability, and all of this is happening in the context of a climate crisis that cannot be dealt with with common practices. This triple crisis has revealed various problems of today's capitalism, which must be solved at the same time. Otherwise we will simply be solving problems in one place, while creating new ones in other places.*

The effects of the crisis in Albania have to be assessed in a very careful way, because Albania depends significantly on tourism, which is one of the sectors that are mostly affected by this crisis.

Keywords: *Pandemic, crisis, tourism, Albania.*

INTRODUCTION

The world today is going through a period of high level of insecurity, where "we don't know what we don't know." Such a situation can be compared to the great crisis of 2008. But unlike that time, when our lack of knowledge had to do with entities (e.g. which banks did not have liquidity, etc.), today our ignorance is related to such issues as the mutation of the virus, the speed of its spread as well as the ways that it can be spread, etc. The crisis is being introduced by the breakdown of various sectors of the economic activity depending on the country in which it occurs. In East Asia, it mainly affects the consumer demand, production lines, tourism, international travel and international maritime trade. The deterioration of the Chinese economy will affect the economy of the Eurozone as well as the whole world's, but to a lesser extent. In developed western countries, such as Italy, it affects construction, industry, tourism, the arts and other human activities related to them. The pandemic crisis will have medium-term economic consequences, with the main indicator being the increased risk in financial markets.

COVID- 19: EFFECTS ON THE WORLD ECONOMY

There are three moments to consider this crisis:

- The first moment is about the course of things in the world economy. It is known that a serious economic crisis is imminent after the continuous ten-year growth of the economy. So far, central banks are putting pressure on liquidity. This will be accelerated, especially in China, which is forced to deal with the effects of Covid-19. This suggests that the recession expected after 2020, will come sooner than expected. However, it will certainly have the characteristics of a circular (perhaps extraordinary) recession and will not be a coincidence (Lehman Brothers).

- The second moment has to do with the fact that the virus has hit industrial areas in China and also disrupted the international production and service lines around the world. This shock in the international production lines will create wider

problems. It is worth noting that although China supplies 13% of the imports of industrial products of American companies, 33% of all industrial companies import some inputs from China.

- The third very important moment is that the virus has hit Italy in a mysterious way, up to this date. It has hit its economy, pushing it into recession (perhaps -0.1% for 2020 from a stable forecast to date) causing the country to set aside its obligations due to a very high debt-to-GDP ratio.

We must avoid the mistakes of the post-2008 period, when the rescue programs allowed companies to make even more profits since the end of the crisis, but failed to lay the groundwork for a strong and uninterrupted recovery.

The effects of the crisis in Albania have to be assessed in a very careful way, because Albania depends significantly on tourism, which is one of the sectors that are mostly affected by this crisis.

THE MANAGEMENT OF CRISIS IN RELATION TO TOURISM

Before the outbreak of the crisis that COVID-19 pandemic has caused, the situation in national tourism was quite optimistic, as expressed in statistics. According to UNWTO (2020) statistics, the income from tourism in 2019, based on data from tourist destinations worldwide reached close to 1.5 billion, an increase of 3.8% (54 million arrivals) compared to 2018, a steady increase over the last 10 years. According to WTTC (2019), tourism contributed by 8.8 trillion dollars in the global economy in 2018, a figure corresponding to 10.4% of the world GDP.

But the most important element is that there is a tourism growth by 3.9% in 2018, faster than the global business economy service by 3.2%, and surpassing it, for the eighth year in a row. Thus, based on the flow of tourism in the recent years, all organizations and agencies that are involved in its study have predicted a further increase in arrivals and admissions for 2020, optimizing until recently the benefits of countries and private entities around the world.

When the pandemic COVID-19 erupted, tourism and its fundamental element, which is traveling for any purpose, was restricted and began to be banned everywhere. The hit is powerful, counting thousands of victims worldwide, without excluding the damages at a social and economic level as well. POT emphasizes that forecasts for international arrivals and admissions for 2020 appear to be negative, as tourism is currently one of the most affected areas. With almost every country in the world in quarantine, the world is facing one of its worst periods since World War II. Up to 75 million jobs are in immediate danger in the global sector of travel and tourism due to the pandemic, as the WTTC points out. Of course, it is rather early to give more serious scientific forecasts on how will the “day ahead” be, not just for tourism, but for the lifestyle in general as well after the end of pandemic.

THE SITUATION OF THE TOURISM INDUSTRY IN ALBANIA

In Albania, tourism is one of the most important sectors of the economic activity, as evidenced by its contribution to the GDP and the jobs it offers, as it is undoubtedly one of the main factors of the economic development of the country. According to the Bulletin of the Institute of Statistics INSTAT, the number of tourists who visited Albania by the end of 2019 was 6.5 million, while the expenditure of

foreigners in our country until September of last year was 1.6 billion Euros, observing an increase of 11 for percent compared to the same period a year ago. These two figures are a great indicator of the fact that the sector of tourism is the one that presents the fastest growth as well as the biggest economic and social impact in the country.

But the situation seems to have changed completely with the hit of the COVID-19 pandemic. In other words, it seems like the whole country froze when it was preparing for another good year regarding to tourism. At the moment, the primary issue is ensuring public health and addressing the crisis without hasty moves.

The issue is essential and therefore we need to make the right moves and to lay strong foundations, in order to be able to face similar crises in the future.

CRISIS TREATMENT ADVICE

1. Financial measures: Unfortunately, this pandemic not only affects tourism, but also the consumption of products and services as a whole. The economic measures that will be taken for tourism enterprises should be accompanied by measures to support workers employed in them as well as the citizens as a whole. Proper pricing policies should also be chosen to strengthen businesses. However, in addition to measures for tourism businesses, it is of great importance that other measures are taken in general. In particular, some examples would be the strengthening of public health infrastructure for citizens and visitors, as the lack of health and safety has negative consequences in activating tourist demand, or by strengthening the purchasing power and the mobility of Albanian citizens in order to stimulate local tourism, etc.

2. Marketing and Communication for Crisis Management: it is almost certain that all countries will intensify tourism promotion activities, focusing mainly on “aggressive” marketing strategies, by emphasizing the issue of visitors health and safety after the ending of the crisis.

What can Albania do to differentiate itself from its competitors after the pandemic is controlled?

a. In order for the right tourism promotion strategy to be developed, a team of experts need to record the trends of tourist traveling before the crisis and assess what will be created after its completion.

b. In the case where the COVID-19 pandemic continues, tourism promotion campaigns aiming to attracting visitors from international markets should be stopped until the situation normalizes, because it will be a waste of money without any result. This statement relies on the fact that the top source countries for tourists to Albania such as Italy, Macedonia, Kosovo, the Nordic countries, etc. are still under the clutches of the pandemics and still cannot assess when will the restrictive measures be lifted or when will the quarantine period end.

c. In the future, it will be of great importance that Albania strengthens its image, in order to appear as a safe tourist destination. Some changes may need to be made in order to regain the trust of international tourists.

d. Public Relations and Publicity: Advertising spots and interviews with politicians, journalists and health professionals after the crisis, to emphasize the

stability of the situation and the successful resolution of health problems for the people and businesses.

3. Improving and training of human resources: by properly preparing and training the staff, a fuller preparation will be accomplished, in order to guide tourists so that they follow the rules, to inform them of any problem that might occur as well as to avoid the feeling of fear and panic.

4. Orientation in domestic tourism: Focusing on domestic tourism can be a goal of the tourism development strategy. Intensive work is needed in order for the ratio of foreign and domestic tourism to be improved. It seems that Albania is in a better state of health than other EU countries, so it should be taken advantage of the fact that Albanians will not immediately intend to travel abroad. The expected result may be the development of domestic natural spiritual and material tourism. It is noted that the same trends will initially prevail in all tourist markets of the world.

5. Alternative forms of tourism: This crisis is a great reminder of the fact that the main problem tourism faces in Albania is seasonality. We have to keep in mind the fact that the largest part of the season is lost. The need to extend the tourist season should become a major axis of action of the national tourism strategy, which will be possible through the development of special and alternative tourism activities. No major special infrastructure is required to develop new forms of tourism. As long as support measures and grants from various investment programs are provided, investments should be oriented in this direction, stimulating professional and tourist life in the villages.

CONCLUSIONS

All political and economic actors must face the fact that the decline in tourism activity will not only have a negative impact on the sectors that are directly related to the tourism industry. This is the beginning of a "Domino Effect", which will affect intermediate supplies, final products, tourism support companies (Marketing, Study and Research, etc.), resulting to the eventual disorganization of the overall economy of the weakest, economically, countries, by presenting a rapid decline in their GDP.

It is clear that this crisis, apart from the danger it poses to our health, must also be seen as a essential opportunity for changes to be made in the programming and planning for the sustainable development of the country, including the careful planning of the tourism crisis management plans in the strategic planning of marketing.

Also, at a local level, Municipalities and other collective bodies should consider to include in their program crisis management, thus protecting as much as possible the businesses and professionals in the area.

Finally, the private enterprises of the tourism industry should be offered consulting services and seminars for the training of human resources, so that they are in constant readiness and prepared to successfully cope with any situation, no matter how demanding it may be.

References

1. Bozorgmehr K., Wahedi K., (2017). "Reframing solidarity in Europe: Frontex, frontiers, and the fallacy of refugee quota". *Lancet Public Health.*; 2: e10-e11

2. Braw E. (2020, March 14) "The EU is abandoning Italy in its hour of need. Foreign Policy". <https://foreignpolicy.com/2020/03/14/coronavirus-eu-abandoning-italy-china-aid/>.
3. European Commission, Crisis management. (2020, March 22). https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/crisis-management_en
4. Greer S.L., Hervey T.K., Mackenbach J.P., McKee M., "Health law and policy in the European Union". (2013). *Lancet*. 2013; 381: 1135-1144.
5. Hungary's Orban blames foreigners, migration for coronavirus spread, France 24. (2020, March 13) <https://www.france24.com/en/20200313-hungary-s-pm-orban-blames-foreign-students-migration-for-coronavirus-spread>.
6. Karanikolos M., Mladovsky P., Cylus J. et al. (2013). "Financial crisis, austerity, and health in Europe". *Lancet*. 2013; 381: 1323-1331.
7. Kicklighter, John. Chief Currency Strategist , Which Assets are Risky and Which Safe Havens in These Unique Circumstances, Jun 19, 2018 8:42 pm -07:00
8. Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, (2018, Janar). "STRATEGJIA KOMBËTARE PËR ZHVILLIMIN E QËNDRUESHËM TË TURIZMIT 2018-2022" (DRAFT).
9. TURIZMI NË SHIFRA SHQIPËRI 2019 (2019), INSTAT, Instituti I Statistikave, Republika e Shqiperise
10. UNWTO, (2020). "Word Tourism Barometer". World Tourism Organization, 18 (1), pp.1-3.
11. Wordlmeter, (2020). "COVID-19 CoronaVirus Pandemic". <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
12. WTTC, (2019). "Travel & Tourism Global Economic Impact & Trends 2019". <http://ambassade-ethiopie.fr/onewebmedia/Tourism-WTTC-Global-Economic-Impact-Trends-2019.pdf>

Marina Zaitseva

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Kharkiv State Academy of Culture, Ukraine

FACTORS INFLUENCING THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF TOURIST ENTERPRISE

Зайцева М. М.

к.э.н., доц. кафедри
Харківська державна академія культури, Україна

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Abstract. *The article examined the factors that influence the investment attractiveness of a tourist enterprise, to reveal the concept of investment attractiveness.*

Keywords: *logistics, tourism product, information logistics, lockjaw, management of tourist enterprise*

Анотація. *У статті розглянуто фактори, які впливають на інвестиційну привабливість туристичного підприємства, розкрити поняття інвестиційної привабливості.*

Ключові слова: *туристичне підприємств, інвестиційна привабливість, фактори інвестицій*

Конкурентоспроможність туристичного підприємства та розвиток туристичного бізнесу в цілому пов'язана з інвестиціями. Інвестиції є одним з найважливіших важелів управління розвитку туристичного бізнесу як у країні загалом, регіоні так і в конкретному підприємстві. Інвестиційна привабливість туристичного підприємства є складним економічним явищем, яке формується сукупним впливом окремих факторів. Кількість факторів, які впливають на туристичну привабливість може бути різною і різноманітною залежно від того, про який рівень інвестиційної привабливості ми говоримо: країну, галузь, регіон чи підприємство. Деякі фактори можуть бути більш значущими, інші – менш. Але тільки сукупність цих факторів сприяють залученню інвестицій у туристичну сферу, з урахуванням багатьох особливостей, таких як національні, регіональні та галузеві фактори, які мають вагомий вплив на інтенсивність такого розміщення. Враховуючи світові тенденції та особливості розвитку туристичної галузі України, слід виділити й обґрунтувати склад чинників, які впливають на інвестиційну привабливість туристичних підприємств через специфіку своєї діяльності.

Низька інвестиційна активність зумовила необхідність дослідження інвестиційної ситуації в країні, залучення інвестицій. Де фундаментом інвестиційного забезпечення підприємств туристичної галузі є дослідження факторів, що впливають на інвестиційну привабливість.

Інвестиційна привабливість – це сукупність політичних, економічних, соціально-культурних, природничо-екологічних та інших факторів, які

формують уявлення інвестора про ефективність інвестування в об'єкти, які знаходяться на певному рівні (країна, галузь, регіон, підприємство) [1].

Фактори впливу на інвестиційну привабливість туристичної галузі поділяються на [2]: 1) за характером виразу: якісні та кількісні; 2) за джерелом впливу: зовнішні та внутрішні; 3) за ступенем впливу: визначальні, важливі та слабого впливу; 4) за охопленням: загальні та часткові.

До внутрішніх факторів відносять: ступінь розвитку інфраструктури галузі, кадрове забезпечення туристичної галузі, наявність податкових пільг, особливого інвестиційного статусу галузі, наявність транскордонного співробітництва в галузі туризму з сусідніми державами.

До зовнішніх факторів відносять: політична та економічна ситуація в державі, рівень доходів населення, інвестиційна привабливість держави, рівень державного регулювання, гарантії недоторканості інвестицій, захист прав власності, соціально-економічні показники розвитку держави, природно-ресурсний та культурно-історичний потенціал держави, екологічна безпека держави [1]

Отже, на інвестиційну привабливість будь-якого регіону впливає ряд факторів: інвестиційна привабливість держави; політична та економічна ситуація в державі; рівень соціально-економічного розвитку туристичного регіону; інвестиційна діяльність регіону; рівень розвитку туристичної сфери регіону (забезпеченість туристичними ресурсами, забезпеченість туристичною інфраструктурою, динаміка потоків туристів тощо) [3]

У своїй роботі Іванов І. С. [4] об'єднав їх у 5 груп, а саме:

1. Виробничо-фінансові. 2. Соціальні. 3. Природно-ресурсні 4. Факторні: інвестиційно-значущі приватні показники та одиниці їх виміру. 5. Фактори, що спричиняють негативний вплив на інвестиційну привабливість регіону.

Хобта В. М. і Мешков А. В. [5], які розглядали фактори формування інвестиційної привабливості на рівнях: держави, галузі і регіону.

На рівні держави впливають 3 групи факторів: політико-правові, економічні, соціально-культурні. На рівні регіону впливають наступні 4 групи фактори: ступінь розвиненості інвестиційної інфраструктури, структура ризиків, демографічна структура, ступінь економічної розвиненості регіону. На рівні галузі впливають наступні фактори: розмір та потенціал ринку, конкуренція, бар'єри входження до галузі, бар'єри виходу підприємства з галузі, взаємовідносини з постачальниками, технологічні фактори, соціальні фактори.

Фактори можна згрупувати в дві групи: фактори опосередкованого впливу (внутрішні) та фактори безпосереднього впливу підприємства на інвестиційну привабливість (зовнішні). Фактори опосередкованого впливу, які не піддаються впливу окремого підприємства, на них можна впливати тільки на державному рівні. До другої групи відносяться фактори, на які підприємство може впливати і змінювати їх показники, характеристики [6]. До факторів опосередкованого впливу: галузева приналежність; географічне місце розташування; наявність і доступність природних ресурсів; екологічна ситуація; культура і освіта населення; економічна стабільність України; соціально-політична стабільність; нормативно-правове поле сфери інвесторів; розвинута інфраструктура; ступінь економічної свободи підприємств; позиція

України на світовому ринку; наявність у держави органів, що контролюють інвестиційний процес; темпи інфляції; можливість експортувати продукцію; рівень доходів населення; конкуренція в галузі. До факторів безпосереднього впливу: виробнича програма; маркетингова діяльність; управлінський облік і контролінг; корпоративне управління; кадровий потенціал; юридична діяльність; технологія виробництва; наявність плану стратегії розвитку; конкурентоспроможність; унікальність об'єкта, тривалість інвестиційної програми; рейтинг підприємства в галузі; платіжна дисципліна; стан майна і фінансових ресурсів; розмір витрат; структура капіталу.

Для підприємства важливим є внутрішні фактори, які постійно взаємодіють з зовнішніми. Завдяки ним туристичне підприємство здатне самостійно впливати на свою інвестиційну привабливість. Найвагомі є кадри, термін інвестиційної програми, стан майна та розмір витрат. Але залежно від сили впливу чинників кожного середовища, одне з них є домінуючим і впливає на його функціонування. Так низька факторів створює певні можливості, своєчасне використання яких дозволить підвищити ефективність управління. Деякі фактори навпаки створюють загрози існуванню підприємства.

Отже, всі рівні інвестиційної привабливості дуже взаємозалежні. Як на рівні держави, галузі, регіону так і підприємства є фактори, які можна групувати на: політичні, економічні, соціально-культурні ті природно-економічні [3]. Підприємство не може мати високий рівень інвестиційної привабливості, якщо галузь, до якої належить обране підприємство, має низький рівень привабливості. підприємство в системі впливу на інвестиційну привабливість є кінцевою точкою. Інвестиційна привабливість туристичного підприємства визначається інвестиційною привабливістю всіх факторів (складових), а саме – країни, галузі і регіону під впливом певних умов. А фактори формування інвестиційної привабливості підприємства є рушійною силою, котрі забезпечують створення переваг для підприємства у конкурентній боротьбі за обмежені інвестиційні ресурси. Велика кількість факторів за певних обставин та уподобань інвесторів прямо або опосередковано впливають на інвестиційну привабливість підприємств туристичної галузі. Оцінка інвестиційної привабливості туристичного підприємства, що впливає на економічний ефект від ведення бізнесу є вирішальною при прийнятті рішення прийняті рішення про інвестиційний напрямок розвитку діяльності.

Література:

1. Січка І. Фактори впливу на інвестиційну привабливість туристичної та туристично-рекреаційної галузі України / І. Січка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № Випуск 10, частина 2. – С. 96–100.
2. Гончарук, А. Г. Про фактори інвестиційної привабливості харчових технологій [Текст] / А. Г. Гончарук, А. А. Яцик // Економіка харчової промисловості. – 2012. – № 1(11). – С. 34-36
3. Мархонос С. Туристична сфера як фактор підвищення інвестиційної привабливості регіону / С. Мархонос, Н. Турло // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – № 1 (7). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/marhonos.htm
4. Іванов, С. В. Особливості визначення рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України [Текст] / С. В. Іванов // ЕкономікаКрыма. – 2004. – №12. –С. 45-49.

5. Хобта, В. М. Современные механизмы активизации инновационной деятельности и управление инвестиционными процессами [Текст] / В. М. Хобта, А. В. Мешков // Наукові праці ДонНТУ. – 2009. – Випуск 36-1. – С. 118-125
6. Буднікова, Ю. В. Інвестиційна привабливість підприємства та фактори впливу на неї [Текст] / Ю. В. Буднікова // Інноваційна економіка. – 2011. – №4(23). – С. 194-197
7. Щербатенко І. В. Аналіз факторів, що впливають на інвестиційну привабливість підприємств авіатранспортної галузі / І. В. Щербатенко, О. Горбачова // Економічний аналіз. – 2013. – № Випуск 12. Частина 4. – С. 166-170.

MANAGEMENT

Alla Kvasko

Ph.D., Associate Professor

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Ukraine, Kyiv)

METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATION OF LOGISTIC STRATEGY EFFICIENCY

Кваско А. В.

канд.екоп.наук, доцент

НТУ України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ

Abstract. *The stages of implementation of the logistics strategy are considered, modern methods of estimation of efficiency of realization of logistic strategies of the enterprises and the key indicators of their efficiency are investigated.*

Keywords: *logistics strategy, logistic approaches, efficiency, balanced scorecard, key performance indicators.*

Анотація. *У статті розглянуто етапи впровадження логістичної стратегії, досліджено сучасні методики оцінки ефективності реалізації логістичних стратегій підприємств та ключові показники їх результативності.*

Ключові слова: *логістична стратегія, логістичні підходи, ефективність, збалансована система показників, ключові показники ефективності.*

В ринкових умовах господарювання завданням будь-якого підприємства є забезпечення його постійного розвитку, що забезпечує створення конкурентних переваг, їх використання, а отже і підвищення загального рівня конкурентоспроможності суб'єкту господарювання. Реалізація даного завдання неможливе без правильно обраної або розробленої стратегії. Ефективна корпоративної стратегія або головна стратегія розвитку в якості інструментів використовує функціональні стратегії, однією з яких виступає логістична стратегія. Логістичні підходи дозволяють зосередитись на мінімізації сукупних витрат і, в першу чергу, тих, що пов'язані з рухом матеріальних потоків від постачальника (джерела їх виникнення з точки зору певної логістичної системи) до кінцевого споживача, включаючи зберігання товарно-матеріальних цінностей. Одною з важливих проблем при реалізації цілей і виконанні завдань є вибір логістичної стратегії, яка б забезпечила необхідний результат досягнення поставлених цілей, що був би кількісно вимірюваним. Тобто мова йде про систему показників (індикаторів), які б підтвердили ефективність обраної стратегії або напряму розвитку.

Зростання уваги до логістичної стратегії більшість дослідників пояснюють трьома причинами, а саме: сприйняття логістики як одного з чинників отримання конкурентних переваг; можливістю застосування логістичної концепції в умовах мережевої організації діяльності підприємств;

впливом логістики на структуру часу, використаного на виробництво та постачання продукту споживачам.

Розробка і впровадження логістичної стратегії передбачає виконання певного переліку робіт починаючи з визначення конфігурації логістичної мережі і завершуючи побудовою інтегрованої системи управління. Для ефективного впровадження логістичної стратегії потрібно виконати такі кроки:

1) визначити цілі і завдання для кожного підрозділу логістичної системи (за основу береться загальна стратегія організації, яка конкретизується під кожний підрозділ за результатами спілкування з керівниками середньої ланки, аудиту логістичних процесів, SWOT-аналізу);

2) систематизувати ланцюг поставок (передбачає визначення існуючого ланцюга постачань між підрозділами (філіями), оцінку рівня управління ним та на цій основі розробку нової (удосконаленої) системи поставок);

3) сформулювати (розробити) ключові показники ефективності логістичної діяльності (включає визначення основних функцій логістики на певному підприємстві, їх ранжування та встановлення показників (параметрів) для оцінки рівня виконання логістичних функцій);

4) проаналізувати способи комунікації та їх частоту (це стосується як внутрішніх, так і зовнішніх інформаційних потоків);

5) встановлення зони відповідальності кожного підрозділу (розуміння працівниками зони своєї відповідальності та чітких вимог до них дозволяє забезпечити ефективне управління логістичною системою);

6) розробка покрокового плану впровадження логістичної стратегії для переходу від існуючої системи до нової (оскільки даний етап напряму пов'язаний з витратами ресурсів і часу, то рекомендується діяти за принципом від простого до складного, від мінімальних перебудов до ґрунтовних змін при наявності відповідних ресурсів і обов'язково залучати до цього персонал підприємства).

З урахування змісту логістичного підходу вибір оптимальної логістичної стратегії можна здійснюється за трьома параметрами: величина логістичних витрат, якість логістичного обслуговування та дохід підприємства. Перший параметр свідчить про фінансове забезпечення обраної стратегії, другий характеризує задоволеність споживачів роботою підприємства, а третій – безпосередньо результативність логістичної стратегії. В той же час в процесі побудови ефективної логістичної стратегії рекомендовано дотримуватись трьох передумов [1]:

1) врахування як зовнішньої, так і внутрішньої бізнес-ситуації організації;

2) відповідність обраної логістичної стратегії організаційній і логістичній структурі підприємства;

3) врахування поточного і прогнозованого (майбутнього) фінансового стану компанії (організації).

Разом з тим, в найпростішому вигляді, ефективність логістичної стратегії можна оцінювати як ефективність реалізації будь-якого проекту, тобто шляхом порівняння отриманих результатів логістичної діяльності (результатів реалізації стратегії) та витрат на її впровадження. Для конкретизації отриманих

результатів можна використовувати два показники: збутову місткість логістичних витрат та маркетингову місткість логістичних витрат у чистому прибутку [2]. Перший визначається як відношення логістичних витрат до обсягу реалізації продукції, а другий - як відношення маркетингових витрат до прибутку від реалізації продукції. Узагальнюючий індикатор ефективності визначається за допомогою середньої геометричної на основі динаміки (приростів) зазначених показників до і в процесі реалізації стратегії. За такою методикою значення узагальнюючого індикатора менше одиниці означає, що реалізація логістичної стратегії забезпечила позитивні зрушення у роботі підприємства, а значення більше одиниці свідчить про негативний вплив стратегії на логістичну систему.

Ще одним варіантом оцінки ефективності логістичної стратегії може бути збалансована системи показників (BSC), розроблена Р. Капланом і Д. Нортонем [3], яка являє собою систему стратегічного управління організацією на основі вимірювання і оцінки її ефективності за набором показників, що враховують всі істотні аспекти її діяльності (фінансові, виробничі, маркетингові тощо). BSC містить фінансові показники і одночасно підкреслює важливість показників не фінансового характеру, які, в свою чергу, оцінюють ефективність внутрішніх бізнес-процесів, рівень задоволеності споживачів і акціонерів, потенціал співробітників, що в комплексі може забезпечити довгостроковий фінансовий успіх підприємства. Використання збалансованої системи показників відносно стратегії дозволяє розглядати її за чотирма аспектами: фінанси, відносини з клієнтами, організація внутрішніх бізнес-процесів, навчання і розвиток. Використання BSC для оцінки результативності функціонування і розвитку логістичної системи підприємства та реалізації його логістичної стратегії було запропоновано Г. Тарасюк, О. Рудківським та О. Погайдак [4]. Вони також розробили механізм впровадження системи BSC та KPI (ключові показники ефективності) для логістичної системи підприємства, що дозволяє підвищити ефективність як розробки, так і реалізації логістичної стратегії. Робота даного механізму починається з формування ініціативної команди, що буде працювати в цьому напрямі. В подальшому дана команда має визначити: стратегічні орієнтири підприємства, потреби клієнтів, можливі системи стимулювання та винагороди в логістичній системі підприємства, ключові фактори успіху логістичної діяльності. За результатами проведеної роботи розробляються ключові показники оцінки реалізації логістичної стратегії, співставляються з ключовими факторами успіху логістичної стратегії і при необхідності виключаються зайві показники. Впровадження системи BSC та KPI також передбачає впровадження інформаційної системи та технологій формування показників, зміну системи стимулювання та винагороди в логістичній системі та забезпечення постійного удосконалення. Автори даної розробки стверджують, що «впровадженням системи показників без суттєвих витрат (тільки на удосконалення інформаційної системи та розробку системи показників) за діючої ефективною системою змін, одержується ефективний інструмент для оцінки ефективності реалізації не тільки логістичної стратегії підприємства, але й інших його стратегічних цілей та завдань» [4, с.226].

Для оцінки реалізації логістичної стратегії підприємства Г. Тарасюк, О. Рудківський та О. Погайдак пропонують як загальну групу КРІ, які відображають спрямування логістичної стратегії підприємства (загальні логістичні витрати, якість логістичного сервісу, тривалість логістичних циклів, продуктивність, повернення на інвестиції в логістичну інфраструктуру), так і специфічні групи КРІ для оцінки реалізації логістичної стратегії в окремих сферах логістичної діяльності, які містять КРІ сфери постачання; КРІ сфери виробництва; КРІ сфери розподілу; КРІ систем логістичної інфраструктури (транспортні, складські, запасів, інформаційні, обслуговування) [4].

Рудківський О.А. вважає, що найбільш ефективною буде «проміжна» логістична стратегія, яка має містити риси двох основних стратегій (орієнтованої на витрати і орієнтованої на обслуговування) та мати додаткову орієнтацію. Прикладом такої стратегії є логістична стратегія, орієнтована на продуктивність, коли підприємство не просто орієнтується на мінімальні витрати або найвищий рівень логістичного сервісу, а прагне досягти як максимальної ефективності роботи логістичної системи підприємства в цілому, так і окремих його ланок чи операцій [5]. Для такої стратегії критерієм, що оцінюється, є рівень логістичної продуктивності, під якою розуміють співвідношення результатів логістичної системи до логістичних витрат (при цьому і рівень логістичного сервісу і логістичні витрати мають бути оптимальними). Основою для розробки показників оцінки ефективності реалізації логістичної стратегії в даному випадку також є збалансована система показників, однак спостерігаються значні відмінності у показниках клієнтської і внутрішньої складових

Як відзначає Краснокутська Н.С., на вибір логістичної стратегії впливає і логістичний потенціал суб'єкту господарювання, який враховує потужність логістичної мережі, структуру логістичного управління, якість логістичного сервісу, технологію координації логістичних процесів, систему управління запасами, логістичну інформаційну систему тощо [6]. Тому для оцінки можливості реалізації логістичної стратегії можна використовувати набір показників оцінки логістичного потенціалу.

Група авторів у складі Н.М. Тюріна, І.В. Гой, І.В. Бабій [7] виділяють вісім показників, на яких ґрунтується оцінка логістичного потенціалу, а саме: коефіцієнт задоволення потреби, коефіцієнт рівномірності поставок продукції на підприємство, коефіцієнт співвідношення вхідних та вихідних односторонніх матеріальних потоків, коефіцієнт співвідношення запасів та вхідного матеріального потоку, коефіцієнт співвідношення запасів та вихідного матеріального потоку, коефіцієнт якості обслуговування споживачів, коефіцієнт безвідмовності обслуговування споживачів, коефіцієнт завантаженості потужностей логістичних об'єктів.

Узагальнюючий показник логістичного потенціалу підприємства визначається за середньою геометричною на базі показників зазначених у табл. 3. При отриманні значення даного показника менше 0,4 – потенціал вважається низьким, при рівні від 0,4 до 0,6 – середнім, при 0,6-0,8 – високим та при рівні більше 0,8 – дуже високим. Рівень логістичного потенціалу впливає на можливість впровадження ефективної логістичної стратегії, тому таку оцінку

можна розглядати як один з етапів розробки стратегії. Подібна діагностика дає можливість оцінити фактичний рівень показників логістичної діяльності і на цій основі скоригувати обрану логістичну стратегію або вжити певних заходів до її впровадження з метою досягнення оптимальних стартових умов.

Отже, вибір логістичної стратегії та оцінка ефективності її реалізації є достатньо складним процесом, оскільки передбачає узгодження ряду показників, що є відображенням досягнення цілей логістичної системи. З огляду на існуючі підходи щодо оцінки ефективності логістичної стратегії, підприємства мають обрати для себе такий набір показників (параметрів), який би дозволив комплексно оцінити рівень реалізації обраної стратегії, виявити проблеми, запланувати і здійснити коригувальні дії.

Література:

1. Пальчик М. І. Формування логістичної стратегії підприємства у сучасних умовах господарювання / М. І. Пальчик [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2014. - №11. Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3575>.
2. Музичка Є. О. Оцінка ефективності управління збутовою діяльністю туристичних підприємств / Є. О. Музичка [Електронний ресурс] // Економічний часопис-XXI. – 2013. - №11-12 (2). – С.64-67. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_11-12%282%29__18.
3. Каплан Р.С., Нортон Д.П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / пер. с англ. - Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. - 304 с.
4. Тарасюк Г., Рудківський О., Погайдак О. Ключові показники ефективності та оцінка логістичної стратегії підприємства. // Соціально-економічні проблеми і держава. - 2013. - Вип. 2. - С. 223–231. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Sepid_2013_2_24.pdf.
5. Рудківський О. А. Логістична стратегія підприємства, орієнтована на продуктивність : показники оцінки. /О. А. Рудківський // Економіка та управління підприємствами. – 2018- Вип.20 - С.125-131.
6. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч. посіб.] / Н.С. Краснокутська. – Х. : ХДУХТ, 2004. – 287 с.
7. Тюріна Н. М. Логістика : [навч. посіб.] / Н. М. Тюріна, І. В. Гой, І. В. Бабій. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 392 с.

PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY

Larysa Harashchenko,

Ph.D., Candidate of Pedagogical Sciences

Borys Grinchenko Kyiv University

Kirieieva K.V.,

Graduate student

Borys Grinchenko Kyiv University

PHYSICAL CULTURAL CLASSES THROUGH PLOT STRUCTURE AS A MEANS OF ACTIVATION OF CHILDREN'S MOTOR ACTIVITY

Гарашенко Л.В.,

кандидат педагогічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна, м. Київ)

Кірієєва К.В.,

магістрантка,

Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна, м. Київ)

СЮЖЕТНІ ЗАНЯТТЯ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

Abstract. *The article researches the role of physical education lessons of the story type in the formation of motor skills in preschool children. It is found out that the story and game character of physical exercises allows children to learn educational material without stress and with sufficient independence and with a high level of activity.*

Keywords: *motor activity, physical cultural classes, plot structure, motor skills, stages of learning, teaching methods, techniques.*

Анотація. *У статті досліджується роль занять з фізичної культури сюжетного типу у формуванні рухових умінь і навичок у дітей дошкільного віку. З'ясовано, що сюжетний та ігровий характер фізичних вправ дає змогу дітям засвоїти навчальний матеріал без напруження та з достатньою самостійністю і з високим рівнем активності.*

Ключові слова: *рухова активність, заняття з фізичної культури сюжетного типу, рухові уміння й навички, етапи навчання, методи і прийоми навчання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед різних самоцінних видів діяльності дітей дошкільного віку рухова діяльність є найбільш затребуваною і привабливою для дитини. Характер будь-якої діяльності дитини, особливо рухової, пов'язаної з пізнанням довкілля та орієнтуванням у ньому, сприяє або вихованню самостійності, активності та ініціативності мислення і дій, або ж призводить до їх інерції та пасивності. Для формування позитивного рухового досвіду дітей дошкільного віку, системи правильних рухових умінь і навичок, розвитку фізичних якостей і координаційних здібностей, для задоволення біологічної потреби дитини в рухах велику роль відіграють заняття з фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У галузі оптимізації фізичного виховання дитини в системі дошкільної освіти науково-прикладний інтерес

мають напрацювання О. Богініч, Е. Вільчковського, Н. Денисенко, О. Дубогай, О. Курка, Н. Левінець та ін. [3; 4; 5; 6]. Цей процес визначається руховим розвитком, певним рівнем знань, турботою про власне здоров'я і здоров'я інших, позитивним ставленням до занять фізичними вправами. Дослідники у галузі фізичного виховання дітей стверджують, що оздоровчий та тренувальний ефект на організм дитини має лише щоденне проведення занять з фізичної культури в умовах закладу дошкільної освіти (О. Богініч, Е. Вільчковський, О. Дубогай та ін.) [3; 5; 6]. Ефективність проведення занять з фізичної культури сюжетного типу для формування рухових умінь і навичок дітей дошкільного віку підтверджена у дослідженнях О. Богініч, Е. Вільчковського, Л. Гаращенко, Л. Глазиріної, В. Шишкіної та ін. [3; 3; 5; 6; 7]. Дослідження О. Богініч присвячені використанню занять з фізичної культури на основі інтегрованого підходу до планування навчального матеріалу. На таких заняттях відбувається поєднання оволодіння дітьми інформаційним компонентом з розділу «Рідна природа» про об'єкти та явища природи [3]. Ми розділяємо думку дослідниці про здійснення впливу набутих знань природничого характеру на виразність виконання імітаційних рухів, адже всі імітаційні рухи, що виконують діти під час фізкультурних занять, природничого характеру [3].

Мета статті: обґрунтувати необхідність використання сюжетних занять з фізичної культури як дійового засобу активізації рухової діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо можливості занять з фізичної культури сюжетного типу для підвищення інтересу та активізації рухової діяльності у дітей дошкільного віку. Цілком зрозуміло, що під час занять діти мають виконувати різноманітні фізичні вправи, і виконувати їх усвідомлено та якісно. А також отримувати емоційне задоволення від рухової діяльності, різноманітного обладнання, досягнутого позитивного результату, подолання перешкод, можливості самоствердитися у тих рухах, в яких уже сформована рухова навичка та від задоволення вродженої потреби в руховій діяльності.

Мотиви активних рухових дій дітей дошкільного віку різноманітні. Дітей приваблюють іграшки, фізкультурне обладнання та спортивний інвентар. Їх зацікавлює радісний настрій однокласників під час рухової діяльності. Дітей приваблюють спільні рухові дії з дорослими. Важливе значення для дитини має позитивна оцінка вихователя і однолітків у процесі виконання фізичних вправ. У процесі виконання фізичних вправ діти мають можливість перевірити власні здібності, дітей приваблює можливість подолання труднощів, пов'язаних із значними фізичними й емоційними зусиллями, що теж мотивує до активних рухових дій. Одним із важливих мотивів є радість, позитивні емоції від перемоги (втік від вовка, назбирав найбільше кубиків, піймав рибку, попав м'ячем у ціль та ін.) чи від самого процесу виконання рухових дій.

У дітей дошкільного віку переважає мотив емоційної привабливості. Несмілива дитина (особливо у молодшому дошкільному віці) довго спостерігає за своїми ровесниками, що весело грають у рухливі ігри чи із задоволенням виконують вправи на фізкультурному обладнанні. Їй передаються позитивні емоції, життєрадісність, захопленість активними діями. У старшому дошкільному віці діти звертають увагу на своїх ровесників, які вміють

виконувати різноманітні фізичні вправи, спритно і швидко рухаються. У них виникає бажання теж так діяти, навчитися виконувати той чи інший рух. Спираючись на такий початковий інтерес, вихователі мають власним позитивним ставленням підтримувати його, закріпити, зробити стійким. Емоційно забарвлені фізичні вправи та рухливі ігри сприяють більш високій працездатності, активності, самостійності, бажанню оволодіти різноманітними руховими діями.

Отже, до активної рухової діяльності дітей спонукають їхні потреби, бажання, інтереси та мотиви. Для мотиваційного обґрунтування великого значення набувають заняття сюжетного характеру на основі створення позитивних емоцій дитини.

Результати проведеної нами експериментальної роботи засвідчують, що під час визначення змісту сюжетного фізкультурного заняття слід передбачити різноманітність рухів, постійно оновлювати вправи для підтримки зацікавленості та активності дітей в оволодінні руховим досвідом. Важливо враховувати життєвий і руховий досвід дітей, їх знання про довкілля. Ураховувати психологічні особливості дітей дошкільного віку (наочно-образний характер мислення, нестійка увага, швидка втомлюваність, схильність до наслідування тощо).

Маємо наголосити: той факт, що для підтримки інтересу дітей на фізкультурному занятті слід урізноманітнювати вправи, придумувати цікаві сюжети, використовувати прийоми зацікавлення, не означає, що на кожному занятті пропонувати дітям щось нове, цікаве і загадкове. Заняття буде набагато ефективнішим, коли доцільно використовуватимуться ускладнення знайомих вправ, нові варіанти знайомої рухливої гри (придумати з дітьми) відповідно до сюжету заняття, надаватиметься можливість дітям самостійно визначати спосіб виконання основного руху тощо. Таке постійне нарощування труднощів з урахуванням їх доступності допоможе підтримувати зацікавленість дітей.

Інтерес дітей до рухів збільшиться, якщо вони добре оволоділи певним рухом. Діти із задоволенням будуть виконувати вправи, грати в рухливі ігри, коли можуть продемонструвати власні рухові уміння, виявити спритність, впевнено долати перешкоди. Неодноразове повторення рухів у привабливих для дітей рухливих іграх веде до їх подальшого удосконалення й розвиває кмітливість, волю, наполегливість, привчає до дисципліни. З іншого боку, слід пам'ятати, що легкі завдання привчають дітей діяти механічно, заздалегідь відомим способом і не викликають бажання удосконалити власні уміння.

Як свідчить практика роботи з фізичного виховання, лише використання сюжетних фізкультурних занять не може повністю забезпечити якісне виконання дітьми основних рухів. У процесі експериментальної роботи доведено необхідність чіткого показу педагогом рухових дій, поетапного розучування техніки руху, усвідомлення дітьми фізичних вправ та багаторазового вправляння.

Не можемо обійти увагою і важливість урахування базових можливостей та забезпечення реалізації особистісного потенціалу кожної дитини. У процесі сюжетного фізкультурного заняття важливо виявляти увагу до кожної дитини, ставити перед нею реальні вимоги до оволодіння системою рухових умінь і

навичок. Те, що може зробити одна дитина, іншій складно. Тому доцільно буде запропонувати меншу відстань, зручний спосіб виконання руху тощо, але поступово підвищуючи вимоги, підтримуючи зацікавленість дитини у виконанні завдання. Це допоможе дитині повірити у власні можливості, підвищить активність, забезпечить емоційний підйом й радісні почуття.

Висновки. Результати проведеної експериментальної роботи свідчать, що систематичне творче використання занять з фізичної культури сюжетного характеру у фізкультурно-оздоровчій роботі з дітьми сприяє підвищенню зацікавленості дітей до рухової діяльності, мотиваційної готовності до виконання фізичних вправ, підвищення рівня рухової активності. Використання сюжетних занять з фізичної культури є близькими природі дитини, а тому ефективно впливають на рівень формування рухових умінь і навичок. Широке застосування сюжетних занять сприятиме підвищенню якості формування навичок та умінь з основних рухів, оволодінню міцними та пластичними навичками. Безумовно, на якість засвоєння дітьми позитивного рухового досвіду, у першу чергу впливає методика проведення занять. У ході експериментальної роботи ми переконалися, якщо сюжетні фізкультурні заняття відповідають етапу навчання дітей фізичних вправ, змістовні, емоційні, цікаві, їх зміст відповідає дидактичній меті заняття, то покращуються результати рухової діяльності, підвищується фізична працездатність. Різноманітність варіантів основних рухів, рухливих ігор та ігрових вправ сприятиме збереженню у дітей інтересу до цієї форми фізкультурно-оздоровчої роботи.

Література

1. Безкоровайна О.В., Павлюк Г. С. Формування гуманістичної спрямованості молодших школярів в умовах особистісно-орієнтованого виховання. Проблемы современного педагогического образования. 2014. № 45-2. С. 28–33.
2. Блохін О.В., Гребінник О.В., Петько Л.В. Німецька мова для вступників до магістратури зі спеціальностей: 8.01020101 «Фізичне виховання», 8.01020301 «Фізична реабілітація», 8.01020201 «Спорт» (за видами): навч. посіб. для студентів, бакалаврів і аспірантів ВНЗ; за ред. Гончарова В.І. Київ: Талком, 2013. - 175 с.
3. Богініч О. Л. Фізичне виховання дошкільників засобами гри : навч.-метод. посіб. Київ: СП «ЧИП», 2001. 126 с.
4. Вільчковський Е.С., Беленька Г.В., Богініч О.Л. Сюжетні заняття з фізичної культури з дітьми дошкільного віку: методичні вказівки до проведення занять з фізичної культури. Київ, 1996. 74 с.
5. Вільчковський Е.С., Денисенко Н.Ф. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 128 с.
6. Гаращенко Л.В. Розвиток ідеї здоров'язбереження у фізичному вихованні дітей в дошкільних закладах України (друга половина XX – початок XXI століття) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2014. 253 с.
7. Гаращенко Л.В. Забезпечення здоров'язбережувального характеру фізичного виховання дітей дошкільного віку: пошук механізмів. Молодий вчений : науковий журнал. 2016. № 8.1 (60.1), серпень. С. 47–52.
8. Матвієнко О.В. Організаційно педагогічні умови формування ціннісного ставлення до здоров'я у дітей молодшого шкільного віку. Рідна школа. 2013. №11. С. 45-48.

9. Петько Л.В. Гурток «Мандрівники» та формування соціальної активності молодших школярів. Педагогічний альманах : зб. наук. праць / редкол. В. В. Кузьменко та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 37. С. 34–39.
10. Петько Л. В. Державний стандарт початкової освіти у ракурсі формування соціальної активності дитини. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка : зб. наук. праць. Бердянськ : БДПУ, 2018. Вип. 1. С. 92–97.
11. Петько Л.В. Організація туристсько-екологічних клубів в загальноосвітніх закладах. Наукові записки кафедри педагогіки Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Харків : «Основа» ХНУ, 2007. Вип. XVII. С. 116–124.
12. Harashchenko L., Korzh V. Using a game method for improving older preschoolers' gross motor skills // Science and Society: Collection of scientific articles. – Fadette editions, Namur, Belgium, 2020.
13. Matviienko, Olena. Psychological features of preschooler as a subject of educational activity // Research and Innovation: Collection of scientific articles. - Yunona Publishing, New York, USA, 2020. P. 185-190.

Lia Gachechiladze,
Professor, Ph.D.,
Roman Samkharadze
Professor, D.Sc.

Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

SIMULATION OF VISUALIZATION A DISK SCHEDULING OPERATIONS

Abstract. *The article proposes an approach to computer learning the kernel functions of the operating system. In particular, in order to visualize the disk scheduling operations, the model and appropriate computer scripts have been developed. Based on this model, appropriate algorithms and software training system are developed.*

Keywords: *computer training, visualization, disk scheduling operations.*

INTRODUCTION

Modern computer technologies are successfully used to teach processes, that take place in a computer and are invisible to the human eyes. One of these areas is training of the functions performed by the kernel of the operating system, the visualization of which is a significant step towards of their effective training.

There are some of most popular seek optimization strategies [1]: FCFS (First-come-first-served) - requests are serviced according to the order in which they come; SSTF (Shortest-seek-time-first) - the request is selected, that requires minimal movement of the magnetic heads; SCAN – disk arm sweeps back, forth across the disk surface and sequentially serves all requests. It changes direction when there are no more requests to service or disk arm reaches the outer cylinder; N-Step SCAN – disk arm moves back and forth as in the SCAN case, with the difference, that incoming requests, when the arm moves in one direction, are grouped and reordering so, that they are effectively serviced during the reverse movement of the disk arm; C-SCAN – disk arm moves from the outer cylinder to the inner one and services requests on shortest-seek basis. When there are no requests to serviced the arm jumps back to service the request nearest the outer track and proceeds inward sweep again.

In order to visualize the above functions, an approach is developed, that is based on certain assumptions:

- the queue of disk accesses is known, i.e. the numbers of the tracks to be accessed (read or write).
- the arrival time of each request is known.
- the initial position of disk arm is known, i.e. the track number from which the system starts.

Given these assumptions, the queue of requests can be represented as follows [2, 3]:

t_1, c_1	t_2, c_2	t_3, c_3	$\dots$	T_i, c_i	*
------------	------------	------------	---------	------------	---

Each element of the queue contains the following information:

- Time elapsed since the previous request arrives (t), which represents the time interval elapsed between arrival of two neighboring requests.
- A track number (c).

The first element of queue contains “ t_1, c_1 ”. t_1 is the time of arrival of the first request, and c_1 is the track number requiring service. The second element of the

queue contains “ t_2, c_2 ”. t_2 is the time arrival of the second request, and c_2 is the track number requiring service, etc. Consider an example. Suppose we have the following disk access queue:

0, 410	0, 281	0, 73	3, 220	0, 11	2, 274	1, 602	*
--------	--------	-------	--------	-------	--------	--------	---

The first element of the queue contains “0,410”, i.e. $t_1 = 0$ and $c_1 = 410$. This means that the request to service track 410 arrives in the system immediately. Since $t_2 = 0$ and $t_3 = 0$, therefore, the first two requests arrives in the system at the same time and are placed in the requests queue. After expiration of three units of time (quantum size) in system arrives the requests for service the tracks 220 and 11. After expiration of two units of time, the request for service the track 274 arrives in system. After expiration of another unit of time, the request for service the track 602 arrives in system.

Suppose we have 5 requests, $N = 5$. The quantum size - $T_{qu} = 1$, the number of requests in the queue of ready requests (QRR) - $R = 0$, a flag that determines the need to read a request from the QRR - $Q = 0$, the number of initial track - $C_{ini.} = 337$. The queue of waiting requests (QWR) has the form:

0,410	0, 281	3,220	0,11	2,274	@
-------	--------	-------	------	-------	---

1. At the first step QRR is empty.

2. We begin formation of the QRR. Since $Q = 0$, we read the first request from QWR and $Q = 1$. Since, $t_1 = 0$, the request is placed at the end of the QRR, $Q = 0$, $R = 1$. QWR takes the form:

0,281	3,220	0,11	2,274	@
-------	-------	------	-------	---

QRR takes the form:

0, 410	*
--------	---

3. Since, $Q = 0$, we read the first request from the QWR and $Q = 1$. Since, $t_2 = 0$, it stands at the end of the QRR, $Q = 0$, $R = 2$. QWR takes the form:

3,220	0,11	2,274	@
-------	------	-------	---

QRR takes the form:

0, 410	0, 281	*
--------	--------	---

4. Since $Q = 0$, we read the first request from QWR and $Q = 1$. Since, $t_3 = 3$, this request expects 3 quantum of time to elapse and the service of requests from the QRR begins: $t_3 = t_3 - T_{qu} = 3 - 1 = 2$, $R = 2 - 1 = 1$. The first QRR request is serviced and it leaves the queue. QWR takes the form:

2,220	0,11	2,274	@
-------	------	-------	---

QRR takes the form:

0, 281	*
--------	---

5. $t_3 = t_3 - T_{qu} = 2 - 1 = 1$, $R = 1 - 1 = 0$. The first QRR request is served and it leaves the queue. QWR takes the form:

1,220	0,11	2,274	@
-------	------	-------	---

QRR takes the form:

*
---

6. $t_3 = t_3 - T_{qu} = 1 - 1 = 0$. Since, $t_3 = 0$, it stands at the end of the QRR, $Q = 0$, $R = 3 + 1 = 4$. QWR takes the form:

0,11	2,274	@
------	-------	---

QRR takes the form:

0,220	*
-------	---

7. Since, $Q = 0$, we read the first request from QWR and $Q = 1$. Since $t_4 = 0$, it stands at the end of the QRR, $Q = 0$, $R = 1$. QWR takes the form:

2,274	@
-------	---

QRR takes the form:

0,220	0,11	*
-------	------	---

8. Since, $Q = 0$, we read the first request from QWR and $Q = 1$. Since, $t_5 = 2$, it expects 2 quantum of time to elapse and the service of requests from the QRR begins: $t_5 = t_5 - T_{qu} = 2 - 1 = 1$, $R = 2 - 1 = 1$. The first request from the QRR P is serviced and it leaves the queue. QWR takes the form:

1,274	@
-------	---

QRR takes the form:

0,11	*
------	---

9. $t_5 = t_5 - T_{qu} = 1 - 1 = 0$, $R = 1 - 1 = 0$. The first request from the QRR is serviced and it leaves the queue. QWR takes the form:

0,274	@
-------	---

QRR takes the form:

*
---

10. Since, $t_5 = 0$, it stands at the end of the QRR, $Q = 0$, $R = 1$. QWR takes the form:

@

QRR takes the form:

0,274	*
-------	---

11. Since, $Q = 0$, we read the first request from the QWR and $Q = 1$. Since, $t_6 = "@"$, this means that the QWR is empty and the system will no longer receive requests. The service of requests from the QRR continues, $t_5 = t_5 - T_{qu}$. QRR takes the form:

*

This completes the process of disk scheduling operations.

Thus, the article proposes an approach to visualizing the disk scheduling operations. A model and related computer scripts have been developed. Based on them, software training system is built, use of which significantly improves the quality of training this function of the operating system kernel.

References

1. Deitel H.M. (1990). An introduction to operating Systems. 1990. 867 p.
2. L. Gachechiladze, R. Samkharadze, M. Kurdadze. (2019). Algorithms of visualizing for RAM memory management. Georgian Technical University. ISSN 1512-0996. WORKS. N1(511). 2019. P. 65-72.
3. Gachechiladze L., Samkharadze R., Benashvili A., Gochitashvili L. (2018). Modeling of processes visualization of some functions operating system kernel. Modern science in theory and practice. Part V. The Monograph. Moscow. 2018. ISBN 978-5-00122-840-0 (P.5). P. 31-50.

Lyubov Kanishevskaya

Doctor of Science in Education, Professor

Institute of Problems on Education of the

National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)

SOME ASPECTS OF THE PROBLEM IN FORMING READINESS OF BOARDING SCHOOLS STUDENTS FOR CONSCIOUS PARENTING

Канішевська Л.В.

д.пед.н., професор

Інститут проблем виховання НАПН України (Україна, м. Київ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА У ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

Abstract. *The article deals with some aspects of the problem in forming readiness for conscious parenting among students of boarding schools. The ways of formation of high school students' readiness for conscious parenting have been determined.*

Keywords: *conscious parenting, high school students, specifics of formation of readiness for conscious parenting, boarding schools, extracurricular activities.*

Анотація. *Розглянуто деякі аспекти проблеми формування готовності до усвідомленого батьківства у вихованців інтернатних закладів; визначено шляхи формування готовності старшокласників інтернатних закладів до усвідомленого батьківства.*

Ключові слова: *усвідомлене батьківство, старшокласники, специфіка формування готовності до усвідомленого батьківства, інтернатні заклади, позаурочна діяльність.*

Проблема формування готовності до усвідомленого батьківства набуває особливої актуальності для старшокласників інтернатних закладів, оскільки вони позбавлені найважливішого інституту соціалізації – сім'ї, або цей досвід має асоціальний характер.

Нормативним підґрунтям для розв'язання зазначеної проблеми є Сімейний Кодекс України (2002), Закони України «Про освіту» (2017), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2013); Постанова Верховної ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Сімейна політика України – цілі та завдання» (2015), у яких зазначено, що першочерговим завданням державної сімейної політики має стати формування у молоді прагнення мати повну сім'ю.

Питання виховання учнів інтернатних закладів стали предметом наукових розвідок Н. Вишнівської [1], О. Голуб [2], Л. Канішевської [4; 5; 6; 8; 9; 10], соціалізацію студентів коледжів вивчала М. Школьна [20; 21], ставлення до кохання молоді, суспільні проблеми сім'ї і готовності до неї партнерів розглядала Л. Петько [12; 13; 14; 15].

На сучасному етапі головними завданнями інтернатних закладів є: забезпечення утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей із багатодітних та малозабезпечених родин; створення умов для розвитку фізичного, соціального та психічного здоров'я вихованців; засвоєння освітніх програм, навчання і виховання в інтересах

особистості, суспільства і держави; соціальний захист; медико-психолого-педагогічна реабілітація та соціальна адаптація вихованців; охорона прав та інтересів школярів; підготовка вихованців для самостійного життя; до усвідомленого батьківства [5, с. 84].

Пристаємо до думки О. Смально, яка розглядає феномен «усвідомлене батьківство» як стійку внутрішню якість особистості (як елемент свідомості), що ґрунтується на усвідомленні особистістю власного життєвого вибору й готовності самостійно виконувати завдання, пов'язані з майбутнім сімейним життям, плануванням сім'ї, народженням та вихованням дітей, і відображає прийняття системи власної відповідальної залежності від членів своєї сім'ї й суспільства [16, с. 7].

Дослідниця О. Кізь зазначає, що діти, які зростають в умовах дефіциту батьківської ласки, рано стають об'єктом сексуальної експлуатації оточуючих (дорослих та однолітків), жертвами сексуальних зловживань, рано прагнуть створити власну сім'ю і швидко розлучаються. Через прорахунки у формуванні сексуальної культури депривовані юнаки і дівчата поповнюють «групу ризику», серед яких значною мірою поширені венеричні захворювання, незаплановані вагітності та аборти, що часто руйнує долю, життєві плани. Причиною негараздів в особистому житті стає власна необізнаність в елементарних правилах планування сім'ї, невміння будувати партнерські стосунки із протилежною статтю [11, с. 43].

Специфіка формування готовності до усвідомленого батьківства у вихованців інтернатних закладів пов'язана з особливостями організації життєдіяльності названого вище контингенту дітей (вимушена адаптація до великої кількості однолітків; переважно групова, а не індивідуальна спрямованість виховних впливів; звуження діапазону статевих ролей), специфікою контингенту учнів раннього юнацького віку (відсутність можливості засвоєння позитивного соціального досвіду батьків або засвоєння негативного асоціального батьківського досвіду; порушення статевої стереотипізації образу «Я», наявністю дериваційного синдрому).

Дослідження свідчить, що старшокласники інтернатних закладів виявляють обізнаність щодо сутності соціальної ролі «сім'янин». Так, було названо такі ознаки цієї соціальної ролі, як-от: «любить та поважає членів своєї родини», «не кидає своїх дітей на призволяще», «не ображає свою жінку, чоловіка, не пиячить», «веде здоровий спосіб життя», «не влаштовує сварки та бійки», «виявляє відповідальне ставлення до своїх обов'язків перед родиною», «сумлінно працює для того, щоб забезпечити свою сім'ю», «любить і піклується про своїх дітей», «уміє планувати сімейний бюджет, заощаджувати гроші», «бути господарем у своїй оселі» тощо.

Саме такі відповіді, як: «сім'янин любить та поважає членів своєї родини», «... не кидає своїх дітей напризволяще», «... не ображає свою жінку, (чоловіка), дітей», «... не пиячить, веде здоровий спосіб життя»; «... не влаштовує сварки та бійки» тощо, на нашу думку, свідчать про негативний досвід перебування більшості вихованців у біологічній сім'ї, де частими були образи, сварки та бійки, пияцтво батьків, безвідповідальне ставлення до дітей. Це ще раз підтверджує необхідність посилення уваги щодо виконання школою-

інтернатом таких соціально-педагогічних функцій, як компенсаційна, реабілітаційна [19, с. 21–22].

У процесі дослідно-експериментальної роботи було розроблено модуль «Я – майбутній сім'янин» метою якого було: формування у старшокласників інтернатних закладів готовності до усвідомленого батьківства; формування необхідних здібностей щодо побудови власної сім'ї, у якій реалізується зріле подружжя на основі материнської та батьківської позиції. Це дало можливість створити умови для засвоєння сучасного змісту та значення соціально-педагогічних інститутів шлюбу та сім'ї; сприяло формуванню установок по відношенню до статевих ролей та сексуальної поведінки; залучення старшокласників до традиції української родини.

Темами даного модуля визначили: «Юність – час подібатись», «Багатство відносин: шлях у лабіринті», «Формула щасливого шлюбу», «Сімейна економіка», «Сімейне господарювання» [7, с. 49].

Шляхами формування готовності старшокласників інтернатних закладів до усвідомленого батьківства є:

1. Методична підготовка педагогів інтернатних закладів до формування готовності старшокласників до усвідомленого батьківства.

2. Змістове і методичне забезпечення процесу формування готовності старшокласників інтернатних закладів до усвідомленого батьківства.

3. Використання потенціалу позаурочної діяльності інтернатного закладу у контексті досліджуваної проблеми.

4. Застосування потенціалу традицій українського народу щодо формування готовності старшокласників інтернатних закладів до усвідомленого батьківства.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Перспективним вважаємо вивчення стану готовності старшокласників інтернатних закладів до усвідомленого батьківства.

Література

1. Вишнівська Н.В. Характеристика педагогічних умов виховання милосердя учнів молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності шкіл-інтернатів. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. праць. Вип. 49. КНЛУ, 2014. С. 22–26.
2. Голуб О.В. Формування самостійності учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів для дітей-сиріт у позаурочній діяльності : дис. ... канд. пед. наук // Бердянськ, 2004. 253 с.
3. Канішевська Л. В. Крокуємо до соціальної зрілості: наук.-метод. посіб. Київ: Ін-т проблем виховання НАПН України, 2011. 175 с
4. Канішевська Л.В. Підготовка старшокласників шкіл-інтернатів до життєдіяльності у відкритому суспільстві (вихідні концептуальні положення). Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 15. Кн 2. С. 88–97.
5. Канішевська Л.В. Реалізація педагогічних функцій загальноосвітніх шкіл-інтернатів у контексті підготовки вихованців до самостійної життєдіяльності. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2012. Вип. 16. Кн. 1. С. 84–91.

6. Канішевська Л.В. Специфіка виховання соціальної зрілості учнів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт // Соціологія : теорія, методика, маркетинг. 1999. Вип. 4. С. 77–84.
7. Канішевська Л.В. Усвідомлення соціальної ролі «майбутній сім'янин» як одна з педагогічних умов виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. Вип. 8. С. 48–54.
8. Канішевська Л.В. Формування життєвої компетентності підлітків шкіл-інтернатів. Нові технології навчання. 2006. № 4. С. 212–220.
9. Канішевська Л.В. Формування цінностей сімейного життя у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. Вип. 18, Кн. 1. С. 297–305.
10. Канішевська Л.В., Вишнівська Н.В. Педагогічні умови виховання гуманності в учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів // *Topical issues of pedagogy: Collective monograph.* – Edizioni Magi, Roma, Italy, 2019. 228 p.
11. Кізь О.Б. Формування психологічної готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї : дис.. ...канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Тернопіль. 2003. 346 с.
12. Петько Л.В. Реалізація морально-суспільної проблематики у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету. Науковий часопис НПУ імені М.Д. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. пр. ; за ред. академіка В.І.Бондаря. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. Вип. 55. С. 166–173.
13. Петько Л.В. Сучасні студенти та їх підготовка до сімейних стосунків / Л.В.Петько // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку : мат. I Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. (м. Бердянськ, 20–21 квітня 2017 р.) : збірник тез. – Бердянськ : БДПУ, 2017. – Ч. 1. – С. 230–232.
14. Петько Л.В. Формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету шляхом розгляду моральних орієнтирів студентів. Педагогічний альманах: зб. наук. пр. 2016. Вип. 29. С. 164–172.
15. Петько Л.В. У пошуках формули кохання студентами у процесі формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету. Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є.І.Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. № 4. С. 178–185.
16. Смалько О.В. Формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету в процесі позааудиторної діяльності: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. : 13.00.07 «Теорія і методика виховання»/ Умань, 2016. 20 с.
17. Турчинова Г. В. Біологічне пізнання у континіумі особистісної динаміки // Особистість у просторі виховних інновацій: всеукр. наук.-практ. конф., НАПН України, Ін-т проблем виховання НАПН України ; за ред. І. Д. Бежа, О. М. Докуленко, Р. В. Малиношевського (19 жовтня 2018 р.). Ів.- Франківськ : НАПН, 2018. С. 371-376.
18. Турчинова, Г. В. Формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя природничих дисциплін // Критичний підхід у викладанні природничих дисциплін : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції, 14 листопада 2018 року / укл. : О. П. Галай [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 112–118.
19. Формування цінностей сімейного життя у вихованців закладів інтернатного типу : монографія / Канішевська Л.В. та ін. ; за заг. ред. Канішевської Л.В. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 222 с.

20. Школьна М. С. Ретроспективний аналіз проблеми виховання соціальної зрілості молоді. Науковий вісник Національного ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». Київ: Міленіум, 2017. Вип. 259. С. 294–298.
21. Shkolna M. S. Upbringing social maturity in students of agricultural colleges in after class activities as a pedagogical problem // Perspectives of research and development: Collection of scientific articles. – SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland, 2017. P. 182-185.

Ivanna Tarhonii

Postgraduate student

Rivne State Humanities University (Ukraine, Rivne)

FORMS AND METHODS OF EDUCATION OF TOLERANCE IN STUDENTS OF PEDAGOGICAL COLLEGES IN OFF-TREATMENT ACTIVITIES

Таргоній І.В.

Аспірант

Рівненський державний гуманітарний університет (Україна, м. Рівне)

ФОРМИ І МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Abstract. *Forms and methods of education of tolerance of students of pedagogical colleges in extra-curricular activity are considered in the article.*

Keywords: *tolerance, forms and methods, education of tolerance, pedagogical colleges, students, extracurricular activities,*

Анотація. *У статті розглянуто форми і методи виховання толерантності у студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.*

Ключові слова: *толерантність, форми і методи, виховання толерантності, педагогічний коледж, студенти, позааудиторна діяльність.*

Соціально-економічні зміни в сучасному українському суспільстві передбачають пошук ефективних шляхів удосконалення виховання студентської молоді. У цьому контексті актуальності набуває проблема виховання толерантності у студентів педагогічних коледжів, оскільки саме від майбутніх учителів залежить духовне відродження України.

Проблема виховання толерантності знайшла відображення в педагогічній спадщині Я. Коменського, Я. Корчака, А. Макаренка, М. Монтессорі, С. Русової, В. Сухомлинського, С. Френе, Р. Штайнера та ін.

Різні аспекти толерантності знайшли відображення у працях філософів (М. Бердяєв, Р. Валітова, В. Лекторський, В. Соловйов та ін.); соціологів (Г. Бутигін, С. Оксамитна, В. Портянкіна, О. Швачко та ін.); психологів (О. Асмолов, І. Бех, С. Бондирєва, В. Колесов, В. Маралов, А. Орлов, О. Петровський, А. Реан, В. Сітаров, Г. Шайгерова та ін.).

Питання, пов'язані з проблемою толерантності розглядаються в працях зарубіжних дослідників (А. Камю, А. Маслоу, Г. Олпорт, Ж. Сартр, Е. Фромм, К. Ясперс та ін.). Загальні питання педагогіки толерантності знайшли відображення в дослідженнях (В. Вульfoва, Л. Байбороdової, Л. Бернадської, О. Гриви, О. Докукіної, Л. Канішеvської, І. Сухопари, Г. Шеламової та ін.).

Сучасні українські вчені-педагоги (Ю. Гордієнко, Р. Кострубань, Ю. Котелянець, І. Кривошaпка та ін.) досліджували проблему виховання толерантності у майбутніх учителів.

Водночас, проблема виховання толерантності у студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності, не знайшла широкого висвітлення.

Дослідниця М. Перепеліцина визначає педагогічну толерантність як здатність педагога зрозуміти, визнати та прийняти учня таким, яким він є, тобто як носія інших цінностей, логіки мислення й форм поведінки [4, с. 37].

На думку Л. Байбородової, ознаками толерантного педагога є: співпраця з іншими на засадах партнерства; готовність слухати і чути думки інших; повага права інших на індивідуальність та ідентичність; терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки; здатність подивитися на проблему очима інших; визнання різноманітності, усвідомленість дій; емоційна вираженість; конструктивна критика; уникнення застосування насильства; здатність брати відповідальність на себе за прийняті рішення; вміння здійснювати аналіз своїх дій з подальшою їх корекцією [1, с. 36].

Мета статті – розглянути форми і методи виховання толерантності у студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності.

Методи виховання – це «сукупність найбільш загальних способів розв'язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності викладача і студентів, спрямованих на досягнення цілей виховання; сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються в процесі формування особистих якостей студентів для розвитку їхньої свідомості, навичок і звичок поведінки і діяльності, а також їх корекції і вдосконалення» [3, с. 206].

Форма виховання – це засіб організації його змісту, зовнішнє вираження узгодженої позиції діяльності викладача і студентів, що здійснюється у встановленому порядку та певному режимі.

Обов'язковими елементами усіх форм виховної роботи є інформація, переживання, дія. Інформація – це те нове і важливе, про що дізнаються вихованці, беручи участь у тій чи іншій справі. Переживання – їх емоційне сприйняття інформації та всього, що відбувається, оцінка, сприйняття. Дія – це їхня спільна діяльність, яка збагачує та розвиває.

Будь-яка форма виховання повинна бути орієнтована на три канали сприйняття: аудіальний, візуальний, кінестетичний [5; 6, с. 3].

У процесі дослідно-експериментальної роботи з виховання толерантності у студентів педагогічних коледжів використовували такі групи методів: формування свідомості особистості, які спрямовані на формування толерантної свідомості: знань, понять, переконань, світогляду та розвитку толерантного мислення (розповідь, пояснення, переконання, бесіда, диспут, приклад); організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки, які спрямовані на придбання особистістю позитивного досвіду толерантної поведінки (вправи, педагогічна вимога, доручення, привчання, суспільна думка, створення виховуючих ситуацій); активні методи соціально-педагогічного розвитку, які здійснюють комплексний вплив на розвиток всіх сфер толерантної особистості: свідомості, почуттів, якостей і властивостей толерантної поведінки студента (групові дискусії як метод обговорення толерантної взаємодії; рольові та імітаційні ігри, метод проектів) [2, с. 103].

Було розроблено та апробовано програму виховних годин наставника студентської групи «Крокуємо до толерантності», основні завдання якої передбачали:

- поглиблення знань студентів педагогічних коледжів про сутність поняття «толерантність»;
- усвідомлення меж толерантності;
- розвиток емпатії;
- сприяння виявленню таких рис толерантної особистості, як-от: гуманності, терпимості, доброзичливості, чуйності;
- розвиток вмінь: взаємодіяти, співпрацювати та вступати в діалогічне спілкування; знаходити способи попередження та виявлення конфліктів.

Наведемо тематику годин наставника студентської групи.

1 курс. «Що таке толерантність», «Виховуємо толерантність», «Ще раз про толерантність», «Толерантна особистість», «Емпатія», «Стереотипи», «Ксенофобія», «Упередження», «Дискримінація», «Насилля», «Екстремізм в молодіжному середовищі», «Більшість і меншість».

2 курс. «Багаті та бідні», «Чоловіки і жінки», «Нетерпимість до інакомислячих», «Толерантне ставлення до людей з обмеженими можливостями», «Культурні відмінності», «Проблеми міжнаціональних відносин», «Усі ми різні», «Конфлікти. Види і типи конфліктів», «Два кроки до конфлікту», «Стили поведінки в конфліктній ситуації», «Психологічний захист в конфліктній ситуації», «Межі толерантності».

3 курс. «Злочини інтолерантності», «Життя без агресії», «Чи толерантна ви людина?», «Толерантність – гармонія багатоманітності», «Чи важко бути толерантним?», ««Вчиться володіти собою», «Толерантне спілкування», «Толерантний педагог. Який він?», «Правила толерантного спілкування педагога», «Межа толерантності педагога», «Грані толерантності», «Любов – добро – толерантність».

У процесі реалізації цієї програми застосовували різноманітні форми виховання: тренінгові заняття, вікторини, усні журнали, майстерня спілкування, тематичні бесіди, роз'яснення проблемних ситуацій, обговорення висловлювань про толерантність та якості толерантної особистості, інсценування, робота в малих групах, індивідуальні консультації, відеопрезентація, вечори запитань і відповідей тощо.

Література:

1. Байбородова Л. В. Теория, методика и практика взаимодействия в разновозрастных группах учащихся : монография. - Ярославль: Изд-во ЯГПУ им. К. Д. Ушинского, 2007. – 319 с.
2. Бернадська Л. В. Виховання толерантності в учнів 5–7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». – К., 2009. – 20 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – Київ : Либідь, 1997. – 375 с.
4. Перепелицына М. А. Формирование педагогической толерантности у будущих учителей : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». – Волгоград, 2004. – 176 с.
5. Практикум з педагогіки: навчальний посібник [за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іваниченка]. – Київ : Педагогіка, 1990. – 232 с.
6. Форми виховної роботи: методичні рекомендації до лекційних і семінарських занять з «Методики виховної роботи та педагогічної практики студентів» / [укладачі Т. В. Гринько, С. Є. Зябрева]. – Горлівка, 2007. – 64 с.

Doncho Tilev

Ph.D. Eng.

Shumen University, Shumen, Bulgaria

ROLE PLAY AS A METHOD OF TRAINING IN SPECIAL POLICE TACTICS

Abstract. *The use of role play games as a method of training of the future police officers is an opportunity to enhance their special training and guarantee the professional and legal performance of their duties. The article presents an analysis of special police tactics training programs in some Special Bulgarian training centres and Universities, as well as opportunities to improve police competencies through the use of role-playing games.*

Keywords: *special police tactic, role-playing games, effective training*

The long transition of Bulgaria to a market economy and democracy has not yet led to the establishment of coherent qualification systems that respond to the new economic processes. Enterprises are experiencing an increasing shortage of suitably skilled workers in the setting of high unemployment, which, along with the aging population and the slow pace of education reform, is considered to be a significant barrier before attracting new investments in Bulgaria and economic growth.

These changes have also affected the security sector. More and more middle-aged individuals are being forced to seek re-qualification in areas other than their education, to acquire new skills and competences in order to be able to enter the labour market.

A distinct feature of the lifelong learning strategy in Bulgaria is the comprehensive approach which covers all areas of education. The strategy revolves around the expectation that lifelong learning will be recognized and supported by governmental policies and by all concerned parties as a guiding principle for offering education and training in the national context.

An integral part of this strategy is the training of National Police officers. The basic principles and methods of teaching in pedagogy are used in their training.

The use of role play games in the training of police officers enables them to be placed in different unscripted situations, which helps them develop the right tactical thinking and action.

One of the major problems for security sector employees is the inability or incapacity to assess the situation, in which they must work, timely and in a correct manner and take the necessary measures to overcome potential conflicts. This incapacity condemns them to defeat in the event of a collision with the offenders.

Any situation in the law enforcement activity can be characterized as a potential or real conflict between a police officer and a criminal. The two confronting parties are not equally placed. The criminal always has the advantage. It is expressed in the absence of obligations to comply with legal restrictions on the use of force and weapons. The police officers are firmly limited in this regard and all institutions are watching over them and are strictly monitoring whether they comply with the dozens of requirements regarding respect for citizens' rights. Any offender can attack without warning, with all kinds of weapons – the whole range of cool, firearm and chemical ones. In all conflicts, we find another vital advantage of the criminal who attacks a police officer – the advantage of the earlier decision to attack. What is this

advantage? In his book "Police Tactics" , I. Stanchev gives the following example: An officer stops a person in order to establish his/her identity. The person is wanted for a crime and knows that the check will be followed by detention, i.e. he/she will lose his freedom. Watching the officer checking his/her ID, he/she decides to attack him/her. The officer may be attacked with a fist, a knife, a gun. Regardless of what the means are, the criminal prepares for the attack – shrinks his/her hand into a fist, grabs the handle of a knife or gun. This is followed by an attack – a strike with a hand or a knife or a shot with a gun. It takes 0.9 to 1.5 seconds to complete the attack.

In order to protect himself/herself, the police officer must see that an attack begins, to prepare to defend himself – to raise his/her hand, or to step back, or to take out, load and aim his/her weapon and shoot.

In the above situation, we can see how the defence begins after the start of the attack. There is a delay in defence, which varies for different people, but the fastest response is after 0.2 – 0.3 sec. The worst case is when a firearm is used for protection. Experiments conducted and documented in Spain, the US and other countries show that the time for reaction to an assault by means of a gun is between 0.9 and 1.4 seconds. This includes the time required to remove the gun from the holster, aim at the offender, and pull the trigger to produce the first shot. In 0.9 – 1.4 seconds, the offender can shoot five times, i.e. the police officer's body may be hit by five bullets while he/she is still aiming with his/her weapon.

The advantage of a criminal in a confrontation must be overcome, otherwise we will be forced to admit that in all clashes, there can be only one winner – the offender. Thankfully, that is not true in reality – offenders can be defeated by the use and application of appropriate tactics. The tactics in particular hold the key to success in a high-risk situation. The importance of tactics and other components of success in such situations is conditionally expressed in percentages in the book "Police Action Tactics" : tactics – 40%; accuracy – 30%; strength – 20%; speed – 10%.

In a survey conducted among national police officers in three police departments of the Ministry of the Interior – in a large city, in a small town and in a border area, to the question: "Have you participated in a training course (seminar) providing knowledge in the field of Special Police Tactics?", 67% answered "No", 21% – "Yes" and 12% – "I don't remember". The fact that more than half of the employees did not participate in training courses aimed at improving the qualification or re-qualification when such was clearly needed (as demonstrated by the survey) shows us the direction in which we need to concentrate our efforts. This is the place to apply the basic principles of the lifelong learning strategy, namely quality, measurability and flexibility, creating the conditions for achieving higher educational goals, exercising periodic control in order to measure their achievement and explain to the leaders of the structures of the security sector the need for timely training of the officers.

To the question "In your training in Special Police Tactics, which training method contributed most to mastering the studied material?", 51% of police officers responded "Solving of cases", and 49% – "Practical training". Trained in this way, officers get accustomed to associating all situations that they encounter in their daily work with the few cases discussed as part of their initial training. No two cases are

equal in police work, which is why officers need to think in a complex and tactical manner.

The following conclusion can be drawn from the analysis of the survey results: The conventional methods used in the training of the officers at the General Directorate "National Police" in special police tactics – lectures, case studies, self-preparation – do not guarantee the required results. There is a need for continuous training in various forms that will provide the officers with the opportunity to fulfil their functional responsibilities in an effective and quality manner. It is important for all respondents to continuously improve their vocational training and, having found no such opportunity in formal education, to seek a way through informal or individual education.

Better training for police officers can be achieved through the use of role play games. In these games, the officers playing the role of the offender may follow different behavioural patterns. In this way, trainees will get out of the routine of practicing in the same static case and improve their ability to observe, evaluate and decide on the situation, taking appropriate action to overcome potential problems.

Unfortunately, with the accumulation of certain length of service and experience, officers ignore the said principles of special tactics and safety measures, and approach different situations as routine checks, which poses risk for the lives of both police officers and casual witnesses, as well as offenders.

A brief illustration of the possible consequences of failing to comply with the principles of effective police tactics is the following example: The team on duty at the regional police station received a signal about a person who had severed his fingers. The alert was received by an ambulance but they did not have information on how the injury happened. A police team was sent and the information was transmitted to them. Upon arrival at the address, they were met by an elderly woman who told them that her son had injured himself and was on the second floor of the house. Climbing several steps, they reached the dark floor and stood in front of an open door. Having being called several times, a short man, about 60 years old, emerged from the darkness, with his left arm bandaged. The senior officer of the squad tried to start a conversation with him but without paying any attention to the questions, the man yelled at the officers: "What are you doing here, I wanted an ambulance, I did not call the police!". The senior officer again tried to calm the situation but the man ignored his words, swung the knife which he had up until then held behind his body and struck the policeman's leg. The officer managed to make several steps and fell because his inguinal artery had been cut. The offender was arrested by the other member of the team and the arriving police officers. The senior officer of the squad, however, succumbed to his injuries as he was being brought into the ambulance...

We will not analyse the situation in light of the misfortune that befell the family of the killed policeman, but the mistakes made were multiple. In order to minimize the number of such cases, we must ensure that police officers are well prepared individuals with analytical minds who approach each case and situation professionally, responsibly, and competently.

Finally, we must emphasize that tactical thinking is the basis of success in dealing with offenders. By employing a specific model of thinking and meeting the

requirements of the principles of special tactics, officers will choose appropriate tactical actions to ensure their safety, as well as that of other citizens.

References

1. Stanchev, I., "Police Tactics", 2002
2. Stanchev, I., "Tactical actions in high-risk situations", Military Publishing House, 2003.
3. Stanchev, I., "Special Police Tactics", Military Publishing House, 2005.
4. Todorov V., V. Krastev. V. Gyurova, K. Kolev, "Police Action Tactics, ed. Ministry of Interior, Varna, 2001.

Iryna Shavrina

PhD in Philosophy, Associate Professor of Department of Religious Studies
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RELIGIOUS WORLDVIEW FEATURES IN MODERN SOCIETY

Abstract. *The paper discusses one of the crucial contemporary issues: a religious worldview. The emergence and formation of the religious worldview as well as its relation with the philosophical problem of the relationship between “material” and “ideal” and with social and cultural processes are analyzed. Religious worldview is by essence a universal worldview as it provides a methodology a person utilizes to set specific goals and establish the means of achieving them, that implying their corresponding objective and subjective relations. In light of the aspects of the consciousness formation, such its characteristics such as “illusion” and “fantasy” are considered.*

Keywords: *person, consciousness, religious worldview, being, activity, society, real, surreal, nature, culture, values.*

Current Ukraine’s environment requires dramatic changes: when the belief in authorities and slogans is substituted by scientific evidence and a high culture of thinking, when ideology as a necessary aspect of spiritual activity expresses and protects the ideas of the whole humankind rather than the interests of individual politicians or social groups as creation of universal human values is a guarantee of the preservation and development of both an individual and the society. Today, the society evidences radical changes in the existing stereotypes and dogmas that are directly related to the worldview aspect of social consciousness. This leads to rethinking of the meaning of life and searching for new ideals or returning to old traditions. This also leads to the calls to purify human values from an ideological stratum as well as to return religion its positive nature and give the church the opportunity to become more actively involved in the life of the society. At the same time, it is claimed that only religion can form a moral ground of an individual and their worldview.

The issues of religion and consciousness were discussed in the research of both domestic and foreign authors: J.Baudrillard, E.Durkheim, E.Fromm, V.Gorsky, O.Kapitsa, S.Krymsky, etc. While some researchers addressed the religious picture of the world – C.Levi-Strauss, S.Krymsky, and S.Tokarev; another group – M.Andrianov, Yu.Borunkov, E.Durkheim, E.Fromm, V.Gorsky, and M.Shakhnovich – analyzed religion as a form of social consciousness as well as its structure, origin, and evolution. The third group of researchers – V.Chernyak, V.Garadzha, A.Kozyreva, L.Shashkova, etc. – discussed the correlation between faith and knowledge. However, the issue of analyzing religion as means of cognizing the world has not been addressed in detail yet. Therefore, a holistic view of a person’s religious-cognitive attitude to the world, considering that the object of cognition is surreal, and the person (subject of cognition) forms complex stages of cognitive activity in order to bring the surreal into actual existence in the human life, needs to be analyzed.

The purpose of the article is to analyze the religious worldview, its features, the process of its formation, as well as its relation with social and cultural processes.

The religious worldview emergence is a complex philosophical issue, as is the issue related to any type of worldview and public consciousness in general. It should be emphasized that, first of all, this is due to the fact that religious worldview genesis dates back ages ago, and therefore, modern scholars' attempts to reconstruct it are relative in nature, while interpretations of archaeological artefacts and folklore are also, to a certain extent, purely hypothetical. Secondly, in the modern world, we often seek to explain the religious worldview's origination and formation by social or psychological reasons, while omitting that the worldview formation is also related to the satisfaction of human cognitive needs.

The very phenomenon of religious consciousness can only be analyzed in connection with considering the relation between material and ideal. Reflecting being as an objective side of this relation in the public consciousness and as an ideal side of public life reveals some difficulties in explaining this process. These difficulties are explained not only by the fact that the religious consciousness has a complex structure, a long history of its existence, and certain carriers, but also by the fact that there are many approaches to the issue of the religious consciousness emergence as well as to the process of it reflecting the surrounding world and itself. The issue of the being reflection in the religious consciousness is a multifaceted one, and resolving it depends on the analysis of a significant amount of data obtained through a multidisciplinary approach to the issue. Therefore, the analysis of religious reflection is conducted in two directions: in the direction of philosophy, with the theory of reflection and gnoseology being concerned, and in the direction of other sciences analyzing a human, their activity, and consciousness.

The study of religions from the standpoint of the theory of reflection implies appealing to the theory of practice in order to reveal the socially conditioned objective essence of a form of activity that is necessarily characterized as an illusory form of activity. Therefore, in the society's material activity area it is necessary to distinguish such connections and relations as well as such essence of the material life that is transformed into the ideal life, becoming a form of religious attitude and religious awareness. Due to relative independence and isolation of religious consciousness, the goals that a person sets regarding their attitude to the supernatural are not always perceived by the person as practical goals. It is well established for any materialist that human goals are posed by the objective world and assume it; however, provided certain conditions, a person can create goals that are supposedly independent of them.

Based on the analysis of the rich material presented by many researchers, we can state that the religious practice, which is enrooted in the early material production activity, separated itself as a material reflection of illusions in the human consciousness and as a secondary material activity mediated by it.

Material production, followed by spiritual production, provided a tangible form of religious worship, i.e. ceremonies that, on the one hand, reflected material production and social relationships in general and, on the other hand, enshrined religious fantasies following the changes in social being as well as religious consciousness. Commodity driven relationships were formed in material production as well as in religious practice. Thus, the material life process induced the emergence

of the basic forms of primeval beliefs, which obtained a cognitive nature and specifically manifested themselves in community relationships.

Passive attitude and inertia of routine life with no creative activity and self-realization make the consciousness passive and easily accessible for manipulating by both individuals and political structures.

The issue of social and cultural transformation of the modern society poses a dilemma: either our cognition with its theoretical omnipotence and socio-ideological modeling will lead the society to a dead end of unsolvable situations and stagnation, or, via the super-sensual comprehension of reality, it will lead the society to “eternal bliss”. In addressing this dilemma, the modern church seeks to use scientific knowledge to substantiate its spiritual truth and pastoral role in the history of humankind or individual nations and is increasingly gaining its right for a God-given place in the life of the society and popularity in the mass consciousness, while science in its merger with production, when it becomes a productive force against a backdrop of nuclear, environmental, and social disasters, starts to lose its attractiveness and causes alertness and sometimes even fear of a regular person related to it after another “victory” over nature or proclamation of a new model of social, economic, or political order. Particularly alarming are those aspects and areas of science that become ideological justification and defense of such elements of a political structure as the state, the political parties, the church, etc., and that form illusions of purely social (“equality”, “wise leadership”, “national unity”, “I” and “we”, etc.), psychological (mental equilibrium, drugs, autogenic training, social microclimate, etc.), and cognitive nature (omnipotence of the human mind, absolute insight into the secrets of nature, divine intuition, etc.). The emergence of these kinds of illusions is caused by the duality of the reality itself: on the one hand, its dialectical variability, reflected in various theoretical constructs related to the nature of true reality (supersensual, sensual, indefinite, phenomenological, or transcendental), and on the other hand, the multifunctional use of the society (political and economic, industrial, and social and group structure). In this favorable environment, the split of the consciousness into real and surreal occurs, with the surreal overtaking the real under certain conditions and a religious form of consciousness being formed as a result. In fact, the illusions are not a figment of people’s imagination that they need as a screen to conceal their own weakness, ignorance, or fear, but are rather a result of such relations and relationships in the society that involve a certain deformation of an element of the structure, with the relationships becoming unnatural, after which a bondage of the elements’ relations on an arbitrary social structure becomes easier, and the priority of the supernatural over the natural and of the surreal over the real is formed.

References

1. Baudrillard, J. (1975). *The Mirror of Production* (St. Louis: Telos Press, 1975), pp. 24–38.
2. Durkheim, E. (1912). *The Elementary Forms of the religious life* (London: George Allen & Unwin Ltd, 1912), pp. 97–122.
3. Fromm, E. (2010). *The Revolution of Hope: Toward a Humanized Technology* (American Mental Health Foundation Books, 2010), pp. 55–115.
4. Levy-Bruhl, L. (1985). *The Supernatural and the Nature of the Primitive Mind* (New York: Haskell House Publisher, 1985), pp. 230-256.
5. Tylor, E. (1985). *Primitive Culture* (New York: J. P. Putnam’s Sons, 1985), pp. 45-167.

Panchenko T. L.
Ph.D. in Psychology
Communal Institution of Higher Education of Kyiv Regional Council
«Bila Tserkva Humanities Pedagogical College» (Ukraine)

FORMATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' INCLUSIVE COMPETENCE IN THE LEARNING PROCESS

Панченко Т. Л.
кандидат психологічних наук
КЗВО Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж»
(Україна, м. Біла Церква, Київська область)

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Abstract. *Considered general approaches to understanding the essence of the concept of inclusive competence as a component of a primary school teacher's professional competence, the main ways of its formation in the conditions of students' education in a pedagogical institution of higher education..*

Keywords: *students, future primary school teachers, professional competence, inclusive competence, inclusive education, inclusive educational environment.*

Анотація. *Розглянуто загальні підходи до розуміння сутності поняття інклюзивної компетентності як складової професійної компетентності вчителя початкової школи, основні шляхи її формування в умовах навчання студентів у педагогічному закладі вищої освіти.*

Ключові слова: *студенти, майбутні вчителі початкової школи, професійна компетентність, інклюзивна компетентність, інклюзивна освіта, інклюзивне освітнє середовище.*

Актуальність. У сучасному суспільстві проблемі інклюзії приділяється значна увага як у соціумі загалом, так і в системі освіти зокрема. Одним з пріоритетних завдань, які вирішуються у процесі реформування освіти в Україні, передбаченого концепцією «Нова українська школа» (НУШ), є впровадження інклюзивного навчання. Це зумовлює необхідність підготовки педагогів, насамперед, учителів початкової школи, компетентних у питаннях професійного забезпечення реалізації функцій навчання, виховання і корекції розвитку учнів з різними порушеннями психофізичного здоров'я в інклюзивному освітньому середовищі.

Як зазначається в Інформаційно-аналітичних матеріалах Кабінету Міністрів України до парламентських слухань на тему «Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки» 10 квітня 2019 року (№ 7145/0/2-19 від 03.04.2019), протягом останніх років в Україні спостерігається значне збільшення кількості учнів, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти. Це пов'язано з удосконаленням нормативно-правового забезпечення навчання дітей з особливими освітніми потребами; запровадженням з 2017 р. державного фінансування інклюзивної освіти; зі збільшенням кількості батьків, які

віддають перевагу навчанню дітей у закладі освіти за місцем проживання родини. Так, у 2018/2019 навчальному році в інклюзивних класах шкіл навчалося 11 839 осіб з особливими освітніми потребами, що на 65 % більше ніж у попередньому 2017/2018 навч. році (7 179 осіб). Зросла кількість класів з інклюзивним навчанням з 5 033 у 2017/2018 навч. році до 8 417 у 2018/2019 навч. році (простежується збільшення на 67%).

Найвні порушення психофізичного розвитку в дітей потребують від педагогів особливого підходу до організації освітнього процесу в інклюзивному середовищі, де навчаються й діти з розвитком, який відповідає віковим нормам. Проте у своїй професійній діяльності педагогічні працівники не можуть повною мірою реалізувати ефективне втілення ідей інклюзії через брак необхідних знань та умінь щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами [3; 5; 6; 7; 8; 9; 12; 13; 15; 16].

Не зважаючи на важливість значного числа вітчизняних та зарубіжних досліджень з проблеми організації та впровадження інклюзивної освіти, питання формування інклюзивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів залишаються недостатньо вивченими.

Отже, метою нашого дослідження є аналіз стану підготовки майбутніх педагогів початкової школи до реалізації інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Особливістю професійної компетентності педагога, як зазначає у своїх роботах О. Андрєєв [1], є те, що це відповідний рівень сформованості як різних сторін педагогічної діяльності, так і педагогічного спілкування, в яких особистість фахівця самореалізована настільки, що забезпечує стійкі позитивні результати навчання і розвитку учнів.

У нормативних документах Міністерства освіти і науки України виокремлюють такі базові компетентності вчителя НУШ, як: професійно-педагогічна, соціально-громадянська, загальнокультурна, мовно-комунікативна, психологічно-фасилітативна, підприємницька, інформаційно-цифрова.

У структурі компетентності фахівця інтегрованого/інклюзивного закладу освіти спеціалісти виділяють у певній професії професійну компетентність (педагог, соціальний педагог, психолог та ін.) і спеціальну (інклюзивну) компетентність як складову професійної компетентності.

Як зазначає Т. П'ятакова [11], інклюзивна компетентність педагога – це інтегративне особистісне утворення, що зумовлює здатність здійснювати професійні функції у процесі інклюзивного навчання, враховуючи різноманітні освітні потреби учнів і забезпечуючи, по-перше, включення дитини з обмеженими можливостями в середовище загальноосвітнього закладу і, по-друге, створення умов для її розвитку й саморозвитку.

Традиційної загально педагогічної підготовки, яку отримують випускники вищих педагогічних закладів освіти, зокрема за спеціальністю 013 «Початкова освіта», для ефективної навчальної і виховної роботи в умовах інклюзивного навчання з дітьми, які мають різні порушення психофізичного розвитку, зазвичай, недостатньо. У значної частини педагогів початкової школи як молодих, так і вже досить досвідчених, відсутня спеціальна психолого-педагогічна підготовка, не сформована внутрішня мотивація та психологічна готовність до роботи з такою категорією дітей [7].

Загальновідомо, що професійні компетенції набуваються за рахунок засвоєння відповідних знань та умінь із фахових дисциплін, що за змістом є сучасними, професійно зорієнтованими та перевіреними в реальних практичних умовах.

У своїх роботах З. Шевців [14] зазначає, що професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі у вищому педагогічному закладі освіти – це спеціально організований процес, спрямований не лише на формування загальної професійної компетентності, але й на розвиток гуманістичної позиції, яка дозволить майбутнім учителям здійснювати поліфункціональну діяльність в інклюзивному середовищі закладу, сприймати й розуміти дитину з особливими освітніми потребами.

На думку Н. Ашиток [2], педагогічний процес закладу вищої освіти необхідно вибудовувати так, аби студенти оволодівали інтерактивними й спеціальними методами навчання молодших школярів, формували необхідні особистісно значущі й професійно важливі якості, компетентності й компетенції вчителя початкової школи.

З метою формування інклюзивної компетентності фахівця з початкової освіти, на виконання низки нормативно-правових актів з питань інклюзивної освіти Міністерством освіти і науки України рекомендовано запровадити в навчальному процесі педагогічних закладів вищої освіти навчальну дисципліну «Основи інклюзивної освіти», завданнями якої визначено: сформувати усвідомлене розуміння основних положень інклюзивної освіти; виробити навички командної роботи при навчанні та вихованні дітей з особливими потребами; забезпечити досконале володіння стратегіями взаємодії з батьками дітей з особливими потребами; сформувати навички диференційованого викладання та оцінювання; виробити усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності [4].

Передбачено також вивчення навчальної дисципліни «Корекційна педагогіка» з метою розкриття методологічних і теоретичних основ корекційної педагогіки, науково-теоретичних засад організації освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання, надання корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, сучасних тенденцій і проблем організації педагогічної допомоги таким дітям, особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах закладів освіти загального типу; формування у студентів знань, умінь та навичок організації ефективної корекційної допомоги дітям з психофізичними порушеннями в загальноосвітньому просторі, розуміння специфіки надання необхідної допомоги цим дітям.

Формуванню інклюзивної компетентності майбутніх педагогів початкової школи щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами сприятимуть різноманітні заходи (індивідуальні, групові, масові), спрямовані на підвищення їхньої професійної компетентності щодо діяльності в умовах інклюзії із залученням фахівців-дефектологів, практичних психологів, соціальних та корекційних педагогів й інших спеціалістів.

Надзвичайно корисними можуть бути тренінги, які передбачають навчання на практиці, засвоєння нових форм і методів роботи під керівництвом

досвідчених фахівців у сфері роботи з дітьми з різними порушеннями психофізичного розвитку; науково-практичні семінари, семінари-практикуми, «круглі столи», конференції, педагогічні читання, де студенти у процесі виступів та обговорень зможуть знайти відповіді на проблемні питання ефективної реалізації процесу інклюзивного навчання.

Як висновок, потрібно зазначити, що побудована на науковій основі, цілеспрямована навчально-методична робота в закладі вищої освіти має в кінцевому підсумку виробити в майбутніх педагогів початкових класів готовність до роботи не тільки зі здоровими учнями, а й з дітьми, які мають обмежені фізичні можливості; сформувані у студентів потреби в самоосвіті й самовдосконаленні, без чого не можна досягти професійної майстерності; забезпечити ефективність навчально-виховної діяльності освітніх установ.

Література:

1. Андреев А.А. Педагогика высшей школы. Новый курс. Москва : Московский междунар. ин-т эконометрики, информатики, финансов и права, 2002. 264 с.
2. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». 2015. Вип. 1/3. С. 4–11.
3. Заплатинська А. Б. Напрями формування та корекції процесів сенсорної інтеграції у дітей із церебральним паралічем: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка. (Серія: Соціально-педагогічна. 2012. Вип. 20 (2). С. 291–299).
4. Колупаєва А. А. Програма курсу «Основи інклюзивної освіти» для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра пед. спрямування). Київ: «А.С.К.». - 2012. - 31 с.
5. Кравець Н. П. Літературні ігри і виховання розумово відсталих учнів як активних читачів // Актуальні питання корекційної освіти. (педагогічні науки): збірник наук. праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. V. В 2-х т., том I. Кам'янець-Подільський: ПП. Медобори-2006, 2015. С. 155–173.
6. Кравець Н. П. Метод творчого читання і формування читацької діяльності розумово відсталих учнів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 22. С. 119–124.
7. Панченко Т. Л. Інклюзивна компетентність педагога // Удосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки в умовах євроінтеграції: матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Біла Церква, 21–23 березня 2019 р.) / БІЕУ Університету «Україна»; за заг. ред. Я.В. Новака; наук. ред. Т.М. Косач. Біла Церква, 2019. С. 133–136.
8. Петько Л.В. Англійська мова для студентів-психологів та дефектологів. Дидактичний матеріал для практичних занять та самостійної роботи студентів з іноземної мови зі спеціальностей: 6.010105 «Корекційна освіта (за нозологіями)», 6.030102 «Психологія», 6.030103 «Практична психологія»: навч. посібник для студентів, магістрантів, аспірантів. Київ: Талком, 2015. 160 с.
9. Петько Л. В. Впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського у процес формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища для майбутніх дефектологів в умовах університету // Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання : зб. матер. Всеукр. наук.-метод. конф., присвяченої 97-річчю від дня народження В.Сухомлинського, 29-30.09.2015 / уклад. О.Е.Жосан. Кіровоград: Ексклюзив-систем, 2015. С. 315–318.
10. Петько Л. В. Реалізація концепції підготовки магістрів в Україні для роботи в інклюзивному освітньому просторі // Актуальні проблеми навчання та виховання

- людей в інтегрованому освітньому середовищі: тр. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, листопад 2011 р.). Ч. I. Київ: ВМУРЛ «Україна». 2011. С. 92–94.
11. П'ятакова Т. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід. URI: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2012/2012_1_13.pdf.
  12. Турчинова Г. В. Біологічне пізнання у континуумі особистісної динаміки студентів // Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції Ін-ту проблем виховання НАПН України, 19 жовтня 2018 р. / [За ред. І. Д. Бега, О. М. Докукіної, Р. В. Малиношевського]. ІваноФранківськ: НАІР, 2018. С. 371–376.
  13. Турчинова Г. В. Формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя природничих дисциплін // Критичний підхід у викладанні природничих дисциплін : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції, 14 листопада 2018 року / укл. : О. П. Галай [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 112–118.
  14. Шевців З. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу [Текст] : авторефер. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне. 2017. 44 с.
  15. Kravets N.P. Correct values of illustrations in literature textbooks for mentally retarded pupils // Trends in der Entwicklung der nationalen und internationalen Wissenschaft: Sammelwerk der wissenschaftlichen artikel. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2016. S. 302–306.
  16. Matviienko Olena. Theoretical bases of teacher's professional formation // Economics, management, law: socio-economical aspects of development: Collection of scientific articles. Volum 2. Psychology. Pedagogy and Education. – Edizioni Magi. Roma, Italy. 2016. P. 237–239.

Olga Sokolova,
Ph.D., Associate Professor,
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)
Olena Polataiko
Ph.D., Associate Professor,
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)

PEDAGOGICAL FACILITATION AS A MEAN OF EFFECTIVE FORMING TEENAGERS' MOTIVATION FOR CHOREOGRAPHIC ACTIVITY

Соколова О. В.,
к.пед.н., доцент
НПУ імені М.П. Драгоманова (Україна, м. Київ)
Полатайко О. М.
к.пед.н., доцент
НПУ імені М.П. Драгоманова (Україна, м. Київ)

ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ДО ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Abstract. *The role of facilitation in the learning process is emphasized; the factors of pedagogical communication that contribute to the successful process of facilitation are considered; principles of pedagogical facilitation in forming teenagers' motivation for choreographic activity are described.*

Keywords: *pedagogical facilitation, pedagogical principles, motivational sphere, adolescents, choreographic activity.*

Анотація. *Окреслено роль фасилітації у навчальному процесі; розглянуто чинники педагогічного спілкування, що сприяють успішному процесу фасилітації; запропоновано принципи педагогічної фасилітації у формуванні мотивації підлітків до хореографічної діяльності.*

Ключові слова: *педагогічна фасилітація, педагогічні принципи, мотиваційна сфера, підлітки, хореографічна діяльність.*

Актуальність статті. Пошук способів і засобів гуманізації навчально-виховного процесу обумовлює звернення до педагогічної фасилітації як взаємодії між учителем та учнем, який базуються на засадах гуманізму, полісуб'єктності та толерантності, а здатність педагога до створення такого освітнього простору стає мірилом його професіоналізму.

Вивчення та використання фасилітативних явищ обґрунтовувались у психотерапії, груповій терапії та психологічному консультуванні, теоріях особистісно-орієнтованої педагогіки. Термінологічно її не визначаючи, фасилітацію розглядали у своїх роботах А. Адлер, Л. Виготський, А. Маслоу, В. Соловйов, В. Франкл, Р. Фромм та ін., заклавши психолого-педагогічні основи розуміння сутності фасилітативного підходу до навчання і виховання особистості.

У сучасній психології кількість робіт, присвячених педагогічній фасилітації, не дуже значна (Е. Зеєр, І. Жижин та ін.) Вивчаючи цей феномен, автори встановлюють його особливості і психотехнології розвитку. Більшість

досліджень виконано в контексті педагогіки. Так, Є. Борисенко розглядає питання впровадження форм і методів роботи з фасилітації, становлення екзистенціальної спрямованості особистості учнів. У дослідженнях Л. Куликової, С. Врублевської вивчається спілкування як вид педагогічної взаємодії, в ході і в результаті якого за певних умов здійснюється усвідомлений інтенсивний, продуктивний саморозвиток суб'єктів [2, с. 149].

У дослідженні Р. Дімухаметова на основі андрагогічного, синергетичного, ціннісно-акмеологічного підходів розроблено концепцію фасилітації, створено теоретичний фундамент системного аналізу, визначено сутність фасилітативних технологій, яка полягає у ініціюванні самоактуалізації педагогів за допомогою забезпечення провідної ролі їх діяльності, розвитку свідомості, незалежності, свободи вибору у здобутті та відтворенні нових знань, особистісної самореалізації тощо [2, с. 150].

Сьогодні вивчення фасилітативності у працях В. Абрамова, І. Авдєєвої, О. Андрєєва, А. Болотової, О. Врубльовської, О. Дійової, О. Кондраши-Хіної, О. Левченко, П. Лушина, Г. Межиної, Л. Петровської, О. Шахматової та ін.) охоплює характеристики суті, змісту та структури цього феномену, розкриття властивостей суб'єктів такої взаємодії, дослідження технологій фасилітативного впливу, аналіз чинників формування фасилітативної компетентності тощо. Разом з тим теоретичне обґрунтування педагогічної фасилітації як засобу формування мотиваційної сфери особистості розкрито в наукових працях недостатньо.

Мета статті – висвітлити основні чинники та принципи застосування педагогічної фасилітації у формуванні мотивації підлітків до хореографічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в науці виділяють фасилітацію соціальну і педагогічну (за Баллом Г. Ф.). Під першою розуміють підвищення швидкості або продуктивності діяльності особистості внаслідок актуалізації в її свідомості образу іншої людини (або групи людей), що виступає в якості суперника або спостерігача за її діями. Під другою – посилення продуктивності освіти (навчання, виховання) та розвиток суб'єктів професійно-педагогічного процесу за рахунок особливого стилю спілкування і особистості педагога [14, с. 259].

Педагогічна фасилітація – порівняно нове поняття, втім, наразі активно використовуване у педагогіці та педагогічній психології. Позитивний вплив на учня, групу з метою створення сприятливої атмосфери, підвищення впевненості учнів у своїх силах, стимулювання і підтримка у них потреби у самостійній продуктивній діяльності стають основними орієнтирами при аналізі феномену педагогічної фасилітації.

Таке розуміння педагогічної фасилітації робить її основою гуманістичного навчання, основною метою якого є розвиток прагнення і здатності до самостійності, саморозвитку і самореалізації особистості [12, с. 22].

Фасилітативне спілкування в духовно-ціннісному полі його учасників породжує їх моральне самовдосконалення. Адже, педагог має вчитись не зазіхати на особисту незалежність і свободу підопічного та дозволяти йому

мати власну думку та індивідуальні особливості; намагатись повного мірою зрозуміти його внутрішній світ, бачити його таким, яким він є насправді. Сприймаючи вихованця як індивіда, що розвивається, фасилітатор дає зрозуміти, що вихованець є індивідуальністю, яку вчитель приймає в багатьох її проявах. Сформульовані К. Роджерсом умови ефективності такої взаємодії зводяться до кількох педагогічних вимог, адресованих учителям та всім, хто безпосередньо займається вихованням: бути щирим, правдивим і гідним довіри; мати щасливу вдачу та зазнавати теплих почуттів, симпатії до вихованця, навіть якщо в окремі моменти він завдає прикрощів, викликає почуття невдоволення [2].

Підкреслюючи значення фасилітації на формування мотиваційної сфери школярів, дослідники вказують на такі чинники педагогічного спілкування: значення змісту навчання для учня; конгруентність (узгодженість, співпадання думок, почуттів, дій) викладача з учнями; психологічна свобода суб'єктів навчання [13, с. 20]. Нижче розкриємо їх більш детально.

Не викликає сумнівів, що навчальна діяльність є завжди більш продуктивною, якщо у засвоєнні предметного змісту зацікавлений сам учень, його пізнавальний інтерес є активним, глибоким. Так звана конгруентність викладача виражається в тому, що він усвідомлює своє ставлення до інших людей, учнів, з якими він працює, розуміє і приймає свої справжні почуття по відношенню до них і ситуації, в якій вони знаходяться. Це дозволяє йому бути відвертим у стосунках із учнями. Психологічна свобода досягається в процесі фасилітації за рахунок визнання безумовної цінності особистості та створення умов, в яких відсутнє зовнішнє оцінювання. Викладач забезпечує умови для розвитку та сприяє творчості, якщо переконаний, що будь-яка людина самобутній і неповторний у всіх своїх проявах, незалежно від його стану і поведінки в сьогоденні. Психологічна свобода передбачає формування креативності учнів сприяє їх самовираженню. Фасилітація дозволяє відкривати потаємні думки, почуття та стани суб'єктів мистецького навчання, стимулює творчі, мистецькі прояви особистості, націлює на постійне удосконалення і саморозвиток.

Значну роль фасилітація відіграє на сучасному етапі розвитку професійної освіти, зокрема в галузі формування мотивації навчання у студентів. Крім того, сутність педагогічної фасилітації у професійній освіті полягає в тому, щоб подолати традиційне закріплення виконавської частини спільної діяльності і тим самим перейти від формування фахівця-функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень випускника.

Потреби і мотиви активної поведінки складаються не на виконавській, а в орієнтаційній частині взаємодії. У зв'язку з цим, завдання викладача – включити студентів у спільне орієнтування, розділити з ними ряд управлінських функцій з метою створення умов для пробудження глибокого інтересу до предмета і виникнення реальних змістовних мотивів навчання [1].

На основі аналізу і узагальнення сучасних психолого-педагогічних досліджень, присвячених проблемі педагогічної фасилітації, можна зробити висновок, що намітився певний відхід від традиційного розуміння сутності

цього поняття. Найчастіше воно розглядається як якісна характеристика педагога.

У той же час звернення до історії виникнення терміна дозволяє нам стверджувати, що в своїй основі фасилітація являє собою процес взаємодії викладача зі студентами, відповідний визначеним характеристикам [2, с. 150].

Отже, ключовою ознакою педагогічної фасилітації є її позитивний вплив на мотиваційну сферу суб'єкта навчання, який полягає в усвідомленні необхідності диверсифікації освіти на основі зміни рольової позиції педагога з транслятора знань на фасилітатора навчання з подальшою зміною підходів в організації як власної діяльності, так і діяльності учнів з орієнтацією на довгострокові ефекти навчання, саморозвитку та самореалізації; позитивною спрямованістю на здійснення фасилітувальної діяльності [14, с. 260].

Останнім часом все більше уваги дослідників привертає проблема використання фасилітативного підходу у галузі мистецької освіти, зокрема хореографічного навчання школярів. І це обумовлене декількома причинами, зокрема індивідуально колективною формою організації хореографічних занять, гуманістично-естетичним характером творчо-мистецької діяльності у танцювальних колективах, потребою у розвитку таких особистісних якостей юних танцівників, як самостійність, ініціативність, здатність до саморозвитку та самореалізації, формування его-ідентичності, підвищення інтересу до спілкування з дорослими та світом науки і мистецтва [7, с. 123].

Вивчення наукового досвіду в галузі впровадження фасилітативного підходу у практику художнього навчання школярів дозволило виокремити низку принципів, опора на які уможливила успішну реалізацію педагогічної фасилітації на хореографічних заняттях з учнями підліткового віку. До них ми віднесли принципи: 1) співдії, що полягає у взаємодії педагога з учнями та учнів між собою, ґрунтується на розумінні і підтримці. Організація діяльності та взаємодії спрямована на конструктивне вирішення проблемних завдань; 2) наявності власної позиції – за кожним учасником взаємодії визнається право на власну думку, позицію, що має на увазі щире зацікавлення у думці інших і не нав'язування власної; 3) індивідуальності та рівності – кожен суб'єкт визнається неповторною особистістю, рівною серед інших у прояві своєї індивідуальності; 4) саморозкриття – фасилітатор педагогічно грамотно і відкрито виявляє свої власні почуття й емоційні переживання, знімаючи психологічні бар'єри відчуженості між учасниками взаємодії; 5) партисипативності – залучення кожного до спільної діяльності, співучасть учнів в організації діяльності з педагогом, спільне прийняття рішень про форми, способи і норми здійснення взаємодії, колективна відповідальність за прийняті рішення; 6) організації простору – фасилітативна організація простору дозволяє вільно встановлювати зоровий контакт, виконувати спільні дії, обмінюватися вербальними і невербальними засобами комунікації, емоційними станами, забезпечуючи зворотній зв'язок і взаєморозуміння [3; 4; 6; 7; 8; 9; 10].

Викладач-фасилітатор здатен підвищувати ефективність хореографічного навчання, перш за все, за рахунок оптимізації процесу спільної роботи в групах «викладач–учень» і «учень–учень». При цьому важливі форми і способи внутрішньої групової взаємодії: як навчаються розмовляють один з одним, як

знаходять спільне розуміння проблем, як приймають рішення і вирішують конфлікти [15; 16; 17].

При фасилітації навчання викладач хореографії отримує можливість використовувати не догматичні методи і прийоми, а ті з них, які сприяють творчому засвоєнню необхідної інформації, формують уміння міркувати, шукати нові грані проблем у вже відомому матеріалі з позиції не «над», а «разом». Все це створює умови для підвищення інтересу і пізнавальної активності учнів, оптимізує процес розвитку їх особистісних і творчих якостей [3].

Висновки. Отже, опора на висвітлені у статті принципи уможливить успішне застосування фасилітації, що забезпечить: психологічну свободу особистості в учінні; організацію особливого (доброзичливого, партнерського, дружнього) стилю спілкування; підтримку пізнавальної ініціативи юних танцівників; створення умов для усвідомленого, інтенсивного і продуктивного їхнього розвитку й саморозвитку; позитивні зрушення у сфері внутрішніх мотивів діяльності підлітків, зокрема пізнавальних, комунікативних, емоційних мотивів досягнення успіху в хореографічній діяльності.

Література

1. Куфо Джеффрі. Мистецтво фасилітативного лідерства: максимізація внеску інших. URI : <http://humantime.com.ua/blog/mistetstvo-fasilitativnogo-liderstva-maksimizatsiya-vnesku-inshih-djeffri-kufo>
2. Левченко О. О. Педагогічна фасилітація як феномен формування педагогічного фасилітативного стилю взаємодії майбутніх викладачів. Наукові записки. Серія Психологія і педагогіка. 2011. Вип. 18. С. 147–158.
3. Петько Л. В. Англійська мова для студентів-хореографів. Дидактичний матеріал для практичних занять та самостійної роботи студентів з іноземної мови зі спеціальності 6.020202 «Хореографія» : навч. посібник для студентів та викладачів ВНЗ. Київ: Талком, 2016. 169 с. : іл., портр.
4. Петько Л. В. Естетичні пріоритети студентів та виховання естетичної культури майбутніх хореографів / Л. В. Петько // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. ; редкол. В. В. Кузьменко та ін. – Херсон : КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2017. – Вип. 34. – С. 35–41
5. Петько Л. В. Підручник з іноземної мови як засіб навчання і виховання естетичної культури майбутніх хореографів. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. Бердянськ : БДПУ, 2017. Вип. XII. 240 с. С. 59–66.
6. Полатайко О. М. Художня герменевтика у фаховій підготовці майбутнього вчителя мистецьких дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 14 (19). Ч. 2. С. 101–106.
7. Полатайко О. М. Художньо-естетичний досвід у хореографічній діяльності підлітка. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. праць. Київ: 2017. Вип.23 (28). С. 121–125.
8. Полатайко О. М. Формування художньо-образного мислення студентів у курсі «Методика викладання художньої культури»: навчально методичний посібник для студентів-магістрантів мистецького напрямку навчання. Київ : Видавництво НПУ імені М.П.Драгоманова, 165 с.

9. Соколова О. Методи розвитку музичного мислення студентів музично-педагогічних факультетів у процесі роботи над фортепіанними творами. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка. 2017. Вип. 10. URI : <https://cyberleninka.ru/article/n/metodi-rozvitku-muzichnogo-mislennya-studentiv-muzichno-pedagogichnih-fakultetiv-u-protsesi-roboti-nad-fortepiannimi-tvorami>
10. Соколова О. В. Формування мотивації до педагогічної творчості майбутніх учителів музики як педагогічна проблема. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 16 (21). С. 57-60.
11. Тимонина Л. И. Социально-педагогическая фасилитация учебной деятельности неуспевающих школьников-подростков: дис. На соискание науч.степени канд.психол.наук : 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)» / Кострома, 2002. 212 с.
12. Фісун О. В. Формування фасилітуючої позиції у системі науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Педагогіка і психологія : зб. наук. пр., 2010. Вип. 36. С. 20–27.
13. Шахматова О. Н. Педагогическая фасилитация : особенности формирования и развития. Научные исследования в образовании. 2006. № 3. С. 118–125.
14. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної майстерності вчителя. Психологічні науки: зб. наук. праць. 2014. Вип. 2.13 (109). С. 258–263.
15. Matviienko O. Pedagogy of partnership in the process of setting new Ukrainian school / O. Matviienko // Challenges and opportunities of scientific thought development : collection of scientific articles. – GPG Publishing Group, Pretoria, South Africa, 2017. – P. 151-156.
16. Matviienko, O. Pedagogical communication in conditions of forming new Ukrainian school / O. Matviienko // Science and education : trends and prospects : Collection of scientific articles. – United States of America : Aspekt Publishing of Budget Printing Center, Taunton, 2018. – P. 316-321.
17. Pet'ko, L. Global educational trends in the Ukrainian space // Problems of the development of modern science : theory and practice : Collection of scientific articles. – Cartero Publishing House, Madrid, España, 2018. P. 226–232.
18. Harashchenko L., Komarovska O., Matviienko O., Ovsiienko L., Pet'ko L., Shcholokova O., Sokolova O. Models of corporate education in the United States of America. Journal of Entrepreneurship Education (JEE). USA. 2019. Vol: 22 Issue: 3. P. 1–6.

European academy of sciences (Coventry, United Kingdom)

Invites you to take part in
The International Seminar-Internship:
«**Science and Education: European approach**»

Target groups

teaching staff, heads of higher educational institutions, postgraduates, doctoral students, undergraduates, representatives of state and local self-government bodies, public organizations, enterprises, financial and other institutions, all interested persons.

Form of participation: correspondence (remote)

Program of International Seminar-Internship:

	36 hours	72 hours	108 hours	138 hours
Participation fee in EURO	€ 100	€ 150	€ 200	€ 250

Participation fee includes

- publication of an article in a collection of scientific articles or in a scientific journal
- obtaining an international certificate of a training completion
- the cost of mailing by registered letter of a collection of articles (or a scientific journal) with the international certificate of a training completion

Contacts

E-mail: org@conferencii.com

Website: <http://conferencii.com>

Education, Law, Business

Collection of scientific articles

Copyright © 2020 by the authors
All rights reserved.

WARNING

Without limitation, no part of this publication may be reproduced, stored, or introduced in any manner into any system either by mechanical, electronic, handwritten, or other means, without the prior permission of the authors

Edited by the authors.

ISBN 978-2-5494-0322-3